

f. BOT Gènere de plantes arbòries o arbustives erectes de la família de les combretàcies, de flors petites i en general verdes o blanques, que comprèn unes 225 espècies pròpies de regions tropicals. Se n'utilitza la fusta, i també serveix com a planta ornamental i és font de tanins.

f. pl. MIT Festes en honor del déu de la mitologia clàssica romana Tèrminus, déu protector dels límits dels camps i de les fronteres. Els pagesos les celebraven anualment el 23 de febrer.

f. SCATERM Revista de la Societat Catalana de Terminologia.

La Societat Catalana de Terminologia, punt de trobada de la terminologia catalana

La Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) és hereva de l'Associació Catalana de Terminologia (ACATERM, fundada l'any 2002) i esdevingué filial de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 2008. En tant que societat filial de l'Institut, la SCATERM treballa per ser un punt de referència en l'àmbit terminològic i té per finalitat difondre i promoure l'activitat terminològica en català, sobretot en els àmbits científics i tècnics. Així mateix, la SCATERM constitueix un lloc de trobada per a l'intercanvi d'informació i de coneixements entre totes les persones i organitzacions vinculades d'una manera o altra amb la terminologia.

Feu-vos-en socis!

La SCATERM us convida a participar activament en la cooperació i la difusió del treball terminològic. Com a socis, us animem a aportar idees, proposar activitats, presentar ponències en les jornades i seminaris, col·laborar amb el Butlletí —enviant-hi notícies, comentaris, cròniques o novetats— i col·laborar amb la revista TERMINÀLIA, trametent articles o propostes de ressenyes.

Com a socis de la SCATERM podeu gaudir d'aquests avantatges:

- Recepció de TERMINÀLIA, revista científica de periodicitat semestral.
- Recepció d'un exemplar de les obres publicades per la Societat, com ara les «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia».
- Recepció del Butlletí de la Societat Catalana de Terminologia, una publicació electrònica bimestral que us mantindrà al dia de les novetats i activitats terminològiques.
- Inscripció gratuïta a la jornada anual de la SCATERM, una activitat monogràfica que se celebra a la primavera, sovint en col·laboració amb altres institucions acadèmiques.
- Inscripció gratuïta al seminari de terminologia que s'organitza cada any a la tardor.
- Reducció de l'import de la inscripció en les activitats extraordinàries que organitzem, com ara cursos, tallers, etc.
- Descompte d'un 50 % en les publicacions de l'IEC.
- Cada soci col·lectiu pot designar quatre persones representants que gaudeixen dels avantatges anteriors que són aplicables individualment.

Si voleu més informació, visiteu <http://scaterm.iec.cat>, on trobareu les quotes actualitzades per a socis individuals i socis col·lectius i la butlleta d'alta.

SUMARI

EDITORIAL

Aquest número	5
----------------------	---

ARTICLES

Albert Romaní i Turullols El lèxic musical, un banc d'experimentació sobre els manlleus	7
Anna Joan Casademont Les bases de dades de col·leccions de museus: una revisió terminològica per a la recol·lecció eficaç d'informació	17
Araceli Alonso Campo i Irene Renau Araque Corpus Pattern Analysis in determining specialised uses of verbal lexical units	26

ENTREVISTA

TERMINÀLIA parla amb... Anna Veiga Lluch, directora del Banc de Línies Cel·lulars del Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona	34
--	----

DOSSIER: Terminologia i medicina

Joaquim Ramis i Coris, Màrius Foz i Sala, M. Antònia Julià i Berruezo El Diccionari enciclopèdic de medicina. Un llarg trajecte amb futur	38
Anna Bosch Grau, Montserrat Bustins Poblet, Artur Conesa González La classificació de les malalties i els procediments en la gestió de la informació sanitària	42
Fernando A. Navarro Medicina y terminología: maridaje natural	46

RESSENYES

Diccionario de términos médicos de la Real Academia Nacional de Medicina Núria Fernández Casamitjana	49
Vocabulario médico de Roberto Olaeta i Margarita Cundín Rosa Estopà Bagot	50
Diccionari de pesca del Govern i la Universitat de les Illes Balears Miquel Àngel Sánchez Ferriz	52

ESPAI DE TROBADA

La Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya 54
Jacint Corbella i Corbella

El Museu d'Història de la Medicina de Catalunya 55
Alfons Zarzoso Orellana

SEMBLANÇA: Oriol Casassas i Simó

Pediatre i lluitador de la llengua i cultura catalanes 57
Joaquim Ramis i Coris

La producció terminològica d'Oriol Casassas 60
Glòria Fontova i Hugas

TERMINÀLIA
Número 7 (2013)

IMATGE DE PORTADA:

© Amfiteatre anatòmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Arxiu Iconogràfic de la Sanitat Catalana Gaspar Sentiñón.

DIRECTORA:

M. Teresa Cabré Castellví (UPF, IEC)

EDITORIA EN CAP:

Mercè Lorente Casafont (UPF)

CONSELL DE REDACCIÓ:

Ester Bonet (UFEC), Glòria Fontova (TERMCAT), Joan M. Romaní (Generalitat de Catalunya), Miquel-Àngel Sánchez Ferriz (SCATERM), Pilar Sánchez-Gijón (UAB), Elisabet Solé (UB).

CONSELL CIENTÍFIC: Gerhard Budin (Univ. de Viena), Mercè Durfort (UB, IEC), Tina Célestin (OQLF), Guiomar Ciapusio (UBA), Loïc Depecker (Univ. de París I), Pamela Faber (UGR), Joan Martí Castell (URV, IEC), Salvador Reguant (UB, IEC).

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA I TIPOGRÀFICA: Serveis Editorials de l'Institut d'Estudis Catalans

CAPÇALERA DE LA REVISTA: Jesús Carrasco
DISSENY I MAQUETACIÓ: Fundació Tam-Tam
IMPRESSIÓ: Fundació Tam-Tam

EN AQUEST NÚMERO HAN COL·LABORAT: Araceli Alonso Campo, Anna Bosch Grau, Montserrat Bustins Pobllet, Artur Conesa González, Jacint Corbella i Corbella, Rosa Estopà Bagot, Núria Fernández Casamitjana, Glòria Fontova i Hugas, Màrius Foz i Sala, Anna Joan Casademont, M. Antònia Julià i Berruezo, Fernando A. Navarro, Joaquim Ramis i Coris, Irene Renau Araque, Albert Romaní i Turullols, Miquel-Àngel Sánchez Ferriz, Mariona Torra, Alfons Zarzoso Orellana.

© dels autors dels articles

© de la Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA

<http://scaterm.iec.cat>

President: Jaume Martí

Vicepresidenta: Judit Freixa

Secretària: Ester Bonet

Tresorera: M. Teresa Cabré Castellví

Vocals: Òscar Aznar, Àngels Egea, Agustí Espallargas, Miquel-Àngel Sánchez Ferriz, Elisenda Vilajoliu

Delegada de l'IEC: M. Teresa Cabré Castellví

Els continguts de la revista estan subjectes a una llicència Reconeixement – No comercial – Sense obres derivades 3.0 Espanya de Creative Commons, si no s'indica el contrari.

Llicència completa:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Les revistes de l'IEC allotjades a l'Hemeroteca Científica Catalana utilitzen com a descriptors les 15 propietats recomanades al Dublin Core Metadata Element Set, versió reduïda de la norma ISO 15836 (2009).

PREU D'AQUEST EXEMPLAR: 13 euros

SUBSCRIPCIONS: El preu de la subscripció és de 26 euros l'any, per dos números de la revista. Els membres de la Societat Catalana de Terminologia en són automàticament subscriptors, i la reben sense que això representi cap encariment de la quota anual. Per subscriure-us-hi o per demanar més informació, adreceu-vos a:

Revista TERMINÀLIA

Societat Catalana de Terminologia
Carrer del Carme, 47 · 08001 Barcelona
Telèfon: 935 529 105 · Fax: 932 701 180
Adreça electrònica: terminalia@iec.cat

ISSN: 2013-6692 (edició impresa);
2013-6706 (edició electrònica)
Dipòsit legal: B-44926-2009
Any d'inici de la revista: 2009

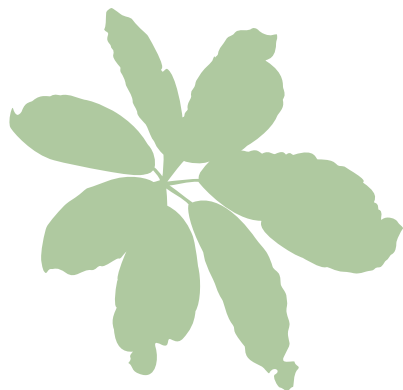
Aquesta revista és accessible en línia des de:
<http://publicacions.iec.cat>, <http://revistes.iec.cat>,
<http://terminalia.iec.cat>

Revista indexada a: CARHUS Plus+, CIRC, DICE, DOAJ, Hispana, IEC, ISOC, Latindex, MIAR, RACO, RESH, Ulrich's PDDb, TRACES

Amb la col·laboració de:

Aquest número

A cabat d'estrenar l'estiu, ens plau presentar-vos el nou número de *TERMINÀLIA*, que hem volgut dedicar a «Terminologia i medicina». Hi trobareu, a banda del monogràfic, tres articles avaluats externament: un estudi dels manlleus estabilitzats en el món musical, d'Albert Romani, músic i professor de l'Escola Superior de Música de Catalunya; una proposta de millora de les bases de dades dels museus a partir de criteris terminològics, d'Anna Joan del Museu del Joguet de Catalunya i professora a la Universitat de Mont-real; i un article en anglès sobre l'aplicació d'una eina d'anàlisi de corpus per a la detecció de sentits especialitzats de verbs, d'Araceli Alonso i Irene Renau, investigadores del grup Infolex de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra.

El monogràfic «Terminologia i medicina» està construït al voltant de l'«Entrevista», el «Dossier», l'«Espai de trobada» i la «Semblança». Per a aquest número hem parlat amb la biòloga Anna Veiga, directora del Banc de Línies Cel·lulars del Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona. Com a primera peça del «Dossier», alguns dels autors del *Diccionari enciclopèdic de medicina*, Joaquim Ramis i Màrius Foz, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, i M. Antònia Julià del TERMCAT, han fet una síntesi de l'evolució d'aquesta obra, des de la primera edició de 1990 fins a la sistematització dels materials amb criteris terminogràfics, enllestida l'any 2012, com a fase preparatòria per a una nova actualització de continguts. La segona aportació del «Dossier» exposa la funció de la Classificació Internacional de Malalties com a eina per a garantir la qualitat de la documentació mèdica, a càrrec d'Anna Bosch i Montserrat Bustins del Servei Català de la Salut i d'Artur Conesa de la Societat Catalana de Documentació Mèdica. Tanca el «Dossier» un article breu del traductor Fernando Navarro, coordinador del *Diccionario de términos médicos* (2011) de la Real Academia Nacional de Medicina espanyola, que ens recorda la necessitat de disposar de recursos terminològics actualitzats en l'àmbit de la salut, tan canviant. L'«Espai de trobada» ens obre les portes de la Reial Acadèmia

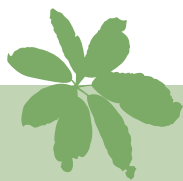
de Medicina de Catalunya i del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, dues institucions a les quals hem d'agrair, a més, la cessió de fotografies per a la il·lustració d'aquest número. La «Semblança», com no podia ser d'altra manera, l'hem volguda dedicar a la figura del pediatre Oriol Casassas, que ens va deixar l'any passat. Promotor de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències, fou també responsable de diversos recursos terminogràfics en medicina, inclosa la direcció de la primera edició del *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Ens en fa la semblança el doctor Joaquim Ramis, la qual es complementa amb una breu mirada de Glòria Fontova sobre la producció terminològica del doctor Casassas, que recollim en la bibliografia compilada per Mariona Torra del TERMCAT.

Les ressenyes d'aquest número fan referència a dos diccionaris de medicina apareguts darrerament en castellà: el *Diccionario de términos médicos* de la Real Academia Nacional de Medicina, a càrrec de l'especialista en traducció mèdica Núria Fernández; i el *Vocabulario*

médico de Roberto Olaeta i Margarita Cundín, a càrrec de Rosa Estopà, experta en terminologia mèdica. Completa les ressenyes d'aquest número la del *Diccionari de pesca* del Govern i la Universitat de les Illes Balears, a càrrec de Miquel-Àngel Sánchez Ferriz.

Aprofitem aquest espai per informar els socis de la SCATERM i la resta de lectors dels avenços en el procés d'indexació de la revista. Ara que ja hem superat tres anualitats completes de la publicació, som en disposició de sol·licitar la inclusió de TERMINÀLIA en bases de dades internacionals, una fita que pot suposar un impuls considerable en la recepció i la difusió de la revista. En un moment crític per a la captació de patrocinis, esperem que qualsevol petita millora de la revista serveixi per evitar grans obstacles; per això us convidem a fer-nos suggeriments a través dels canals oberts de la Societat i de la revista.

EL CONSELL DE REDACCIÓ

TERMINÀLIA és la revista semestral de la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM), filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que es publica tant en paper com en suport electrònic. Aquesta revista sorgeix en un entorn lingüístic molt actiu des del punt de vista terminològic (activitat científica, planificació lingüística, docència, recerca, innovació, desenvolupament de recursos, xarxes de cooperació), i pretén cobrir un espai natural d'intercanvi d'idees i d'actualització informativa, tot publicant contribucions sobre terminologia i àmbits afins.

L'objectiu principal és fer conèixer arreu l'activitat científica i professional relacionada amb la terminologia catalana, des de la recerca fins a les aplicacions, des dels serveis fins als productes, des de les accions de formació fins al debat social. Ens interessa reflectir el treball que es fa en els territoris de llengua catalana (tant si es refereix a la llengua catalana com a d'altres llengües de treball), pel que té d'exportable a altres comunitats lingüístiques. Alhora ens volem fer ressò de les experiències de l'exterior

que puguin ser aplicables en el nostre entorn o que siguin d'interès general.

Per tant, tot i que neix com una revista d'abast local, pel fet de ser l'òrgan de debat científic de la Societat Catalana de Terminologia, té una clara vocació de projecció exterior; per aquest motiu, les llengües de la revista són el català i l'anglès. S'admeten també contribucions en espanyol i en francès.

El 50 % dels continguts de la revista són contribucions originals, sotmeses a avaluació per parelles d'experts externs. La resta de la revista està estructurada en seccions fixes, que pretenen reflectir l'actualitat de les diverses activitats de la terminologia i d'àmbits afins, i servir d'òrgan d'intercanvi i d'expressió dels diversos perfils professionals vinculats a la terminologia.

Els temes que s'hi poden tractar són, entre d'altres: la terminologia catalana, la terminologia de sectors específics, els aspectes socials i lingüístics de la terminologia, la terminòtica, el discurs especialitzat, la traducció especialitzada, la lexicografia especialitzada, l'ensenyament de la terminologia i la història de la terminologia.

El lèxic musical, un banc d'experimentació sobre els manlleus¹

ALBERT ROMANÍ I TURULLOLS

Escola Superior de Música de Catalunya

albertromani@gmail.com

Llicenciat en Filologia Romànica,

actualment és més conegut com a músic en actiu, sobretot per la seva dedicació als instruments històrics de teclat. Paral·lelament, ha desenvolupat una tasca pedagògica i de divulgació a la intersecció entre aquestes dues disciplines, a l'Escola Superior de Música de Catalunya, on ensenya Fonètica Aplicada al Cant i Fonts Històriques per a la Interpretació de la Música Antiga.

Resum

Aquest article ofereix una panoràmica general de la qüestió dels manlleus en la terminologia musical, amb un enfocament descriptiu, partint de l'observació de l'ús pràctic en el català d'avui, tant en el llenguatge escrit com en l'oral. Presentant el tema des d'una perspectiva històrica, permet observar totes les tipologies de manlleus i els diferents graus i procediments d'adaptació, des de la catalanització total fins a l'adopció o la transliteració.

PARAULES CLAU: música; manlleus; xenismes; terminologia musical

Abstract

Musical Lexicon, Experimentation Bank on Loanwords

This article offers a general view on the topic of loanwords in Catalan musical terminology with a descriptive approach based on the practical use in today's Catalan, both in written as in oral language. Starting from an historical overview, it allows to observe the manifold typologies of loanwords and their different degrees and procedures of adaptation, from a total catalanisation to adoption or transliteration.

KEYWORDS: music; loanwords; xenisms; musical terminology

TERMINÀLIA 7 (2013): 7-16 · DOI: 10.2436/20.2503.01.47

Data de recepció: 03/07/2012. Data d'acceptació: 08/04/2013

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introducció

El debat sobre els manlleus en la terminologia musical no es pot abordar sense la col·laboració estreta entre lingüistes i representants de tots els àmbits de l'activitat musical. Com a músic en actiu, em sento personalment responsable de recollir les inquietuds dels qui ens movem diàriament en el terreny de la música, sigui en la interpretació, la docència, la gestió o la musicografia, i els dubtes amb què ens trobem a l'hora d'expressar, oralment o per escrit, els conceptes propis del nostre camp. L'aspecte semàntic és sempre el punt de partida d'un lèxic d'especialitat: no es tracta tant d'explicar què volen dir les paraules sinó de saber com hem d'anomenar els conceptes. Per això som els músics els qui, si no tenim la darrera paraula —mai més ben dit!—, almenys tenim la primera.

Centrem-nos, doncs, en el tema del lèxic musical català i de la funció que hi fan els manlleus. En aquest tipus de debats, tard o d'hora, apareixen els tòpics dels manlleus com a possibles anomalies en el sistema, com a pedaços sovint innecessaris o com a inhibidors de recursos propis, marcats per la interferència de llengües dominants, especialment en àmbits nous de coneixement, i en relació molt estreta amb el tema de la neologia. La música no és precisament una ciència nova: és una de les activitats humanes més antigues, potser més antiga fins i tot que la paraula. No tindria cap lògica que el català hagués de recórrer a préstecs d'altres llengües per a expressar uns conceptes ancestrals i que són patrimoni de tots. Però és que la música no és només una vivència hereditària, ni només una «humanitat» o una ciència, ni tampoc un entreteniment, ni només la més refinada de les arts. I potser ho és tot al mateix temps. El coneixement musical s'expressa en tots els nivells del llenguatge, des dels més tècnics i erudits fins als més populars; i és per això que hi trobarem també un compendi de tots els recursos de creació lèxica i, entre aquests, totes les tipologies de manlleus: els «bons» i els «dolents», els que necessitem i els que no, i d'una vastíssima varietat de procedències, gràcies a les referències a cultures musicals allunyades de la nostra. Tots tenim present el pes que hi tenen els italianismes, especialment en l'apartat de l'anomenada «música clàssica», i també, naturalment, els inevitables anglicismes; però aquests no tant per influència d'un cos teòric que ens vingui de fora sinó per la seva relació amb àmbits de músiques populars d'arrel anglosaxona.

Si parlem de manlleus és perquè la llengua disposa d'un patrimoni de recursos propis, abans d'integrar elements procedents d'altres llengües per motius diversos. Si els manlleus resulten necessaris, s'integren al sistema, tot conservant la forma de les llengües de partida o amb diferents graus d'adaptació. Això ja ens permet fer-ne una primera classificació. Quan un manlleu és molt antic, sol estar tan adaptat que no presenta cap anomalia formal que el distingeixi dels mots here-

ditaris, i es pot integrar completament al nucli de la llengua i seguir la seva mateixa evolució fonètica. Si és d'èpoques més recents, pot presentar trets formals de la llengua d'origen, que creïn anomalies fonètiques o ortogràfiques. En el cas extrem, molts dels estrangerismes que trobem en textos recents sobre música poden tenir més aviat un caràcter de citació; i sovint, si apareixen en cursiva, no caldria ni tan sols considerar-los manlleus, ja que no hi ha cap voluntat de manllevar-los de manera permanent. Fins i tot molts opuscles i obres de caràcter enciclopèdic sobre lèxic musical ens poden semblar a primera vista fàrcits de manlleus no adaptats, quan no tenen altre propòsit que donar informació sobre expressions estrangeres que un músic es pot trobar en una partitura precisament estrangera. Són glossaris de definicions, no reculls terminogràfics. Cap d'aquestes obres, ni tan sols la *Gran enciclopèdia de la música*, d'Enciclopèdia Catalana, tenen intenció d'establir cap norma lingüística, tot i que hi poden fer aportacions interessants. Pel que fa als aspectes de normativa, hem de tenir en compte que fins ara no s'ha elaborat, encara, un lèxic especialitzat de la música que n'estableixi un referent, com ha fet el TERMCAT en altres àrees d'especialització. D'altra banda, no seria desitjable que una tasca com aquesta es fes amb presses, ni menys encara que es fes abans que un debat en profunditat i amb aportacions plurals.

Faré referència als manlleus més antics només per a poder-nos centrar, tot seguit, en els d'èpoques més recents i en les problemàtiques de la seva adaptació. Podem prendre com a fita històrica els canvis relacionats amb la Revolució Francesa i la fi de l'Antic Règim, ja que és el moment en què la música passa d'un tractament més autòcton i artesanal a un altre de perspectiva més universal i enciclopèdica, i que adopta com a referents els nous «conservatoris» públics, començant pel de París, que seran els que en marquin també les directrius acadèmiques i teòriques. És l'època en què comença a aparèixer un cert lèxic musical universal, amb termes que circulen d'una llengua a l'altra, i també quan esclata l'interès per cultures diferents de l'autòctona. Situem-nos ara, a tall de preàmbul, a l'estadi anterior a aquests canvis històrics, previ a l'entrada dels nous manlleus i neologismes.

A la base de la llengua, hi trobem els mots patrimonials, que vénen directament del llatí vulgar amb la corresponent evolució fonètica: mots que pertanyen al lèxic comú, com ballar, cantar, cobla, dansa; noms d'instruments antics o tradicionals (flauta, gralla), alguns d'aquests d'etimologia germànica (com arpa, gaita) o àrab (llaüt, tabal), però plenament incorporats al patrimoni hereditari. Tampoc no podem considerar manlleus els llatínismes, que des d'antic s'han integrat a la base lèxica de l'idioma (cítara, clavicordi), ni els hel·lenismes vehiculats per mitjà del llatí tardà (diatònic, melodia, pentagrama). Els llatínismes no són necessàriament molt antics: n'hi ha d'introducció força tardana (orquestra, digitació) i, fins i tot, de sorprenent moderni-

tat (musicòleg, per no citar *dodecafònic*). Alguns dels llatínismes antics ens podrien fer pensar ja en presumptes manlleus. És el cas dels ordinals que designen intervals: *quinta*, *sexta*, *sèptima* i *octava*, que per ultracorrecció sentim sovint en les formes *cinquena*, *sisena*... sense tenir en compte que en altres llengües com el francès i l'anglès també es diu, per exemple, *octave*. Però no es tracta pas de castellanismes, ni tampoc d'italianismes, com es creia a l'època de Fabra, sinó de llatínismes, tan antics com la mateixa teoria musical.

Tots aquests elements constitueixen, doncs, la base lèxica sobre la qual sedimentaran diverses capes de manlleus, de la procedència més variada, i que ens presentaran el microcosmos de la música com un banc de proves per a observar les seves problemàtiques d'ordre formal i semàntic, tant en l'ús oral com en l'escrit.

2 Els primers manlleus

Abans d'entrar en els manlleus recents, fem una ullada ràpida als més antics, aquells que es van incorporar a la llengua quan aquesta ja estava ben consolidada i diferenciada dins de la seva família lingüística. Són mots que han quedat totalment incrustats al nucli dur de la llengua, i tan ben adaptats fonèticament que han passat a formar part del seu cos patrimonial, fins al punt que la seva identificació com a estrangerismes es pot reduir a una mera curiositat històrica o etimològica.

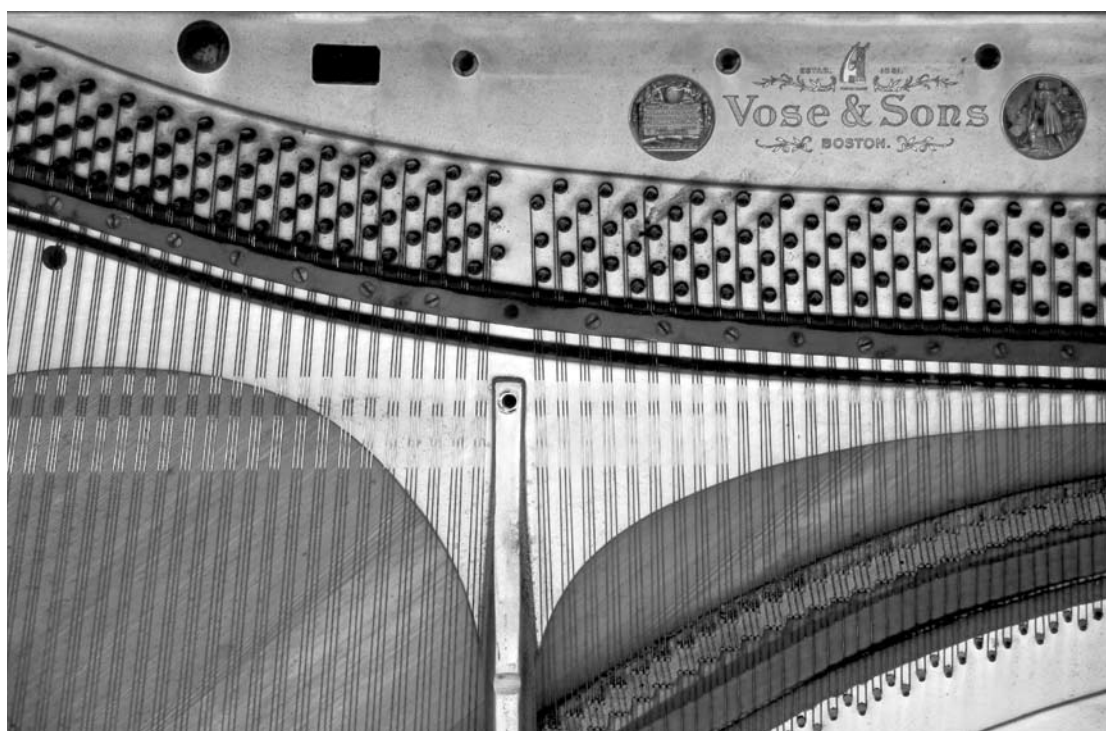
Entre els manlleus més antics és lògic trobar-hi els que procedeixen de les llengües veïnes. De l'occità vindrien *balada* —que tot just es desvia de la fonètica històrica catalana per la simplificació de la *ela* geminada—, *flabiol*, *gavota*, *viola*. Del francès, *motet*, *xantre*, *xeremia* —doblet etimològic de *caramella*. També

el francès seria la llengua vehicular per l'entrada d'un anglicisme primerenc: *contradansa*. Sembla que el francès l'hauria pres de l'anglès *country dance* i n'hauria fet *contrèdansa* per falsa etimologia. Un altre gal·licisme, aquest ja del segle XVII, és *oboè*, que presenta un curiós fòssil fonètic: ve de *haut-bois*, és a dir, '(instrument) alt (de) fusta', però mantenint encara el timbre [wɛ] del diftong a l'època de la seva introducció.

De l'altra llengua veïna, el castellà, tenim préstecs prou antics perquè presentin adaptacions fonètiques i ortogràfiques com les que mostren *sarabanda*, *xacona*, *xaranga*; mentre que la *jàcara*, antigament *xacara*, va donar origen a la *xàquera vella*, ballada encara al País Valencià. Sense diferenciació formal amb la llengua d'origen, trobem altres castellanismes que poden ser molt antics, com el cas de *pandero*. Encara que la conservació de -o final es pogués explicar per influència mossàrab, no deixa de ser curiós que no hagi mostrat cap intent d'adaptació més estreta, tot i tractar-se d'un instrument tan arrelat al folklore català, amb un derivat com *pandereta*, i fraseologia pròpia, del tipus «panderos i ferrets» o «tocar el pandero».

3 Manlleus de l'italià

Els italianismes més primerencs arriben ja durant aquells segles de forta influència italiana en l'àmbit de la música culta, tant per la importància d'Itàlia en les innovacions associades amb l'estil barroc com per la històrica relació d'aquella península amb la Corona d'Aragó. Hi trobem noms d'instruments, com *violí*, *fagot* o *piano*; de noves formes, com eren l'*òpera*, l'*oratori* i la *sonata*, o d'aspectes que hi estan relacionats, com *arpegi*, *ària*, *duet* o *coda*. També conceptes més generals, com *batuta*, *partitura*, *atac* —i el verb, *atacar*. Sempre

amb una forma totalment catalanitzada, amb pèrdua de la -o en els noms masculins i amb formació del plural també a la catalana.

La situació comença a canviar amb l'afluència de nous manlleus a partir del segle XIX, quan la nova cultura burgesa propicia la universalització de conceptes, al mateix temps que va creixent l'interès per conèixer altres cultures, més enllà de les fronteres lingüístiques i de les tradicions locals. En el terreny de la música culta, com hem dit abans, el punt d'inflexió el crea la fundació dels nous conservatoris —conservatori, de l'italià *Conservatorio*—, seguint el model dels de París i Brussel·les, que difonen ràpidament els italianismes relacionats amb els gèneres de més força expansiva en aquell moment, l'òpera i la simfonia. No oblidem que un dels pilars del classicisme vienès era l'*stilo galante*, que els mestres més prestigiats en el terreny operístic eren els italians i que el primer director del Conservatori de París, per més *Conservatoire* que fos, es deia Luigi Cherubini. Els primers conservatoris de l'Estat espanyol, el d'Isabel II, a Madrid, i el del Liceu, a Barcelona, van ser fundats bàsicament com a escoles de cant i centres de difusió de l'òpera, amb totes les seves conseqüències. En aquell context, no és difícil d'imaginar com s'anirien introduint els termes tècnics italians en boca dels mestres de cant de més prestigi, tant si eren d'origen o de formació italiana com si els convenia aparentar-ho, i per mitjà de les indicacions escrites a les partitures, que eren també majoritàriament en aquella llengua, encara que no fos la materna del compositor.

La majoria dels nous manlleus formen part dels que anomenem *adoptats*, i que pressuposen familiarització amb la pronúncia original: *scherzo*, a tall d'exemple. A

més a més de les connotacions prestigioses, hi havia també raons pràctiques per al manteniment de les formes originals italianes sense adaptar: la referència a indicacions textuais de la partitura i una major precisió denotativa. Potser sí que podríem substituir, per exemple, *staccato* per *picat* o *legato* per *lligat*, però difícilment trobaríem una traducció convincent de *legatissimo* o de *portamento*, per la dificultat de suggerir amb una sola paraula la manera genuïna de realitzar aquests efectes en la tradició del *bel canto*. Els exemples, en aquest àmbit, serien interminables: *fiato*, *messia di voce*, *rubato*, *vibrato*... Encara en l'àmbit de la interpretació, *pizzicato*, *tenuto* o *glissando* fan referència a tècniques instrumentals molt precises, que difícilment reflectirien les seves traduccions **peſsigat*, **man-tíngut* o **lliscant*. Fins i tot les indicacions dinàmiques (*piano*, *mezzo forte*, *crescendo*, *diminuendo*) sembla que conserven millor totes les seves connotacions musicals que no pas les seves virtuals traduccions, aparentment fàcils.

D'una forma encara més evident, les indicacions de caràcter o tempo (*allegro*, *andante*, *largo*, *viva-çe*) són intraduïbles, per tal com l'evolució estilística les ha anat allunyant semànticament de les seves traduccions literals. Les adaptacions ortogràfiques adàgio i *al·legro*, com proposen des del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Fabra, fins a la *Gran enciclopèdia catalana*, poden ser adequades si s'utilitzen com a substantius; però no veiem els mateixos motius per a substantivar ni catalanitzar **al·legretto*, que potser no respon a cap definició genèrica, més enllà de ser una indicació de caràcter. Aquí entrariem en la discussió sobre si és millor mantenir els manlleus en la seva forma original o adaptar-los d'alguna manera. Sovint,

per exemple, catalanitzem *tempo* i diem *temps*, amb el mateix significat musical. Però, com que el mot català té un camp semàntic molt més ampli, el manlleu *tempo* resulta infinitament més precís per a un ús tècnic, fins al punt que, actualment, ha traspassat els límits de l'àmbit musical i s'extrapola a molts altres contextos, per a expressar la relació entre una seqüència d'esdeveniments i el temps absolut.

I aquest pot ser el moment de fer un incís sobre una qüestió morfològica com és la formació del plural, que pot arribar a condicionar la forma definitiva del manlleu. Comencem pel mateix mot *tempo*, acceptant que l'adoptem en la seva forma italiana. Com a substantiu que és, ha de tenir flexió de nombre. Doncs bé: com és el seu plural? Per no entrar massa en qüestions de normativa, limitem-nos a observar que l'ús pràctic n'ha creat dos, de plurals: *tempos* i *tempi*. *Tempos* seria el plural a la catalana, d'ús més freqüent en el registre oral, i *tempi* el plural a la italiana, més freqüent per escrit o en situacions més formals. Potser no cal que cap autoritat normativa es pronunciï sobre quin dels dos és més «correcte»: recordem que el germanisme *land* també té dos plurals, *lands* i *länder*, i que tots dos estan admesos des del punt de vista normatiu. En l'argot oral dels músics és molt freqüent el manlleu **txel·lo*, abreviació de *violoncello*. I també sentirem parlar dels **txel·los*, en plural, com també de les **partitxel·les*, per a referir-se a la solfa específica d'un instrument. El problema se'ns presenta sobretot quan tot això ho hem de posar per escrit: potser per a *cello* o *particella* podríem trobar una grafia convincent, més o menys pròxima a la italiana; però, per al plural, trobaríem una grafia per a **txel·los* o per a **partitxel·les* que no fos un híbrid inclassificable? O bé hauríem de recórrer a uns *celli* o *particelle*, potser molt correctes però totalment inexistents en l'argot oral? La solució del dilema, en aquest cas, ens la dóna la normativa, quan estableix l'adaptació total dels manlleus, tot dient, en singular, *violoncel* i *particel·la*, que no posen cap problema per a la formació dels plurals.

Per a *soprano*, un altre italianisme de la mateixa època, que va anar arraconant el tradicional *tiple*, no hi va haver cap problema per a formar el plural *sopranos*, però sí una certa vacil·lació. Durant un temps va semblar que tendia a adaptar-se, adoptant les formes **sopran* —com fa també l'alemany— o fins i tot **soprà*. Potser les connotacions masculines d'aquesta terminació, en un mot que utilitzem més en femení, van ajudar a fer marxa enrere i recuperar la forma italiana, avui l'única admesa. Per a un altre italianisme, *castrato*, que va entrar també en competència amb la seva traducció, hi pot haver una explicació més ideològica. Per a referir-se a un fenomen afortunadament extingit avui dia, la forma catalana *castrat* fa pensar més aviat en uns òrgans una mica massa allunyats de les cordes vocals, mentre que la forma *castrato*, com també el seu plural *castrati*, ajuden eufemísticament a vestir la referència de cita històrica o literària.

En definitiva, els manlleus menys adaptats, els que adopten fins i tot la forma de plural de la llengua d'origen, serien més adients per al registre més formal, tècnic o literari. Els més populars i d'ús més freqüent tendeixen sempre a adaptar-se, ni que sigui fonèticament (*camerino*, *concertino*, *solo*, *trio*), i rebutgen els plurals que no portin el morfema *-s* i que sempre tenen un inevitable regust d'erudició, si no de pedanteria. Per això és tan difícil que arrel·li, en l'argot oral i en el de l'ensenyament musical, un manlleu tan enrevessat com *appoggiatura* (pl. *-e*), si més no en el sentit ampli que se li pretén donar. Essent un dels italianismes que va entrar amb la febre del *bel canto*, potser seria hora de restringir-lo al seu context original i buscar-li un híperònim més adequat per a altres contextos.

4 Manlleus del francès

Vegem ara alguns manlleus més recents del francès. La popularització d'un estil de ball com el vals, en el transcurs del segle XIX, ens va portar de França el nom i la cosa. Al nord de Catalunya, enlloc de dir-ne «el vals», en diuen «la valsa»: tant la forma bisíl·laba com el gènere femení són coherents amb la llengua d'origen i amb la pronúncia que hi té a les contrades veïnes, tractant-se d'un préstec transmès per via oral. La forma definitiva respondria a la pronúncia del francès estàndard, potser ajudada per la influència castellana, i la terminació consonàntica seria la causant del canvi de gènere. En general, els francesismes moderns poden presentar una forma més o menys adaptada, especialment els que tenen referents més populars, com *cuplet*, *orfeó*, *popurri* o *vodevil*.

El cas contrari, el del respecte per la forma original, és el que predomina, com passava amb els italianismes, en els conceptes més cultes, on s'acostumen a mantenir tant la grafia com la pronúncia franceses. El cas paradigmàtic és el de *suite*, escrit invariablement amb la *-e* muda, tot i que el seu ús com a concepte genèric potser faria esperar una forma més catalanitzada. Però, al mateix temps, qualsevol canvi de forma també l'allunyaria de la correspondència amb altres llengües de cultura i de la grafia més freqüent en els títols. Entre els exemples de lèxic culte, hi podem trobar termes molt generals, com *debut* —i el verb corresponent, *debutar*—, o molt especialitzats, com *bouché*, *cuivré*, *ricochet*, *jeu perlé*, sempre associats amb tècniques ben codificades per aquells conservatoris francòfons, que, tanmateix, en el terreny instrumental havien conquerit l'hegemonia. En el cas de *luthier* —manlleu molt freqüent per a referir-se al violer o constructor d'instruments—, una petita operació de maquillatge ha permès resoldre el problema d'homonímia que presentava el seu derivat, *lutherie*, que en català central sonava com *loteria*. Escrivint *lutier* hem pogut formar el derivat autòcton *lutieria*, que ja no és ben bé un manlleu sinó, més aviat, un calc.

Alguns dels instruments apareguts al segle XIX es batejaren amb noms arbitraris, originàriament comercials, que a poc a poc s'anaren adaptant a les diferents llengües: *acordió*, *harmònim*. Als països francòfons van proliferar els composts acabats en *-phone* per a batejar algun d'aquests nous instruments: *saxophone* —pel nom de l'inventor, Adolphe Sax—, *xylophone* —instrument amb precedents molt més antics però popularitzat amb aquest nom arran de l'Exposició Universal de París del 1889. Tant un instrument com l'altre ens arriben estretament lligats a la cultura francesa. I és per aquest motiu que les formes *saxofon* i *xilofon*, transcripcions genuïnes de la pronúncia francesa, que s'ha mantingut per tradició viva ininterrompuda, són igualment correctes, però fins i tot més vives que les formes alternatives *saxòfon* i *xilòfon*, que els diccionaris presenten com a primera opció.

Un grup important de manlleus adoptats, que conserven únicament la forma francesa, és el dels noms de les danses antigues, que constituïen la suite clàssica i amb unes característiques molt definides. El fet de tractar-se de genèrics ens obliga a donar-los un nom precís i ens enfronta novament al dilema d'haver de triar entre l'adopció o l'adaptació. L'existència documentada de grafies antigues com *alemanda* o *sarabanda* ens podria inclinar a adoptar aquests noms catalanitzats per a referir-nos a les corresponents danses franceses del període barroc. Però ens trobaríem sense poder distingir entre la *sarabanda*, que és una dansa més antiga i d'origen hispànic, i la *sarabande*, que n'és una evolució que la transforma completament. Igualment, encara que *corranda* segueixi essent el nom d'un ball popular, ni s'utilitza sempre per a designar aquest ball ni aquest presenta ja cap relació amb l'antiga *courante*. Per als referents més antics no podem prescindir, doncs, d'aquests manlleus, per altra banda ben justificats per la seva sostinguda vinculació amb la cultura francesa.

La dansa clàssica, internacionalitzada també a partir dels models francesos, constitueix una altra deu inescapable de manlleus interlingüístics. El primer és el mateix nom del gènere, conegut com a *ballet*, manlleu que, per cert, en català resulta homògraf del diminutiu *ballet*, atribuït a una forma de ball tradicional. La codificació de la seva tècnica i la necessitat de confluència en l'àmbit internacional han consagrat tot el lèxic d'aquest àmbit: *battement*, *jeté*, *plié*, *relevé*, *tendu*, *rond-de-jambe*, *pas-de-bourrée* i un interminable etcètera. No cal insistir gaire que el significat tècnic d'aquests termes va molt més enllà de la pàl·lida aproximació de qualsevol intent de traducció. Com també hem de descartar que en l'ús d'aquesta terminologia estrangera hi hagi cap mena d'esnobisme gratuït. Els estudis recents sobre dansa antiga ens demostren, també, que el significat que adquireix cada terme pot variar d'una cultura a l'altra pel seu contingut estilístic. Així, el pas anomenat *doble* a la península Ibèrica es distingia tant del que, per la mateixa època, s'anomenava

doble a França, com del *doppio* de la dansa italiana. I el mateix passaria amb la *floreta*, que no sempre ens permetrà prescindir ni de *fleuret* ni de *fioretto*. En tots aquests casos, la conveniència de fer una traducció del nom original està subjecta a condicionants semàntics i de precisió tècnica que no es poden abordar només des de plantejaments formals.

Trobaríem molts exemples d'aquesta mena de dobles multilingües en el camp de la música: *cadència/cadenza*, *cançó/chanson/lieu*, *cant/cante/(bel) canto*, *guitarró/chitarra*, *melodia/mélodie*, *pasacalle/passacaglia*, *textura/tessitura*, *tornada/ritornello*. El manlleu sempre hi aporta un matis semàntic, o bé un significat diferent. Una altra situació és quan un mot estranger no ens aporta res i es refereix a un concepte universal que s'hauria de poder expressar en qualsevol llengua. Si sentim, per exemple, que s'anuncia la interpretació d'una *Berceuse* de determinat compositor, no és perquè aquest nom vulgui dir cap altra cosa que 'cançó de bressol', igual com *nana* o *lullaby*, sinó que probablement se'n està donant informació sobre el títol de l'obra. I, encara que l'article indeterminat «una (*Berceuse*)» ens pugui fer pensar en un genèric, hi pot haver una raó tan simple com que el compositor podria haver escrit altres obres amb el mateix títol. Hi ha molts títols d'obres que, pel fet de ser bastant freqüents i que aquestes presentin trets comuns, podrien fer pensar en genèrics, però que mai no s'aplicarien a obres que no portessin aquell mateix títol: *Bagatel·la*, *Concerto Grosso*, *Impromptu*, *Nocturn*... No cal veure manlleus on potser no hi ha res més que citacions.

Totes aquestes matisacions semàntiques ens porten a fer una reflexió general sobre l'ús dels manlleus i sobre les seves diverses tipologies. Tradicionalment, s'han volgut distingir els que resultaven útils i necessaris per a la llengua d'aquells que hi entraven injustificadament, per inèrcia o supeditació a una altra llengua més forta. Els manlleus espuris, injustificats, s'anomenaven tradicionalment *barbarismes*, terme pejoratiu que els distingia dels altres *estrangerismes*. La lingüística actual fila més prim i procura distingir, en funció de la forma, si són *adaptats* o *adoptats*, i entre aquests darrers, si ho són per motivació estructural o cultural.

L'opuscle *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia* (2005), editat pel TERMCAT, explica quins són els criteris que fan admissible o no un manlleu, quan aquest s'incorpora per a ocupar un buit en els recursos propis de la llengua o quan ja està molt generalitzat. En aquest cas es valora especialment que tingui més precisió semàntica que cap alternativa catalana, i també que tingui un paral·lelisme en diverses llengües, que afavoreixi la comunicació entre especialistes. Els més justificats són els que anomena *xenismes* i que reuneixen tots els requisits. *Xenismes* vol dir, etimològicament, el mateix que *estrangerismes* i que *barbarismes*, però per convenció tècnica, en lloc de les connotacions pejoratives, assumeix només les contràries.

Xenismes, que denominen conceptes propis d'una altra cultura, a la qual s'associen, i que no tenen una alternativa en la llengua d'arribada. Exemples: *encierro*, *fátua*, *sake*, *sari*. (TERMCAT, 2005, p. 31).

No cal dir que podríem afegir-hi milers d'exemples només del camp de la música, com de qualsevol altre àmbit de la cultura o de les tradicions populars: noms d'instruments, de gèneres musicals, que són propis d'àmbits que no formen part del corrent principal de la música «clàssica» i, per aquest motiu, no solament el manlleu no és cap destorb sinó que és un element molt valuós que ens remet directament a la cultura d'origen. No ens podran dir mai que sigui incorrecte perquè sempre podríem argumentar que ens referim a allò que «ells en diuen de tal o tal altra manera» i, per descomptat, s'ha d'escriure en cursiva sempre que calgui. Des del punt de vista formal, els xenismes també poden presentar problemes d'adaptació.

En molts d'aquests casos convé tenir en compte els criteris de transliteració i transcripció des de la llengua de partida al català, la possible implantació de transcripcions pròpies d'altres idiomes, que actuen de llengua vehicular, i la conveniència o no d'adaptar completament els termes a l'ortografia catalana. (TERMCAT, 2005, p. 31)

5 Manlleus del castellà

Ens queda per veure encara la contribució d'un nombre considerable de llengües tributàries del lèxic musical que, pel fet de quedar més allunyades dels corrents centrals, hi han aportat i segueixen aportant, majoritàriament, manlleus del tipus *xenisme*, és a dir, poc o gens adaptats, precisament perquè es refereixen a elements propis, i sovint exclusius, de la seva cultura.

Els xenismes més propers al català són, com es pot suposar, els que ens vénen del castellà. La sola idea que el castellà ens pugui proporcionar manlleus desvetlla sovint uns recels injustificats, que poden ser la causa de certes hipercorreccions, reflex inconscient del pànic als barbarismes. Aquest fenomen és degut a l'automatisme amb què sovint es catalanitza qualsevol substantiu acabat en -o, llevant-li aquella vocal sense mirar si la paraula és castellana o no ni si, pel fet de llevar-li la -o, l'hauré traduïda. Això afecta, sobretot en el llenguatge col·loquial, alguns italianismes ben correctes, com *ostinat(o)* o *concerti(no)*. En podríem dir, si se'm permet el neologisme, *pseudo-descastellanitzacions*. Un altre exemple ben freqüent, i malauradament no només en el llenguatge oral, és el de *saxo* *alt per a referir-se al *saxo contralt*. El malentès prové de traduir *saxo alto* com si fos castellà, quan l'expressió és francesa o italiana.

Els autèntics xenismes castellans són, òbviament, els que es refereixen a gèneres o instruments propis de terres castellanoparlants, d'àmbits populars, i que

passen també a altres llengües: gèneres històrics, com la *tonadilla* o el *villancico*; d'altres de més recents, com *fandango*, *flamenco*, *garrotín*, *haleo*, *zapateado*; noms d'instruments o de les seves tècniques: *cajón*, *rasgueado*, *rondalla*. La presència d'algun so estrany al català, com és el cas de [χ] a *cajón* i a *haleo*, delata que el manlleu és recent. Si és més antic pot presentar algun tipus d'adaptació, que es pot acabar reflectint en la grafia, com a *sarsuela*. Dels estils propis de països iberoamericans tenim *mambo*, *rumba*, *salsa*, *tango*, *txa-txa-txa* —amb grafia adaptada. I noms d'instruments: *bongos*, *charango*, *maracas*. L'obsessió descastellanitzadora provoca a vegades adaptacions difícils de justificar. Dos exemples paradigmàtics d'aquestes ultracorreccions són les formes *flamenc* i *jota*, pronunciat amb [3], a la catalana, exemples d'adaptacions molt recents que val la pena de comentar.

Mentre que la pronúncia [ˈʒota] no ha aconseguit encara contaminar els autèntics conreadors de la *jota* a les terres catalanoparlants on és ben arrelada, la forma *flamenc*, recolzada per l'artilleria de la lletra impresa i dels llibres d'estil, va minant la moral dels pocs que encara gosen dir [flə'menɲku] amb la boca cada vegada més petita. Un petit treball de camp sobre aquestes dues formes en conflicte ens porta a la conclusió que la substitució no es basa en cap normativa ni tampoc

té res d'espontània, ja que, lluny de ser un reflex de la mítica «creativitat de la llengua popular», més aviat sembla una mostra més de claudicació davant de la prepotència del llenguatge periodístic. Una dada significativa: les primeres documentacions escrites de la forma *flamenc* —que segurament no és més correcta que *flamenco*, però ho sembla— són del principi dels anys vuitanta; els primers símptomes de la seva propagació oral —abans que cap diccionari normatiu l'avalés—, només de mitjans dels noranta: la relació causa-conseqüència queda ben palesa. El nom *flamenco*, no gens transparent i per això intraduïble, no és pròpiament ni tan sols un castellanisme, sinó un andalusisme, ben establert internacionalment, com tota la terminologia d'aquest estil: *bailaor*, *cantaor*, *cante*, *seguiriyas*, *soleares*, *tablao*... Val a dir que, quan hi apareix una *h* aspirada, com a *haleo* i *hondo*, la grafia hauria de respectar sempre aquesta *h*- enlloc d'utilitzar la transcripció que en fa el castellà estàndard, ja que podem fer el manlleu directament de l'andalús.

En tot cas, gèneres com la *jota* i el *bolero* han esdevingut molt populars en moltes zones de la Catalunya Nova i de la resta dels Països Catalans, però són prou recents per no haver desenvolupat una versió més adaptada dels seus noms. A Menorca, on, per cert, s'ha documentat la pronúncia *cota* com a catalanització espontània de *jota*, ha esdevingut molt popular també el *haleo*, que han incorporat a les seves festes tradicionals. I a Mallorca s'han fet tan seus el *bolero* i el *copeo* que, fins i tot, parlen d'«es boleros vells» i distingeixen entre «es copeo de muntanya» i «es copeo des pla».

6 Manlleus de l'alemany i de l'anglès

L'alemany, tot i ser una important llengua de cultura, ens ha deixat un llegat lèxic més aviat modest. Això és degut, en primera instància, al fet que, a les èpoques fundacionals dels grans moviments artístics europeus, els països germànics hi van tenir poca participació i, en èpoques més tardanes, tampoc van poder oferir els elements d'exotisme o de novetat d'altres regions més perifèriques. Els escassos germanismes són de caràcter més aviat tècnic i, en general, amb forma poc o gens adaptada.

Els més adaptats potser són els relacionats amb les músiques populars, com *fiscorn* —amb l'italià com a llengua vehicular—, *iðdel* —adaptació de *Jodel*— i *otxis* —de *Schottisch*, però amb una *-s* que delata la intermediació del castellà. Entre els adoptats, hi podem trobar alguns tecnicismes referents a gèneres històrics específics (*minnesinger*, *singspiel*, *ländler*), el més rellevant dels quals és potser *lied* (plural *lieder*), el nom amb què es coneix universalment la cançó culta acompanyada amb piano. En alemany, *Lied* significa, genèricament, 'cançó', però el seu ús en altres llengües el converteix en un hipònim de gran precisió semàntica. El terme *hausmusik* es podria traduir literalment com a 'músi-

ca casolana' o 'domèstica', però només la seva forma original remet universalment a un fenomen sociològic especialment vinculat a l'Alemanya moderna.

L'àmbit de la musicologia i de l'anàlisi han estat molt a prop de deixar-hi també el seu rastre en forma de termes molt tècnics, sovint reproduïts amb caràcter de citació, pel prestigi de determinats teòrics molt influents. Alguns no han arribat a arrelar perquè eren fàcilment traduïbles (*Affektenlehre*, *durchkomponiert*, *Ursatz*) i, si ha quedat ben establert *leitmotiv*, és pel fet de referir-se a una tècnica molt associada amb la pròpia escola alemanya de composició. També té un gran vigor, almenys entre la professió, el terme *urtext*, que en alemany vol dir 'text original' i en català 'criteri d'edició musical basat en la fidelitat rigorosa als manuscrits i primeres edicions'. En contrast amb aquesta efectivitat semàntica, és freqüent citar en la forma original noms de càrrecs, com *Kantor* o *Kapellmeister*, que es poden traduir si cal, o d'instruments, com el *glockenspiel* ('carilló') i el *hammerklavier*, que si no és, també, per fer una mera citació textual, avui dia anomenem amb un altre manlleu més universal, *fortepiano*.

Vegem ara les aportacions de l'anglès. A diferència d'altres àmbits, on la seva influència es fa notar especialment en aspectes molt tècnics, en el camp de la música les seves aportacions es limiten a determinats gèneres, sobretot els relacionats amb el jazz i la música moderna. En l'àmbit més històric, de manera semblant al que passa amb l'alemany, tot just hi trobaríem algun tecnicisme, com *anthem*, *consort* o *lute song*; i d'època més recent, *cluster*. I algun calc, com *contratenor*, que no hauria adquirit el seu sentit actual sense copiar el model de *countertenor*, el mateix que passa amb *virginal*. Els estils clàssic i romàntic passen sense deixar petja en el lèxic musical. I, ara que diem *musical*, entre els calcs moderns de l'anglès hi podem incloure l'adjectiu *popular*, en sentit de 'popularitzat', i el substantiu *musical*, en el sentit de 'teatre o comèdia musical'. La seva total adaptació fonètica és motivada per un fet totalment fortuït: la coincidència casual amb les corresponents grafies angleses. El nom *musical*, que en qualsevol altra llengua és tractat com un préstec anglès, en català i castellà provoca la il·lusió òptica de ser autòcton i, en pronunciar-se com a tal, es converteix de manera involuntària en un nom completament nostrat.

És a partir del segle xx que l'entrada d'anglicismes esdevé molt freqüent, per la irrupció dels nous estils divulgats des dels Estats Units i Anglaterra en el camp de les músiques populars urbanes. Al costat del jazz ens arriben el *blues*, el *country*, el *gospel*, el *ragtime* i molts altres estils, sempre associats amb el seu nom original, sovint de l'argot popular. I, amb els estils, també elements tècnics que hi van associats: *break*, *riff*, *swing*; o el nom d'algun instrument: *banjo*, *xarles*. Aquest darrer seria un bon exemple de manlleu adaptat, sempre que utilitzem la transcripció normalitzada, la mateixa que s'aplica a *xarleston*. Un grau més avan-

çat d'adaptació el trobaríem en el calc, força antic, *espiritual negre*, traducció literal de *negro spiritual*; però en èpoques més recents no han prosperat gaire aquesta mena de calcs, com els que es podrien esperar, per exemple, per a designar els conjunts especialitzats. Si fa unes dècades encara parlàvem d'orquestrats i orquestres de jazz, avui tot són *big band*, *combo*, *jam session* i *jazz band*. A més a més de les connotacions d'autenticitat que acompanyen el nom original, quan es tracta de nous estils de moda —*pop*, *rap*, *rock*, *soul*, i, amb noms compostos, *rock and roll*, *heavy metal*, *new age*—, hi ha també una altra justificació per a la seva adopció: el fet que la major part dels noms siguin d'etimologia poc transparent i, en general, gens descriptius. Majoritàriament neixen a partir de classificacions periodístiques i passen a tenir una funció d'etiquetes identificatives d'ús internacional, que perdrien la seva raó de ser amb el més petit canvi.

Però no tots els neologismes de la música corresponen a conceptes o estils moderns: també n'hi ha que apareixen associats amb la necessitat creixent de precisió. Per al concepte «sonata per a dos instruments i baix continu» fa temps que truca a la porta l'expressió no gaire encertada **trio-sonata*, que, de fet, és un calc sintàctic de l'alemany i de l'anglès, que posen el complement davant del nucli del sintagma, al revés que les llengües romàniques. La solució pot ser un altre calc, però amb la sintaxi correcta: *sonata a trio*.

7 Els manlleus exòtics

Només ens resta afegir algun apunt sobre els manlleus de llengües que podríem anomenar més exòtiques, sigui per llunyania lingüística o per la seva escassa influència sobre els corrents centrals de la cultura europea, i que majoritàriament són també els més recents. No cal dir que la seva incidència en el lèxic musical és molt petita pel que fa a conceptes generals, però pot ser molt important en els àmbits especialitzats de les músiques ètniques, especialment per a designar instruments i gèneres propis d'aquelles cultures. Tots pertanyen a la categoria dels manlleus que hem anomenat *xenismes*, amb poca adaptació formal. N'hi trobarem que respecten l'ortografia de la llengua d'origen, quan aquesta s'escriu en l'alfabet llatí, però també transcripcions basades en l'aproximació fonètica, si presenten diacrítics difícils de reproduir o bé provenen de llengües que utilitzen altres grafies. En aquest darrer cas, també hi trobarem les transliteracions més o menys establertes internacionalment. Com a tots els àmbits, a poc a poc es van normalitzant manlleus que es poden incorporar al diccionari; però quan la superespecialització converteix el lèxic en un pou sense fons, s'imposen criteris més generals que permetin incorporar nous elements de forma gairebé il·limitada.

En aquest sentit és molt meritòria la tasca que va emprendre el Museu de la Música de Barcelona per poder catalogar tots els instruments exhibits i decidir com s'havien d'anomenar en català, seguint rigorosos criteris lingüístics, però també organològics. Com podem comprovar en el catàleg del Museu, alguns dels instruments tenen una doble denominació, ja que al costat del nom vernacle se n'hi adjunta un de més genèric que n'aclareix el significat o la filiació taxonòmica. Així, sota la denominació genèrica de *flauta*, hi podem trobar els noms *naï*, si l'instrument és romanès, *nay* si procedeix del Marroc, *shakuhachi* si és japonès, i fins i tot *flaüta* si és d'Eivissa. Els *xenismes*, una vegada més, fan la funció d'hipònims de gran precisió científica.

El portuguès ens proporciona *bossanova*, *fado*, *rancheira*, o vehicula noms d'origen afroamericà, com *marimba* o *samba*. Qualsevol llengua, per minoritària que sembli, sempre proporciona alguns *xenismes* relacionats amb els gèneres populars i amb els seus instruments emblemàtics. No hi falta ni el gaèlic, amb el *bodhrán*, ni el sard, amb el *launeddas*. Del basc tenim *txalaparta*, *txistu*, *zortziko*, les grafies dels quals no cal dir que no necessiten cap llengua intermediària.

L'hongarès i les llengües eslaves més occidentals utilitzen l'alfabet llatí, però sempre ens poden causar algun maldecap amb la pronúncia o amb algun dels seus signes diacrítics. De l'hongarès tenim *csárdás* i *cimbalom* —en darrer terme un llatíisme. *Polca* i *polska* no són el mateix ball ni tampoc és segur que els dos noms tinguin la mateixa etimologia. El primer és *txec* i el segon, d'origen eslau però vehiculat per llengües escandinaves, inclòs el finès. *Polonesa*, de fet, és manlleu del francès, perquè fins i tot el polonès fa servir el nom francès per a referir-se al ball. Vaja, que resseguir els noms de tots aquests balls pot deixar més marejat que ballar-los. Per això sovint pot ser més prudent adoptar transcripcions pròpies, com fem amb *masurka*, que no escrivim amb *z* ni amb *k*, com fan altres llengües.

Per a completar la panoràmica, només ens queden els manlleus de llengües que no s'escriuen amb l'alfabet llatí, per als quals hem de recórrer a algun tipus de transcripció. Quan el manlleu no s'ha fet directament de la llengua d'origen ens pot haver arribat amb una grafia mediatitzada per una llengua vehicular. El criteri més científic per a la unificació de grafies és el de les transliteracions establertes, avalades per les pròpies acadèmies o per les normes ISO. Però aquestes transliteracions tenen l'inconvenient que admeten moltes marques diacrítics i grafies que també poden induir a pronúncies errònies, raó per la qual el català opta sovint per una transcripció pròpia. És el cas del rus, on podem trobar fins a tres maneres diferents per a escriure els noms *Rakhmàninov* o *Stravinski*; però, en canvi, podem escriure ben tranquils *balalaica*, amb *c*. També és el cas de les diverses llengües de l'Índia, estan-

darditzades per mitjà del persa i del sànscrit. Els noms dels seus instruments més popularitzats, *sitar* i *tabla* (o *tablā*) són perses. Per als més divulgats en sànscrit, com *raga* o *tala*, seria aconsellable seguir el mateix criteri que l'anglès, que admet l'adaptació total i renuncia als incòmodes diacrítics. I, si l'anglès no ho ha fet també amb *vīna* (*vīṇā*), és només per evitar la falsa pronúncia [*'vaɪnə*].

Els noms d'instruments àrabs, com *darbuka*, *qānūn*, *rebab*, *'ūd* —precursor del nostre llaüt—, presenten també moltes vacil·lacions de forma, no només atribuïbles als criteris de transliteració sinó també a les nombroses variants regionals. Per al xinès, transcrit actualment amb el sistema pinyin, cal ser molt circumspecte per no confondre el *sheng*, el *zheng* i el *qín*,

que són instruments diferents. Amb els noms d'instruments viatjarem fins al japonès, amb el seu *koto* i el *biwa*, variant del pipa xinès. I fins i tot podem tenir l'agradable sorpresa que coneixem un mot hawaïà: *ukelele*. Potser algú podrà dir que, tractant-se d'instruments tan exòtics, no té cap mèrit que els seus noms també ho siguin, o que ja són ganes de veure-hi mots catalans. S'equivocarà: el nom del conjunt de percussions indonèsies, *gamelan*, figura al *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC) com un mot ben normal. I el del seu principal integrant, el *gong* —una onomatopeia, sí, però també d'origen indonesi—, no és un simple xenisme sinó que ha esdevingut un genèric en català, per tal com el podem aplicar a instruments similars que no siguin d'aquelles latituds. ✿

Bibliografia

- FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1932.
ENCICLOPÈDIA CATALANA (1986). *Gran enciclopèdia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
ENCICLOPÈDIA CATALANA (1999). *Gran enciclopèdia de la música*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995). *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; Edicions 62; Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma: Moll; València: Edicions 3 i 4.
TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2005). *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.

Notes

1. Una versió preliminar d'aquest article va ser presentada com a conferència plenària en la X Jornada de la Societat Catalana de Terminologia: «Els manlleus en la terminologia musical», celebrada el 24 de maig de 2012 a l'Institut d'Estudis Catalans.

Les bases de dades de col·leccions de museus: una revisió terminològica per a la recol·lecció eficaç d'informació¹

ANNA JOAN CASADEMONT

Université de Mont-real

Museu del Joguet de Catalunya (Figueres)

anna.mjc@cmail.cat

Doctora en Ciències del Llenguatge

i Lingüística Aplicada (Universitat Pompeu Fabra) i màster en Museologia

(Universitat del Quebec a Mont-real). A part de treballar com a traductora

i intèrpret, exerceix, a la Universitat de Mont-real, com a docent en el

programa de màster de Museologia (Inventari i Tractament de Dades) i

en el Departament de Lingüística i Traducció (Terminologia i Política

Lingüística del Quebec). També és col·laboradora i docent en

llengua catalana a la Mediateca d'Estudis Catalans de la mateixa

universitat.

Resum

La recol·lecció eficaç d'informació en les bases de dades de col·leccions de museus és essencial en el dia a dia de les pràctiques museogràfiques. Una aproximació terminològica d'orientació lingüística, que té en compte les necessitats dels usuaris reals de l'àmbit, podria establir les bases per a un producte encara més útil i coherent per als documentalistes de col·leccions, així com per a les persones que consulten puntualment aquests tipus de bancs de dades.

PARAULES CLAU: terminologia d'orientació lingüística; pràctiques museogràfiques; documentació de col·leccions; usuaris; recuperació d'informació

Abstract

Databases of Museum Collections: a Terminological Revision for an Efficient Information Gathering

The efficient compilation of information in the collection database of a museum is essential for the museographic practices on a daily basis. A linguistic-oriented terminological approach, bearing in mind the needs of the real users in the domain, could establish the foundations for a product that is even more useful and consistent for collection documentalists, as well as for other people consulting this kind of data banks.

KEYWORDS: language-oriented terminology; museographic practices; collection documentation; users; information retrieval

TERMINÀLIA 7 (2013): 17-25 · DOI: 10.2436/20.2503.01.48

Data de recepció: 07/06/2012. Data d'acceptació: 08/04/2013

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

És indiscutible que el desenvolupament de les noves tecnologies, durant les darreres dècades del segle XX, ha suposat grans canvis en la manera com els experts aborden les seves disciplines científiques o les seves activitats aplicades. Les metodologies i les pràctiques terminogràfiques, tal com la documentació en general i la recerca en recuperació d'informació, en són exemples molt ben estudiats. Així doncs, nocions com *base de dades* (terminològica), *tipologia d'usuaris*, o *pertinença i precisió* no sonen estranyes als professionals d'aquests àmbits.

Altres àrees han trobat també utilitat al fet de poder emmagatzemar la informació de manera més sistemàtica i estructurada. Un exemple d'això seria la documentació de les col·leccions als museus. Tot i el gran avenç que suposa l'ús d'aquestes noves tecnologies en l'inventari dels objectes que formen part d'un museu, els resultats en la recuperació de la informació no són sempre els desitjats. Cal, doncs, tenir en compte certes especificitats i necessitats d'aquest tipus d'estructures d'informació, com els diversos tipus d'usuaris o gestors específics d'aquests bancs de dades, l'existència de variació que se'n deriva, el tipus d'informació tractada i l'ús que se'n vol fer, etc. Comprendre millor les característiques intrínseques d'aquestes bases de dades de col·leccions i introduir-hi tècniques terminogràfiques permetria, segons la nostra opinió, millorar l'experiència de l'usuari pel que fa a l'efectivitat de l'ús de les dades emmagatzemades.

Aquest article s'emmarca en una recerca més àmplia per millorar la guia metodològica existent per a la documentació de les col·leccions de la xarxa Info-Muse, de la Société des Musées Québécois (SMQ). Es tracta d'una proposta que detalla de manera raonada les eleccions que cal fer en el moment d'entrar les dades, sobretot pel que fa als camps on s'indica el tipus o categoria de l'objecte, i la seva denominació. Aquesta informació és important, d'una banda, perquè el seu contingut reflecteix la posició de cada objecte en el tesaurus que estructura la base de dades amb fins normalitzadors i, d'una altra, perquè es tracta dels camps més utilitzats pels usuaris que consulten bases de dades com la d'Info-Muse (SMQ, 1998, 2001).

Tot i que les conclusions que presentem en aquest article s'han obtingut a partir de les dades observades en aquesta estructura creada pels museus quebequesos, creiem que poden ser útils per comprendre altres bases de dades similars, com la que existeix per a les col·leccions dels museus catalans i, així doncs, entendre millor les etapes i el procés de documentació amb el qual treballen els professionals dels museus en general.

1 La documentació de col·leccions

En ciències de la informació, la documentació es considera com «el conjunt d'operacions i tècniques de

recollida i tractament d'informació, fetes de manera continuada i sistemàtica, que permeten de dur a terme les tasques de gestió de documents que descriu la cadena documental» (TERMCAT). La manera més típica de documentació és la utilitzada per les biblioteques amb l'objectiu d'oferir als usuaris la possibilitat de trobar una llista de documents que són possiblement apropiats per a llurs necessitats i també localitzar els documents desitjats en les instal·lacions bibliotecàries. En el cas de les biblioteques, les persones encarregades d'assegurar-ne l'eficàcia del sistema són un tipus de professionals habitualment específics, amb una formació concreta en documentació i biblioteconomia.

En l'àmbit de la museologia, la documentació és considerada normalment com una funció museística en si. Caouette (1997, p. XIV), per exemple, estableix les responsabilitats de la persona que denomina *archiver de col·leccions* [«archiviste des collections»² en el text original]:

L'archiver de col·leccions té la responsabilitat de constituir, de mantenir al dia i de desenvolupar el repertori central de les col·leccions; d'organitzar, d'actualitzar i de desenvolupar el patrimoni documental; d'assegurar la gestió de les reserves; de gestionar les col·leccions i, segons el cas, el servei.³

Entre aquestes responsabilitats, distingim tres tipus de tasques bàsiques vinculades a la documentació dels objectes: a) la documentació d'objectes susceptibles de formar part de la col·lecció per tal d'avaluar-ne aquesta possibilitat; b) la documentació d'objectes que formen part de la col·lecció, per tal de tenir-ne una informació bàsica i, alhora, poder-los localitzar o utilitzar quan sigui necessari, i c) la documentació com a recerca documental, per tal d'ampliar la informació dels objectes o d'un tema i per realitzar catàlegs, exposicions o altres tasques relacionades amb la difusió de col·leccions del museu.

La nostra recerca s'interessa particularment en el segon tipus esmentat aquí. L'inventari de les col·leccions és un element primordial per a una institució museística, perquè permet un coneixement exhaustiu de les col·leccions i, d'aquesta manera, contribueix a la creació i a la gestió eficaces de sistemes d'informació sobre les col·leccions, al control dels moviments d'objectes de les col·leccions, a l'ús òptim dels objectes de la col·lecció i de les reserves, al possible intercanvi eficaç de la informació en una xarxa d'institucions, etcètera (Caouette, 1997, p. 34).

Avui en dia, com en el cas de les biblioteques, la creació d'un inventari de col·leccions implica l'ús de bancs de dades cada cop més elaborats per respondre a un objectiu específic i els camps dels quals es creen per tal de facilitar al màxim possible l'entrada, la gestió i la consulta de les dades. Paral·lelament als programes informàtics, apareixen les guies d'ús. Aquests documents tracten sobre les convencions d'escriptu-

ra, sobre la presentació de dades, sobre l'establiment de zones obligatòries i opcionals, etc. Aquests bancs, així com també les seves guies d'ús, tenen l'objectiu de recuperar òptimament la informació de les nostres dades. Tot i això, la realitat museística, a diferència de les biblioteques, fa que la formació prèvia dels usuaris que nodreixen el banc de dades d'un museu sigui ben heterogènia i, en conseqüència, la manera amb la qual cadascú considerarà l'objecte i la base de dades podrà ser molt diferent.

2 La recuperació d'informació

De manera general, recuperar informació implica «trobar material (normalment documents) de naturalesa no estructurada (habitualment text) que satisfà una necessitat d'informació a l'interior de grans col·leccions (normalment emmagatzemades en ordinadors)» (Manning, Raghavan i Schütze, 2008, p. 1).

Podem classificar els sistemes de recuperació d'informació segons l'escala en la qual operen. Trobem, d'una banda, la consulta al web (com Google), d'altra la recuperació d'informació personal (com els cercadors de correus electrònics en els programes de gestió de correus o els detectors de correu no desitjat) i, entre les dues, les que anomenem consultes d'àmbit específic, institucional o d'empresa (com la documentació informatitzada de col·leccions, ja sigui d'una sola institució o d'una xarxa de museus).

Dit això, la utilitat de les dades del banc de col·leccions d'un museu es fa evident en tres situacions o contextos: a) en la major part de tasques museístiques internes en el moment de preparar exposicions, catàlegs o carpetes pedagògiques, b) en tasques externes, amb l'accés a la informació de les col·leccions per part d'especialistes o del públic en general, com per exemple en col·leccions en línia del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) o les exposicions virtuals del Musée Virtuel du Canada, i c), encara més externament a les institucions, establint xarxes de bancs de dades de col·leccions de diferents museus com ara Museus en Línia de la Generalitat de Catalunya, la Xarxa Info-Muse de la Société des Musées Québécois, el portal Joconde amb les col·leccions dels museus de França, etcètera.

L'emergència d'aquest tipus de context en què es comparteixen dades (les xarxes) ha posat en relleu aspectes de documentació que desemboquen en noves problemàtiques de recuperació d'informació, ja que les tasques lligades a la creació d'aquests bancs xarxa demanen encara més homogeneïtat i coherència en les dades inserides i en la manera de presentar-les.

En termes de recuperació d'informació, els creadors de bancs voldran oferir el màxim de precisió i de pertinència en els resultats. És a dir, per tal que les consultes realitzades siguin productives i adequades, cal evitar, tant com sigui possible, trobar objectes que no siguin

pertinents en una recerca concreta (soroll) o que hi hagi un nombre d'objectes pertinents per a la recerca que la consulta a la base de dades no mostra als usuaris (silenci).

Així doncs, la definició de recuperació d'informació en sentit ampli proposada més amunt situa aquest domini en l'encreuament de les recerques sobre estructures de la llengua i recerques estrictament matemàtiques de càlculs de probabilitat.

No es tracta aquí de considerar en detall la part matemàtica de la disciplina, sinó de considerar-ne directament els resultats aplicats, com les fonts de recuperació d'informació més adequades en el marc de la documentació de col·leccions d'una institució museística.

Els usuaris que construeixen les bases de dades de col·leccions museístiques, és a dir, els qui documenten els objectes, saben què necessiten i són conscients de la importància de la documentació coherent i homogènia per tal que les bases de dades siguin útils. Tal com diu Horie (1990, p. 467), «com les resines d'epòxid, les anàlisis químiques, les mesures d'oxidació o els metres, la terminologia també és una eina per al conservador o l'arxiver de col·leccions».

Ja fa més de dues dècades, aquest mateix autor remarcava en els seus treballs la necessitat d'estandardització, sense oblidar, però, les diverses tipologies d'usuaris potencials de les bases de dades. La importància que els professionals dels museus donen a les problemàtiques de la recuperació d'informació en les xarxes de museus (bases de dades d'un museu, bases de dades entre diferents museus que utilitzen la mateixa llengua, i bases de dades on el plurilingüisme és un fet) fa evident la consciència que aquests professionals tenen de la importància de les pràctiques documentals informatitzades en el funcionament global de les institucions museístiques.

Aquestes reflexions sobre la importància de la classificació i de l'estandardització en l'inventari de les col·leccions formen part també de la teoria i de la pràctica dels professionals dels museus al Quebec i al Canadà (Bergeron, 1996, p. 32):

En la perspectiva de la mundialització dels intercanvis i de la circulació de la informació en les autopistes electròniques, sembla que ha arribat el moment d'estibar la museologia a un enfocament científic, sigui el que sigui el sistema escollit per al conjunt dels museus quebequesos i canadencs.

3 Les pràctiques museogràfiques i l'interès per l'adequació de les bases de dades

Així doncs, veiem que els professionals dels museus, per mitjà de la pràctica que exerceixen, s'adonen de la importància de la sistematicitat i intenten crear eines i estructures per a afavorir-la. Les diverses obres realit-

zades pel Réseau Canadien d'Information sur le Patrimoine (RCIP 'Xarxa Canadenca d'Informació sobre el Patrimoni') i per la SMQ demostren la importància que es dona a la documentació de col·leccions dins de la disciplina i la voluntat de resoldre problemes reals o de proposar metodologies per a les pràctiques professionals.

La utilitat de les normes en el vocabulari, com els tesaurs, els bancs terminogràfics i els sistemes de classificació, poden facilitar la catalogació i l'extracció en les col·leccions de museus, ja que permeten a un catalogador:

[...] trobar el terme precís per descriure un objecte; assegurar la utilització uniforme de la terminologia i de les categories per a la catalogació; establir un vincle entre les dades sobre les col·leccions d'un museu i riques fonts autoritzades; proveir un context per a la terminologia utilitzada en les fitxes de museus (per exemple, vincles a termes genèrics, específics o connexes); extreure més fàcilment de manera automatitzada o manual les fitxes. (Réseau Canadien d'Information sur le Patrimoine, 2010)

En aquest context, generalment allò que s'espera d'un tesaurs és que doni sinònims, termes genèrics i específics, i termes preferents per als conceptes. Alguns tesaurs presenten, també, notes sobre l'abast dels termes per tal d'informar els catalogadors sobre el significat precís i l'ús dels conceptes presents en el tesaurs (Réseau Canadien d'Information sur le Patrimoine, 2010).

Contràriament a les altres propostes, com els diccionaris i els vocabularis produïts per l'Office Québécois de la Langue Française (OQLF), l'enfocament nocional no hi apareix i la contextualització es fa a partir d'un enfocament etnogràfic. En altres paraules, l'estructura de classificació no es troba constituïda a partir d'un concepte sinó d'un objecte. L'enfocament de Parcs Canada i que adoptà l'RCIP, que pren els objectes de les col·leccions com a punt de partida, se centraria a situar, en una categoria definida, elements de la mateixa naturalesa, i constituïria un banc terminogràfic molt important. Aquest enfocament es basa en el sistema de catalogació Chenhall⁴ per a la classificació d'objectes, de gran abast internacional i que es fonamenta en el principi de la funció primera de l'objecte.⁵

Cal destacar aquí dues obres vinculades a les classificacions adoptades per l'RCIP. Es tracta de l'obra editada pel Service Canadien des Parcs l'any 1992, *Le système de classification des col·leccions historiques du Service canadien des parcs*, així com la publicació posterior del *Dictionnaire descriptif et visuel d'objets présenté selon le Système de classification des col·leccions historiques de Parcs Canada* (Bernard, 1997), la versió actualitzada de la qual es pot consultar en línia al web de l'RCIP:

El projecte del *Dictionnaire* és una eina per al SIO (sistema d'informatització d'objectes) que és de fet el banc de

dades de fitxes per als objectes de la col·lecció de Parcs Canada. Aquest sistema es troba al servei dels catalogadors i dels investigadors per a ús intern. El projecte del *Dictionnaire* dona suport a aquest sistema que posseeix la seva pròpia fitxa d'introducció de dades. A més de la validació terminològica de la base de dades, el projecte del *Dictionnaire* permet validar la llista de materials que els catalogadors poden utilitzar, i preparar un sistema de classificació per a les tècniques de fabricació. Aquestes dues eines, a més del *Dictionnaire*, ajuden les persones que han d'entrar dades al sistema i permeten als usuaris (conservadors, institucions que demanen objectes en préstec o restauradors) referir-se a un sistema que és més coherent i sistemàtic. (Tremblay, converses febrer 2011)

En el marc de la Société des Musées Québécois, cal considerar el sistema de classificació d'Info-Muse:

El sistema de classificació d'Info-Muse per als museus d'etnologia, d'història i d'arqueologia històrica està en gran mesura inspirat en el sistema de classificació de col·leccions de Parcs Canada, que al seu torn es basa en part en *The Revised Nomenclature for Museum Cataloging*. Aquest sistema és fruit de la col·laboració entre Parcs Canada, el Musée de la Civilisation i la Société des Musées Québécois. La definició dels termes prové en gran part del document de Parcs Canada. (Tremblay, converses febrer 2011)

L'objectiu d'aquest sistema de classificació és agrupar els objectes d'una col·lecció tenint en compte la seva funció principal, és a dir, la funció d'origen. Aquí trobem els nivells, de més general a més detallat (categoria, subcategoria i nom de l'objecte), que proposen «una organització lògica i significativa de la informació sobre la identificació dels objectes» (Société des Musées Québécois, 1998, 2001). Tot i això, per tal que l'eficàcia de la recuperació d'informació sigui òptima, l'ús de termes normalitzats per a designar els objectes és primordial.

Una part de l'obra *Comment documenter vos collections? Le guide de documentation du Réseau Info-Muse* (Simard, 1992) s'ocupa precisament de la classificació dels museus d'etnologia, d'història i d'arqueologia històrica, d'una banda, i dels de belles arts i arts decoratives, de l'altra. La guia ofereix una definició de cada categoria i subcategoria.

La SMQ ha establert també, des de 2006, un tesaurs il·lustrat de noms d'objectes per a la base de dades Info-Muse, que agrupa el conjunt de museus quebequesos. Aquest tesaurs s'inspira en la proposta feta per Parcs Canada, en el marc del seu sistema de classificació, en el fet que presenta les denominacions en francès i en anglès (Bernard, 1997).

Tot i els esforços realitzats, una avaluació dels resultats obtinguts mostra que, en el moment d'enfaixar-se en les guies d'entrada de dades o els tesaurs existents, els usuaris confrontats amb l'objecte no ho tenen encara tan fàcil. Com demostra el pri-

mer intent de llista proposat per Marie-Ève Marchand (2008), és possible detectar diferents tendències problemàtiques per a la recuperació d'informació com els solapaments en l'ús de certs termes, la proliferació de sinònims i la dificultat, a vegades, d'assignació de categories del tesaurus (per exemple, per a «Objectes de comunicació» i «Objectes de recreació») en la mateixa xarxa Info-Muse. En efecte, com en el cas dels termes, els àmbits de les ciències humanes i socials presenten dificultats més elevades de definició o de denominació respecte a les peces de museus que formen part de l'àmbit de les ciències naturals (les classificacions en zoologia serien un exemple de compartimentació clara).

En l'àmbit general d'aquesta recerca, entre 2009 i 2010 es van realitzar una sèrie d'informes d'avaluació terminològica de les dades entrades a Info-Muse pel que fa a diversos àmbits de les ciències humanes. És a partir d'aquests diferents informes que la recerca proposava una millora en la guia metodològica sobretot per als camps de «Tipus de l'objecte» i de «Nom de l'objecte».

4 La terminologia d'orientació lingüística

La perspectiva terminològica utilitzada en aquesta recerca és comunicativa i lingüística. Es tracta de la teoria comunicativa de la terminologia (Cabrè, 1999), segons la qual «el caràcter del terme no es produeix *per se*, sinó segons l'ús d'una unitat lèxica en un context expressiu i situacional determinat» (Cabrè, 1999, p. 103).

A partir d'una perspectiva com aquesta, la variació no pot reduir-se al tractament de les variants ortogràfiques o lèxiques ni ser representada en vocabularis especialitzats com un problema sense importància (contradient la univocitat desitjada), sinó que més aviat ha de guiar el disseny del mateix producte terminològic, en el nostre cas una base de dades que documenta els objectes dels museus. Segons aquesta perspectiva, els sistemes de classificació que representen diversos àmbits d'especialitat esdevenen, doncs, més flexibles (Joan Casademont i Lorente, 2005, p. 3):

Així doncs, el contingut d'un terme, sempre simultani a la forma, no és mai absolut, sinó relatiu segon l'àmbit i la situació d'ús. El valor d'un terme depèn de la seva posició en l'estructura conceptual d'una matèria (ordre resultant de la relació entre els conceptes d'un mateix àmbit d'especialitat).

Una estructura coherent subjacent a un banc de dades constitueix els fonaments de l'estructura de dades que s'hi recullen i permet als usuaris d'aquest banc de dades d'obtenir resultats pertinents quan realitzen cerques. Diversos tipus d'estructuracions cognitives són possibles: les classificacions temàtiques (com en

els àmbits i els subàmbits que permeten classificar documents en les biblioteques), les representacions conceptuais (que mostren l'organització del coneixement en un àmbit: insectes → paleòpters → polineòpters → ortòpters → saltamartins), les relacions lexicosemàntiques clàssiques (especialment les relacions taxonòmiques, el tipus més conegut de les quals serien les ontologies, que inclouen la hiperonímia i la hiponímia, la sinonímia, l'antonímia i les relacions meronímiques), altres relacions lexicosemàntiques (com la derivació sintàctica), la combinatòria i classe de termes, i les relacions interlingüístiques.

La presentació de l'estructuració de la informació que es gestiona amb una base de dades es realitza bàsicament des d'un punt de vista lingüístic, per mitjà dels tesaurus, que ajuden a aquesta estructuració no només mitjançant paraules clau, sinó també amb una sistematització del llenguatge utilitzat en el moment de l'entrada de dades:

Si, des del punt de vista estructural, un tesaurus és un llenguatge documental, des d'un punt de vista funcional, es tracta d'un instrument de control destinat a eliminar les ambigüitats del llenguatge natural, i que explota una llista exclusiva de termes que cal utilitzar obligatòriament per a la caracterització del contingut dels documents que cal analitzar, registrar, indexar i classificar. (OQLF, nota en la fitxa *tesaurus*)

Assumim, doncs, el fet que els diferents usuaris podran tenir dubtes o diversos punts de vista pel que fa a certes informacions de l'objecte segons la perspectiva amb la qual el consideren. Aquesta perspectiva estarà condicionada per la formació professional de l'usuari constructor, per la disciplina en la qual l'objecte se situa, el mandat o les missions del museu que el conserva, etcètera.

Subsegüentment, considerar la teoria comunicativa de la terminologia (TCT) permet tractar els termes utilitzats (en els camps «Tipus de l'objecte» i «Nom de l'objecte» de la base de dades) com a elements de la llengua. Així doncs, en podem tractar la variació, al seu torn, com un cas de llengua general. És en aquesta òptica que és molt interessant l'obra de Gaudin (2000), que s'interessa sobretot per la polisèmia i, de manera més reduïda, per la sinonímia.

De la mateixa manera, en el marc de la TCT, els treballs de Freixa (2003) sobre la variació denominativa, així com els d'Adelstein (2007) sobre la polisèmia de les unitats lèxiques i el sentit especialitzat, poden ser essencials per la forma amb què tracten els fenòmens reals de variació que es produeixen en la realitat i que poden afectar les denominacions que els documentalistes decideixen utilitzar per a descriure els objectes de les seves col·leccions.

Pel que fa a la part aplicada, en el marc de la terminològica i, doncs, en l'àmbit de la lingüística informàtica, L'Homme (2004) proposa considerar la terminologia

i les seves aplicacions a partir dels productes informàtics que se'n poden derivar. Les bases de dades serien el suport informàtic tradicional utilitzat per a l'emmagatzematge i la gestió de les informacions, i el seu sistema de gestió formaria part d'un sistema d'organització de dades en context «restringit», és a dir, limitant-se als camps de la base i als seus continguts (L'Homme, 2004, p. 230).

Cal preguntar-se, però, quin tipus de banc d'informacions seria l'adequat per als nostres objectius: un model general multitasques i multiusuaris (amb diferents nivells de recerca segons la tipologia d'usuaris), un model maximalista (amb totes les informacions potencialment útils per a qualsevol usuari), un model minimalista (amb només les dades útils per a l'usuari específic determinat), un model normalitzat (en què l'estructura de les entrades, així com la terminologia dels camps, és més o menys controlada), etcètera (Gouadec, 1992).

No podem oblidar tampoc la incidència de la normalització en dos nivells en el procés de digitalització de les dades (Guyon, 1992, p. 192): la normalització lingüística (recomanació o obligació d'ús d'un terme o d'un altre) i la normalització dels formats terminogràfics i informàtics (intervenció en el domini de la sistematicitat de les dades recollides).

5 Els usuaris reals i la variació

Si seguim el principi d'adequació a l'usuari d'un producte terminogràfic, tal com proposa la TCT, és important tenir en compte que n'existeixen diferents tipus, segons la relació que tenen amb una base de dades de col·leccions. Així doncs, segons la seva aportació en el conjunt de l'estructura d'un banc de dades de col·leccions, podem distingir els usuaris constructors i els usuaris consultatius.⁶

Vegem-ne a continuació un esquema:

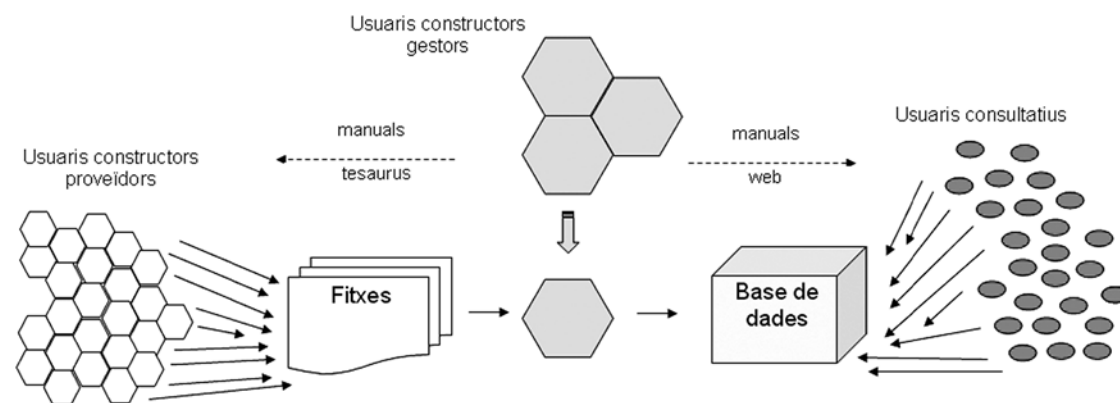

FIGURA 1. Tipus d'usuaris per a una base de dades d'una xarxa museística

Pel que fa als usuaris constructors, podem distingir-ne dos subgrups: trobem els que s'encarreguen de l'entrada de dades com a tal (els anomenarem aquí proveïdors) i els que estableixen l'estructura de la base de dades i s'encarreguen de recollir totes les informacions rebudes de manera més o menys automatitzada (els anomenarem aquí gestors).

Els usuaris constructors proveïdors, en el dia a dia dels museus, conformen un grup molt heterogeni. Aquest fet, tot i tenir un vessant enriquidor, pot provocar dificultats a l'hora de sistematitzar el tractament de les dades. Així doncs, cal tenir en compte la realitat museística i considerar els possibles elements de conflicte per tal d'assegurar que els usuaris constructors proveïdors tenen tots els recursos necessaris per realitzar la seva feina de manera eficient. Malauradament, molts dels aspectes que influenciaran el producte que els constructors proveïdors poden oferir a un museu no es troben relacionats amb la importància que cada centre atorga a l'inventari de les seves col·leccions, sinó als recursos econòmics i humans que hi pot dedicar.

Així doncs, com ja apuntàvem, ens trobem amb casos en què la documentació o inventari de col·leccions no necessàriament és feta sempre per la mateixa persona o és feta per persones procedents de diferents branques de formació (especialistes de l'àmbit, documentalistes, terminòlegs, etc.). Alhora hi ha centres que no es poden permetre tasques de documentació permanents i que han de realitzar-les de manera esporàdica segons l'obtenció de subvencions específiques per al tema. Els diferents tipus de col·leccions presenten també diversos nivells de complexitat de documentació segons si existeixen o no vocabularis terminològics normalitzats sobre l'àmbit tractat o segons si es tracta d'objectes pertanyents a àmbits d'estructures conceptuals més o menys compartimentades (noms científics d'espècies vegetals envers noms d'eines populars del camp, per exemple). Finalment, cada museu pot considerar importants, per al seu funcionament o per a

les seves relacions interinstitucionals, certs tipus d'informació més que no pas d'altres, segons la missió del centre, la classe d'objecte, les informacions que vol compartir públicament o amb altres centres col·laboradors, etcètera.

És evident, doncs, que assolir una bona sistematització en les fitxes d'inventari d'una col·lecció no és tan fàcil, i que el problema es fa encara més gran quan volem reunir la informació de diverses col·leccions en un únic banc de dades comú.

Quant als usuaris constructors gestors de les dades (especialistes en lingüística, en informàtica, en museologia i/o en els diversos àmbits als quals pertanyen els objectes documentats), recau sobre ells el pes més important per coordinar totes les dades obtingudes i assegurar-se que una base de dades de col·leccions permet als usuaris que la consulten recuperar la informació desitjada.

Moltes de les situacions restrictives que acabem d'enumerar per als usuaris constructors proveïdors també afecten els gestors, que han d'intentar oferir un producte al màxim d'eficaç amb les dades que els arriben i els recursos tecnològics de què disposen. Aquí, podem trobar-nos, també, amb diversos tipus de situacions:

- L'usuari proveïdor i l'usuari gestor són una mateixa persona: aquest cas era molt més habitual en l'època en què la documentació de les col·leccions no es trobava informatitzada.
- L'usuari proveïdor utilitza un programa creat més o menys *ad hoc* per a la documentació de les col·leccions d'un centre (programes generals de tractament de bases de dades, específics d'inventari o arxivística, o específicament creats per a la documentació d'objectes d'un museu).
- L'usuari proveïdor utilitza un programa específicament creat per a la documentació d'objectes dins el marc d'una xarxa amb l'objectiu de permetre compartir les dades entre diferents museus i amb el públic en general.

En qualsevol d'aquests casos, ja sigui de forma més o menys complexa segons el tipus de bancs de dades de col·leccions, els usuaris gestors no només han de preveure l'estructura de la base de dades, sinó també preveure a) les possibles dificultats i asistematicitats amb les quals hauran d'enfrontar-se els usuaris proveïdors en el moment de crear les fitxes dels objectes (per a això caldrà establir manuals i tesaurus eficaços), i b) les possibles necessitats i formes de recerca dels usuaris que consultaran el producte resultant (per a això caldrà establir manuals i interfícies web amigables).

Si considerem un banc de dades informatitzat, podem distingir, doncs, dos tipus de documents de treball per als usuaris constructors: totes les fitxes d'objectes de col·lecció (procedents d'un sol centre o dels diferents museus d'una xarxa i, doncs, realitzades per un gran nombre d'usuaris constructors proveïdors) i les possibles guies de normalització que un centre pot

adoptar com a model i que poden tenir en compte els noms d'objecte, els sinònims, els tipus d'objecte, les definicions, etc. Aquests usuaris reben el primer tipus de documents i creen el segon. En els casos de xarxes de museus, aquests documents són creats sovint per comitès específics encarregats de l'elaboració i de la gestió de la xarxa.

Finalment, si considerem els usuaris consultius, es tracta d'un públic molt ampli i pel qual l'ús de la base de dades pot ser molt variat. Aquests usuaris consultius actuen normalment sobre el conjunt resultant del treball dels usuaris constructors, és a dir, sobre la interfície de consulta (on desemboquen el contingut i l'estructura) i se serveixen de les guies de consulta i d'ús de la interfície, si n'hi ha.

6 Conclusions

Hem vist que una de les necessitats importants dels museus és una documentació eficaç de les col·leccions, per així assolir una recuperació d'informació amb bones prestacions. Tot i això, no sembla que hi hagi vincles clars entre les diferents propostes museogràfiques, terminològiques i de recuperació de la informació, sinó que cadascuna sembla trobar-se bàsicament ancorada en el seu àmbit.

Els diferents estudis observats en el marc de les pràctiques museogràfiques són el reflex d'una preocupació dels professionals dels museus per a la millora dels recursos que tenen al seu abast: s'identifiquen problemes, i fins i tot es prenen decisions amb l'objectiu de resoldre'ls o d'esquivar-los. Tot i això, això no es fa basant-se necessàriament en una teoria terminològica. És per això que els resultats d'aquests enfocaments, tot i poder ser útils per a casos concrets, no permeten extrapolar les solucions a casos més generals i sovint són només solucions *ad hoc* o a les quals no s'ha donat la importància que mereixien.

Alhora, no sembla que existeixin estudis avançats en terminologia que tinguin en compte la complexitat intrínseca de la documentació de col·leccions, com una estructuració terminològica i de tesaurus que hagi de considerar no només els termes (significat i denominació), sinó també els objectes reals com a elements de partida. En el cas dels vocabularis terminològics o tesaurus, els usuaris consulten sobretot els termes per poder expressar-se correctament en un àmbit d'especialitat concret, és a dir, en el món real. En el cas de les bases de dades de col·leccions, els usuaris cerquen principalment objectes museístics que compleixin les condicions que desitgen (i que cal que s'explicitin a partir de termes).

Pel que fa a la recuperació d'informació, les observacions dutes a terme per Horie (1990) subratllaven el tipus de fonts de consulta susceptible d'interessar els professionals dels museus. La idea de l'estandardització apareixia fins i tot a partir d'aquestes reflexions.

Tot i això, l'establiment de bases raonades que donaven lloc a recursos similars als desitjats no és un fet, ja que els museòlegs es troben massa sovint desproveïts de reflexions i d'eines terminològiques que els podrien ajudar.

Així doncs, assolir una base de dades de col·leccions eficaç i útil per a les institucions museístiques implica ser més conscients de les disciplines que són pertinents per al procés de documentació, considerar els diferents tipus d'usuaris que hi interactuen i, en conseqüència, conèixer-ne les especificitats.

Així doncs, considerem que una millor sistematicitat i especificació de la guia metodològica per als usuaris constructors proveïdors, que entren dades, permetria, al seu torn, una millor satisfacció per part dels usuaris consultius pel que fa a la base de dades, ja sigui gràcies a una guia d'usuari més detallada per a la recerca en la base de dades o per uns resultats de la recerca més satisfactoris. De manera similar, una bona estructuració de l'esquelet de la base de dades per part dels usuaris constructors gestors pot beneficiar la qualitat dels resultats obtinguts per part dels usuaris consultius. En resum, hem vist que els usuaris constructors gestors

tenen un paper molt important en el tema, ja que no només s'encarreguen d'estructurar i de gestionar la base de dades, sinó també de fer de pont entre els usuaris que entren les dades i els usuaris que les consulten. És des de la posició privilegiada intermèdia en què es troben els usuaris consultors gestors que es poden fer propostes realment eficaces de manuals, tesaurus i instruccions de consulta de la interfície de la base de dades. Però per a això caldrà tenir en compte les característiques específiques dels usuaris a qui les instruccions van destinades, així com el fet que els dubtes, les ambigüitats i les variacions apareixeran tard o d'hora, en el moment de descriure un objecte, per més que els nostres tesaurus i manuals intentin resoldre'ls al màxim. Assumir que aquests fenòmens formen part de la realitat museística, de la mateixa manera que formen part de la terminologia, no significa llançar la tovallola, sinó plantejar-se noves estratègies, noves especificacions per als manuals per tal que qui hagi de treballar en aquest àmbit se senti més còmode amb la feina que realitza i, alhora, el tractament informatitzat de les dades sigui sistemàtic, coherent i més útil per als professionals dels museus. ✿

Bibliografia

- ADELSTEIN, Andreína (2007). *Unidad léxica y significado especializado: modelo de representación a partir del nombre relacional «madre»*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- BERGERON, Yves (1996). «Les systèmes de classification et l'informatisation des collections: enjeux et dérives». *Revue d'Histoire de la Culture Matérielle* [Ottawa: Musée National des Sciences et de la Technologie], núm. 43.
- BERNARD, Louise (ed.) (1997). *Dictionnaire descriptif et visuel d'objets présenté selon le Système de classification des collections historiques de Parcs Canada*. Ottawa: Parcs Canada; v. ill. Versió actualitzada en línia a: <<http://www.pro.rcip-chin.gc.ca/bd-dl/dvp-pvd-fra.jsp>>.
- CABRÉ, M. Teresa (1999). *La terminología: representación y comunicación: elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Documenta Universitaria).
- CABRÉ, M. Teresa (2000). «Do we need an autonomous theory of terms?». *Terminology* 5(1). Amsterdam John Benjamins, p. 5-19.
- CAOUEITE, Michel (1997). *Analyse de la profession d'archiviste des col·leccions*. Mont-real: Société Québécoise de Développement de la Main-d'œuvre; Société des Musées Québécois.
- FREIXA, Judit (2003). *La variació terminològica: anàlisi de la variació denominativa en textos de diferent grau d'especialització de l'àrea de medi ambient*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- GAUDIN, François (2000). «Les termes ont-ils de propriétés extrinsèques?». A: BEJOINT, Henri; THOIRON, Philippe (2000). *Le sens en terminologie*. Lyon: Presses Universitaires Lyon.
- GOUADEC, Daniel (1992). «Terminologie – Modèles de mise en place: postulats et objectifs». A: GOUADEC, Daniel (ed.) (1992). *Terminologie & Terminotique. Outils, modèles et méthodes. Actes de la 1ère Université d'Automne en Terminologie*. Paris: La Maison du Dictionnaire, p. 55-66.
- GUYON, Anne (1992). «Terminologie – Normalisation – Interventions et Aménagement: La Délégation à l'Information Scientifique et Technique (DIST)». A: GOUADEC, Daniel (ed.) (1992). *Terminologie & Terminotique. Outils, modèles et méthodes. Actes de la 1ère Université d'Automne en Terminologie*. Paris: La Maison du Dictionnaire.
- HORIE, Charles Velson (1990). «Industrial Standards of Terminology for Conservation». A: ROBERTS, Andrew (ed.) (1990). *Terminology for Museums. Proceedings of an International Conference held in Cambridge, England, 21-24 September 1988*. Regne Unit: The Museum Documentation Association, Getty Grant Program.

- JOAN CASADEMONT, Anna; LORENTE, Mercè (2005). «Variation sémantique dans un vocabulaire lié au monde des musées: multilinguisme et déséquilibre». A: *Conférence du Groupe de Terminologie et Intelligence Artificielle (TIA-2005)*. Rouen: Groupe de Terminologie et Intelligence Artificielle, p. 3. També en línia a: <<http://www.upf.edu/pdi/dtf/anna.joan/docs/tia2005.pdf>>.
- L'HOMME, Marie-Claude (2004). *La terminologie: principes et techniques*. Mont-real: Les Presses de l'Université de Montréal.
- MANNING, Christopher D.; RAGHAVAN, Prabhakar; SCHÜTZE, Hinrich (2008). *Introduction to Information Retrieval*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 1. També en línia a: <<http://nlp.stanford.edu/IR-book/information-retrieval-book.html>> (2009).
- MARCHAND, Marie-Ève (2008). *Thésaurus illustré des noms d'objets tirés de la base de données Info-Muse: Objets de communication et Objet de récréation*. Mont-real. [Document intern]
- RÉSEAU CANADIEN D'INFORMATION SUR LE PATRIMOINE (2010). *Guide du RCIP sur les normes pour les musées*. Ottawa: RCIP; introducció. També en línia a: <http://www.pro.rcip-chin.gc.ca/normes-standards/guide_normes_musees-museum_standards_guide/index-fra.jsp>.
- RUGE, Angelika (dir.) (2008). *Référentiel Européen des Professions Muséales*. París; Berlín; Suïssa: ICTOP, ICOM. També en línia a: <http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/professions/rererentieldesprofessions.pdf>.
- SIMARD, Françoise (1992). *Comment documenter vos collections? Le guide de documentation du Réseau Info-Muse*. Mont-real: Société des Musées Québécois; 1 volume, feuilles mobiles. També en línia a: <<http://www.smq.qc.ca/publicsspec/guidesel/doccoll/fr/index.htm>>.
- SOCIÉTÉ DES MUSÉES QUÉBÉCOIS (1998, 2001). *Les systèmes de classification du Réseau Info-Muse: pourquoi et comment les utiliser?* Mont-real: SMQ. (Capsule Documentaire; 3). També en línia a: <<http://www.smq.qc.ca/publicsspec/references/infomuse/capsules/capsuleo3.php>>.
- SOCIÉTÉ DES MUSÉES QUÉBÉCOIS. *Le guide de documentation du Réseau Info-Muse* [en línia]: <<http://www.smq.qc.ca/publicsspec/guidesel/doccoll/fr/index.htm>> [consulta: hivern 2011].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Cercaterm*. Documentació [en línia] <<http://www.termcat.cat/ca/Cercaterm>> [consulta: hivern 2012].

Notes

1. La dades presentades en aquest article formen part de la recerca de final de màster, finalista del Premi Roland-Arpin 2011 al millor treball de recerca de final de màster en museologia del Quebec.
2. Utilitzem aquí la forma que s'apropa més al títol proposat per a la professió al Quebec, *archiviste des collections*, segons els treballs de la Société des Musées Québécois i de la Société Québécoise de la Main-d'Œuvre de 1997. Pel que fa al document de referència europeu de 2008 publicat per l'ICOM (Ruge, 2008), a *Référentiel européen des professions muséales* es parla de *responsable des inventaires*, posició que es diferenciaria de *conservateur*, segons el document citat, en l'abast de les funcions que s'atorguen a cadascun dels llocs de treball esmentats. Ara bé, la realitat museística converteix aquestes propostes en orientatives, ja que les tasques i funcions de cada professió poden estar sobreposades, fer referència a un sol lloc de treball en certs museus, etc. En la major part de museus, doncs, hi trobarem un conservador, i el títol d'arxiver o responsable de les col·leccions apareixerà quan sigui útil especificar les tasques de certes persones en concret.
3. Totes les versions en català de citacions bibliogràfiques originals en altres idiomes són nostres.
4. «La nomenclatura utilitzada per Parcs Canada difereix de la de Chenhall en diversos aspectes. Hi trobem, evidentment, les mateixes categories, però representa la col·lecció nacional de Parcs Canada. És per això que diversos elements del tesaurus [com la vestimenta] hi són més elaborats que en la de Chenhall» (Bergeron, 1996, p. 23).
5. Resum elaborat a partir de les converses amb Gynette Tremblay, etnolingüista en el projecte de creació d'un banc lexicogràfic il·lustrat per a l'RCIP (*Dictionnaire descriptif et visuel d'objets de Parcs Canada*).
6. Resum elaborat a partir de les converses amb Madeleine Lafaille, analista d'informació sobre el patrimoni de l'RCIP.

Corpus Pattern Analysis in determining specialised uses of verbal lexical units¹

ARACELI ALONSO CAMPO
Université de Bretagne-Sud
araceli.alonso@univ-ubs.fr

IRENE RENAU ARAQUE
Universitat Pompeu Fabra
irene.renau@upf.edu

Araceli Alonso Campo és doctora

en Lingüística Aplicada per la Universitat Pompeu Fabra. Ha estat professora associada a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra i a la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona. Actualment és *Attaché Temporaire d'Enseignement et de Recherche* a la Université de Bretagne-Sud de Lorient on imparteix docència de llengua espanyola i terminologia. Els seus principals interessos de recerca són la lingüística de corpus, la lexicografia i terminologia, la traducció i la didàctica de la llengua.

Irene Renau Araque és doctora

en Lingüística Aplicada per la Universitat Pompeu Fabra. Com a investigadora del grup Infolex d'aquest mateix institut, ha participat en quatre projectes d'investigació competitiu sobre lexicologia i lexicografia, que són les seves principals línies de recerca, a les quals s'ha de sumar la didàctica de llengües. És professora associada de Llengua Castellana al Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra.

Abstract

We present a methodology for the detection of specialised uses of verbs that starts from Corpus Pattern Analysis, CPA (Hanks 2004a, 2004b), a procedure for combining syntax and semantics in order to describe lexical meaning in context. Our hypothesis is that this methodology can be applied in terminology to distinguish specialised uses from the general ones.

KEYWORDS: Corpus Pattern Analysis; environment; lexicographical representation; Theory of Norms and Exploitations; specialised uses; verbal lexical units

Resum

'Corpus Pattern Analysis' per a la determinació dels usos especialitzats de les unitats lèxiques

Presentem una metodologia per a la detecció de verbs especialitzats que parteix del Corpus Pattern Analysis o CPA (Hanks 2004a, 2004b), un procediment d'anàlisi de corpus que proposa la combinació de la sintaxi i la semàntica per donar compte del significat del lèxic en context. La nostra hipòtesi és que aquesta metodologia es pot aplicar en terminologia per distingir els usos especialitzats de verbs dels no especialitzats.

PARAULES CLAU: Corpus Pattern Analysis; medi ambient; representació lexicogràfica; teoria de normes i explotacions; usos especialitzats; unitats lèxiques verbals

TERMINÀLIA 7 (2013): 26-33 · DOI: 10.2436/20.2503.01.49

Data de recepció: 01/07/2012. Data d'acceptació: 08/04/2013

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introduction

Studies of the lexicon based on the perspective that the use of lexical units must be fundamentally determined by its context have inspired several theories from different linguistic approaches devoted to the analysis of words in contexts — e.g. Harris 1954, Austin 1955, Firth 1957, Halliday 1961, Sinclair 1991, Hoey 2005. Lexicographical practice has applied several of these approaches and developed new methods by means of using corpus-based techniques in order to represent the real use of lexical units in dictionaries. A notable example of this can be found in the work by Sinclair in the Cobuild Project (Sinclair 1987), which resulted in a real revolution in dictionary making, leading to a model for compiling corpus-based dictionaries in different languages.

The contextual approach has also transformed terminology. New terminological theoretical perspectives — e.g. Cabré 1999, Temmerman 2000, Bourigault and Slodgian 2000, Faber et al. 2005 — have stated that terms must also be considered as lexical units and, as such, they must be observed in their context of use in order to determine the specialised or non-specialised usage of these units. By observing the context of terminological units, it has been established that not only nouns carry over a specialised value, as stated in the classical orientation to terminology (Wüster 1979), but other categories such as verbs or adjectives may also take on a terminological sense (Lorente 2001, 2007, 2009, Estopà et al. 2002, Alonso and Torner 2010).

In this paper, we take into account these approaches so as to explore the possibilities of determining and analysing the specialised value of verbs by using one of the most recent methodologies of lexical analysis based on corpus and specifically applied to verbs: Corpus Pattern Analysis or CPA. CPA is a procedure developed by Patrick Hanks based on determining syntactic and semantic patterns of usage of verbs. The CPA method is associated to the Theory of Norms and Exploitations or TNE (Hanks 2004a, 2004b, 2013) and it is the foundation of the *Pattern Dictionary of English Verbs*, PDEV (<http://nlp.fi.muni.cz/pdev>). CPA is also being applied to other languages such as Italian, Chinese or Spanish — for a more specific explanation about how CPA can be used for Spanish, see Alonso (2009), Renau and Battaner (2012) and Renau (2012).

In a previous study (Alonso 2009), a first approach to the use of CPA for analysing lexical units used in thematic contexts in Spanish was developed. It was hypothesised that such a methodology facilitates the observation of specialised uses in contrast to general uses of a word. Hence, in this study, we shall concentrate on confirming our hypothesis based on the assumption that CPA is a valid methodology for the study of both general and specialised lexical units.

2 Verbal Lexical Units in Scientific Texts: Between Terminology and Phraseology

The observation of context has led to a discussion as to whether the dichotomy between general and specialised languages is a real one. Contextual approaches to terminology state that there is no such a division, but instead the two entities form a continuum (Cabré 1999, Meyer 2000, Hunston and Sinclair 2003, Myking 2007). Determining the termhood of a word is really a fuzzy task, as termhood is a matter of degree and not all terms are of the same type.

By looking at words in context, it can be observed that the noun is far from being the only category which plays a relevant role in scientific discourse, other categories such as verbs, adjectives or even adverbs may be set as domain-specific lexical units (Lorente 2001). From a classical approach to terminology, which pursued the standardisation of specialised languages, nouns were considered the prototypical lexical unit with referential character and, therefore, the only category to be considered a term. Most lexical analysis of scientific texts concentrated on the study of noun terminology. The contextual approach has also influenced terminology and broadened the scope of terminology to study other categories besides nouns. Considering a linguistic perspective to terminology, and as Cabré stated (1999), any word can be a term or not, depending on the context.

Thus, verbs are one of the most important categories in discourse, as ‘meanings are constructed around the verb, the pivot of the clause’ (Hanks 2010a: 3). Verbs are relational lexical units which link predicates with the actors who play a role in the predication. Verbs are the cornerstone of the sentence. They are cognitive nodes which form the text framework and help to organise discourse, to articulate and structure the text, to establish relations between lexical units, to express the author’s point of view, to interact with the reader, to create meaning.

Considering the idea shown in the previous lines, Lorente (2009) highlights the idea that verbs are not *per se* terminological units, but can acquire specialised value in context when their immediate environment also provides specialised knowledge. Nonetheless, a corpus-driven methodology that demonstrates how this specialised value is detected in context is needed.

Following a Sinclairian approach to the study of lexis and Sinclair’s distinction between the *open-choice* principle and the *idiom* principle, Hanks (2010b) considers that, in reality, some units have just a terminological tendency (*open-choice* principle) — e.g. *strobilation* — whilst others have a phraseological tendency (*idiom* principle) — e.g. *to blow*. Between these two extremes, there are words which can have both a terminological and a phraseological tendency depending on the

context — e.g. *to organise* or *to admit*. Verbs are mainly affected by phraseology and it is not possible to understand the meaning or meanings of the verb without taking into account the phraseological context in which the verb is used.

In this sense, if we consider the terminological tendency and phraseological tendency of words, a procedure to understand both tendencies and how the two influence each other is needed. We postulate that CPA provides us with such a mechanism.

3 Corpus Pattern Analysis (CPA) and the Theory of Norms and Exploitations (TNE)

Corpus Pattern Analysis is ‘a new technique for mapping meaning onto use’ (Hanks 2002). As noted in the introduction, CPA allows discovering how meanings arise from patterns of usage (words in context), rather than treating words as isolated elements in a compositional structure. It has its theoretical basis in TNE (Hanks 2013). TNE is a theoretical proposal based on the postulates of trends focused on words in contexts that we quoted in the introduction, and more precisely, on Sinclair’s work.

The set of patterns accounting for all normal uses of a given word is what the author refers to as *norms*. Uses that do not fit a norm exactly are called *exploitations*. Exploitations are mainly cases of metaphor, metonymy, and other creative uses of words, and they can also be related to syntax or combinatory.

By analysing concordances extracted from a corpus, CPA allows to identify lexico-syntagmatic patterns of a given word and measure their frequency. This facilitates the association of each pattern of usage to a meaning potential. Each pattern is associated to a prototypical use (normal and conventional) of a word or an exploitation of the normal use, which is related to an implicature or paraphrase of the pattern.

In the case of verb patterns, the analytical procedure consists in searching a verb in a corpus and selecting a random sample of concordances. At the moment, the Sketch Engine tool (Kilgarrieff *et al.* 2004, <http://www.sketchengine.co.uk>) adapted to CPA is being used. By looking at the syntactic and argument structure of the verb, concordances are sorted into groups. Each concordance is numbered manually and associated to a pattern. Once the concordances have been related to a pattern, patterns are defined in an online database that is also linked to the Sketch Engine and the given corpus data.

Verb patterns are based on the structure of clause roles as described in systemic grammar (Halliday 1961): subject, predicator, object, complement and adverbial (SPOCA). Each clause role or argument is populated by a set of collocates which usually share a semantic aspect of meaning. Semantic values are given

for each set of collocates. It is what Hanks refers to as ‘semantic types’. The semantic type is an intrinsic property of the collocation and is represented in double brackets. All semantic types are stored in a hierarchically shallow semantic ontology. The semantic types are complemented by lexical sets and contextual roles. In some cases, one or more lexical items that cannot be grouped together into a semantic type populate the argument slot; these are considered as ‘lexical sets’. In other cases, the semantic type is complemented by a ‘semantic role’ which is an extrinsic property assigned by context. For instance, if we look up pattern 4 of the verb *sacrifice* at the PDEV, that is, *[[Human 1 = Leader]] sacrifice [[Human 2 = Politician]]*, *[[Human]]* is a semantic type, and “Leader” or “Politician” are semantic roles. The selection of semantic types, semantic roles and lexical sets is not easy and it is only by corpus evidence that this task can be achieved. Examples of English verbs patterns are freely available at the PDEV (<http://nlp.fi.muni.cz/pdev>).

4 Analysing Spanish Verbs: Between the General and the Scientific

In order to fulfil the main objectives mentioned earlier, some Spanish verbs frequent both in general language and in Environmental texts are analysed by means of CPA. Before going into the analysis, nevertheless, some methodological issues must be addressed.

4.1 Methodological Issues

For our purposes, we concentrate on two Spanish sub-corpus extracted from the *Corpus Tècnic de l’IULA – CTI-IULA* (Bach *et al.* 1997, <http://bwananet.iula.upf.edu/indexen.htm>): the IULA50, made of general texts (50 million words), and AquaCorp (Alonso 1999), formed by texts from the CTI-IULA sub corpus of Environment, and specifically related to water issues (less than 1 million words). We have focused on the Environmental domain as our research has its origins in previous work developed to characterise Environmental terminology (Alonso 2008 and 2009, Alonso and Torner 2010).

Despite the small size of the specialised corpus, we have obtained enough evidence for a first approach to the observation of specialised uses of verbs in contrast to general uses. In some specific cases in which the number of occurrences of a verb was not very high, the Spanish Web Corpus (SWC) available at the Sketch Engine tool and the *Corpus de Referencia del Español Actual*, CREA (<http://corpus.rae.es/creanet.html>) were also consulted to corroborate the results.

As for the corpus exploitation tools, Hanks’ collaborators at Masaryk University in Brno have implemented the corpus management system and CPA database for

Spanish. At the moment, the same software as for the compiling of the English pattern dictionary is being used. Finally, for the selection of verbal lexical units to be analysed, to narrow down our analysis, a conceptual class was arbitrarily chosen, specifically, that of 'cleaning', and in this class, only the four most frequent verbs were considered: *clorar* ('to add chlorine'), *depurar* ('to depurate'), *filtrar* ('to filter') and *tratar* ('to treat').

4.2 Analysis and Results

4.2.1 *Clorar* ('to add chlorine')

Clorar is a denominal verb derived from the noun *cloro* ('chlorine'). It is clearly a terminological unit that denotes a concept related to Chemistry. It is surmised that the terminological value is carried over from the noun to the verb.

Only 2 occurrences of this verb pertain to the IULA50, and 20 are specific of the Environmental corpus. Due to the small number of occurrences in IULA50, the SWC and the CREA were consulted. In the general corpora, by applying CPA system, one pattern to explain the general use of the verb is established:

- 1 Pattern:** **[[Human]] clorar [[Liquid = Water]]**
 Implicature: **[[Human]]** adds chlorine into **[[Liquid = Water]]**
 (example: 'Turistas empeñados en **clorar** el agua del depósito del pueblo en el que veranean', IULA50)

Stereotypically, liquid into which chlorine is added is *water*. On the other hand, in AquaCorp the participle form of the verb is used modifying a noun that is a substance. The sense of 'adding chlorine' is maintained, but the semantic type is broadened to any **[[Stuff]]** which might not be necessarily *agua* ('water'):

- 1 Pattern:** **[[Human]] clorar [[Stuff]]**
 Implicature: **[[Human]]** adds chlorine into **[[Stuff]]**
 (example: '...sustancias ['substances'] **cloradas** de la industria de papel y pasta papelera', AquaCorp)

We can see, then, that the terminological use of *clorar* has a wider meaning than the general one. Furthermore, if we take up Hanks' view of the terminological and phraseological tendency of words, the verb *clorar* would be the case of a verb with a terminological tendency. The meaning in origin of the noun *cloro* is transferred to the verb in the derivation process. The specialised use of the verb is maintained in general language, though with a slight limitation on the object. The scope of the object lexical set is wider in the specialised corpus than in the general one, but the pattern usage is not really different. Clearly, this is a case of movement from the specialised to the general without change in use.

4.2.2 *Depurar* ('to depurate')

Depurar has the status of term in origin, also related to Chemistry, as the previous verb analysed. In the general corpus, *depurar* occurs 249 times. Once all the occurrences have been annotated according to the CPA procedure, the following patterns are determined:

- 1 Pattern:** **[[Human]] depurar [[Liquid]]**
 Implicature: **[[Human]]** purifies a **[[Liquid]]**, treats it in order to clean it
- 2 Pattern:** **[[Human = Authority]] depurar [[Action]]**
 Implicature: **[[Human = Authority]]** investigates who is the person responsible for an **[[Action]]** and makes the decisions related to the facts
- 3 Pattern:** **[[Human = Artist | Sportsman/woman]] depurar [[Activity = Technique]]**
 Implicature: **[[Human = Artist | Sportsman/woman]]** polishes or refines his/her **[[Activity = Technique]]**
- 4 Pattern:** **[[Eventuality 1]] depurar [[Eventuality 2]]**
 Implicature: **[[Eventuality 1]]** leaves an **[[Eventuality 2]]** clean from all non-intrinsic elements in order to be shown or observed more clearly
- 5 Pattern:** **[[Human 1 = Authority]] depurar [[Human 2 = Worker]]**
 Implicature: **[[Human 1 = Authority]]** purges a **[[Human 2 = Worker]]**, gets out of his/her job or position by political or ideological reasons

Pattern 1 corresponds to the specialised use. It denotes the process of cleaning or purifying a liquid. The rest of patterns are figurative uses with different meanings in which the core notion of 'cleaning' is maintained.

In contrast to these results, in AquaCorp 24 occurrences are found, such as '... características de las aguas que hay que **depurar**'. The use activated in the Environmental corpus corresponds to the first pattern in the general corpus. Stereotypically, the subject is also **[[Human]]** and the object is also **[[Liquid]]**, precisely, *agua* ('water') or other similar collocates such as *efluente* ('effluent') or *vertido* ('discharge'), whilst in the general corpus other lexical items such as *sangre* ('blood') can populate the argument slot. The pattern in AquaCorp is as follows:

- 1 Pattern:** **[[Human]] depurar [[Liquid= Water]]**
 Implicature: **[[Human]]** purifies a **[[Liquid]]**, treats it by means of a process or chemical product in order to be reused

If we compare this pattern with pattern 1 of the previous analysis of IULA50, it can be observed that the implicature in the Environmental corpus is more precise and semantically restricted.

Depurar is another 'near-term verb', but it is different to *clorar*, in the sense that patterns show changes in use. The verb shows a terminological tendency and a phraseological tendency. *Clorar* maintains a termino-

logical tendency both in general and specialised contexts. On the contrary, *depurar* shows a terminological tendency in Environment while in general language the terminological tendency is complemented by the phraseological tendency. It may be argued that *clorar* is more terminological than *depurar* as there is only one prototypical pattern which is used both in general and specialised texts in the same way, while *depurar* shows a prototypical pattern used both in general and specialised texts, with a restriction in the implicature in the specialised text, as well as activation of different senses in general language, corresponding to exploitations of the first pattern.

4.2.3 Filtrar ('to filter')

The verb *filtrar* is not a term itself, contrary to *clorar* or *depurar*. In the general corpus *filtrar* has 641 occurrences. By analysing the random sample of occurrences, the following six patterns are determined:

- 1 Pattern: **[[Human]] filtrar [[Information Source]]**
 Implicature: *[[Human]] reveals a confidence or secret [[Information Source]] to make it public*
- 2 Pattern: **[[Human]] filtrar [[Fluid | Wavelength]]**
 Implicature: *[[Human]] makes a [[Fluid | Wavelength]] go through a filter or similar object to clean or separate it from other stuffs*
- 3 Pattern: **[[Solid]] filtrar [[Fluid | Wavelength]]**
 Implicature: *[[Solid]] allows a [[Fluid | Wavelength]] go through it*
- 4 Pattern: **[[Fluid | Wavelength]] filtrarse [NO OBJ] ([Adv[Location]])**
 Implicature: *[[Fluid | Wavelength]] goes through ([Adv[Location]])*
- 5 Pattern: **[[Human | Machine]] filtrar [[Data]]**
 Implicature: *[[Human | Machine]] selects some [[Data]] to be shown or used, and prevents others from showing or using them*
- 6 Pattern: **[[Human = Footballer]] filtrar [[Action = Pass]]**
 Implicature: *[[Human = Footballer]] makes an [[Action = Pass]], taking the ball and passing it to another footballer*

It can be observed that pattern 2 is the one related to the terminological use: *[[Human]] filters a [[Fluid]] or [[Wavelength]]*, which is prototypically a liquid: 'La técnica realizada, patentada en Suecia, consiste en **filtrar** la sangre ['blood'] del paciente' (IULA50). Pattern 3 and 4 are syntactic and semantic variations of pattern 2, and the other patterns are more semantically separated.

In the specialised corpus, there are 28 occurrences of *filtrar*. Two of them do not correspond to the prototypical meaning, but are related to pattern 1 in the general corpus, referring to filter information: 'No es que se tema el despido por **filtrar** una información...'. Surprisingly, there is only one case of pattern 3 ('Diferentes especies

de *Daphnia* se han empleado, con desigual éxito, para el control biológico de algas, dado el elevado volumen de agua ['water'] que **filtran**') and no cases of pattern 4. The rest of concordances coincide with pattern 2: 'Lo más práctico es colocarlos inmediatamente en el disolvente, después de **filtrar** el agua' ['water'].

As well as in the general corpus, the subject role is populated by the semantic type *[[Human]]* and the object role by *[[Fluid]]*, though is restricted to *water* or related nouns such as *efluente* ('effluent'), as observed in the verb *depurar*. One pattern is established:

- 1 Pattern: **[[Human]] filtrar [[Liquid = Water]]**
 Implicature: *[[Human]] makes a [[Liquid = Water]] go through a filter or similar object to clean or separate it from other stuffs*

The pattern in AquaCorp coincides with pattern 2 in the general corpus. There is no difference between the general and the specialised pattern, neither in relation to the arguments nor to the implicature. The subject in both cases is *[[Human]]* and the object a *[[Fluid]]*, though in the specialised corpus the verb shows a preference for a smaller set of lexical items in the object clause role. The action expressed by the verb is the same one in both corpora. There is no evidence of semantic specialisation. *Filtrar* presents a prototypical pattern used both in general and specialised texts of Environment, with a more limited number of collocates when it is used in scientific texts.

4.2.4 Tratar ('to treat')

Tratar appears in 23,200 occurrences in the IULA50. From the total of occurrences, a random sample of 300 corpus lines is selected in order to be analysed following the CPA procedure. A total of nine patterns are found:

- 1 Pattern: **[NO SUB] tratarse {de [[Anything]]}**
 Implicature: *[[Anything]] has been previously discussed, and will now be discussed again*
- 2 Pattern: **[NO SUB] tratarse {de} {[to/INF [V] | that-CLAUSE]}**
 Implicature: *{to/INF [V] | that [CLAUSE]} is important or interesting*
- 3 Pattern: **[[Human]] tratar {de} {[to/INF [V] | that-CLAUSE]}**
 Implicature: *[[Human]] tries to {to/INF [V] | that [CLAUSE]}*
- 4 Pattern: **[[Human | Information Source]] tratar [[Anything = Topic]]**
 Implicature: *[[Human | Information Source]] deals with [[Anything = Topic]]*
- 5 Pattern: **[[Information Source]] tratar {de [[Concept]] | sobre [[Concept]]}**
 Implicature: *[[Information Source]] deals with [[Concept]]*
- 6 Pattern: **[[Human 1]] tratar [[a Human 2]]**
 Implicature: *[[Human 1]] has a relationship with [[Human 2]]*

- 7 Pattern: [[Human 1]] **tratar** [[a Human 2]]
[Adv[Manner]]
Implicature: [[Human 1]] behaves towards [[Human 2]]
in the way indicated by [Adv[Manner]]
- 8 Pattern: [[Human 1 = Health Professional]] **tratar**
[[a {Human 2 = Patient} | Injury]]
Implicature: [[Human 1 = Health Professional]] gives medical
treatment to [[Human 2 = Patient | Injury]]
- 9 Pattern: [[Human | {Process = Physical | Chemical}]]
tratar [[Stuff]]
Implicature: [[Human]] transforms a [[Stuff]] by
[[Process = Physical | Chemical]]

Among all these very different patterns, pattern 9 might be the most frequent in Environmental texts. In IULA50, the subject is whether a human or a physical or chemical process and the object treated is any kind of stuff—a solid, a wavelength or a fluid.

In AquaCorp 303 occurrences are found, from which 195 are associated to general patterns 1 and 2. These are discursive uses of the verb with the meaning of ‘to deal with’. Many examples of the verb *to treat* used in the sense of ‘to try’, corresponding to the general pattern 3, have also been found: ‘Cuando los ecólogos **trataban** de definir biocenosis [(they) tried to define biocenosis], buscaban entidades...’. The sense of ‘dealing with a topic,’ corresponding to the general patterns 4 and 5, is also quite frequent in Environmental texts: ‘Más constructivo es no **tratar** de la contaminación [(‘dealing with pollution’) desde el exterior’.

However, the verb *to treat* is used specifically in Environmental texts to refer to *water treatment* or other similar substances, in the sense indicated by pattern 9: ‘El proceso biológico generalmente utilizado para **tratar** los fangos primarios [(‘primary sludge’) es la digestión anaerobia’. The collocates that normally populate the direct object slot are *agua/s* (‘water/s’), *agua/s residual/es* (‘waste water’), *caudal* (‘flow’), *compuesto* (‘compound’), *efluente* (‘effluent’), *entorno* (‘environment’), *fango/s* (‘mud’), *líquido* (‘liquid’), *materia* (‘matter’), *material* (‘material’), *residuo* (‘waste’), *vertido* (‘discharge’). They can be grouped in the semantic type [[Stuff]], more precisely, [[Liquid]] and, to a lesser extent, [[Solid]].

Though there are no great changes between the general and specialised use in relation to the arguments, apart from a more delimited range of lexical items, there is indeed a change concerning the meaning. Any stuff can be treated in general texts and in many specific domains in the sense of ‘putting the stuff through a process to transform it and use it for other purposes,’ for instance, *madera* (‘wood’), *cuero* (‘leather’) or *lana* (‘wool’). However, in Environmental texts related to water issues the sense is more precise, referring to ‘purify a dirty or polluted substance to be devoted to other uses’. The stuff is prototypically a ‘polluted’ substance that needs to be purified, so that it can be reused. The meaning is more precise than in general

language. Thus, pattern 9 determined in the general corpus has the following equivalent in Environmental texts:

- 1 Pattern: [[Human | {Process = Physical | Chemical}]]
tratar [[Liquid | Solid]]
Implicature: [[Human]] transforms a [[Liquid | Solid]] by
[[Process = Physical | Chemical]], manipulates it
to clean it and take it for other uses

This verb can be classified as a ‘phraseological verb’ but, as stated, its behaviour is not exactly as *filtrar*. The verb *tratar* exhibits a stronger phraseological tendency both in general and specialised texts.

The results obtained corroborate the idea that there are not only fuzzy boundaries between specialised and general uses, but also many gradations that are closely related to the terminological and phraseological tendency of verbs.

5 Conclusions

This paper has set out to show the possibilities of CPA in determining specialised uses of verbal lexical units in a Romance language such as Spanish. The CPA system has been proved to be very effective in relation to the following features:

- The CPA ontology is sufficient. The possibility of incorporating new concepts for a specific pattern results in a very flexible system adaptable to different languages.
- The metalanguage is also valid for Spanish.
- The general corpus compiled is sufficient for this first phase. It would be desirable, though, to refine the corpus in order to obtain a more balanced corpus in respect of the variety of themes and registers.

Our study has also demonstrated that CPA is a good methodology in determining specialised uses of verbal lexical units. CPA allows to determine the normal patterns of usage of each verb in general texts and specialised texts showing the conventional uses and the differences and similarities. The analysis developed shows that not all verbs behave in the same way. Each verb has their own particular patterns, sometimes used both in general and specialised texts without suffering any change in usage, sometimes with just slight changes and other times with domain-specific-patterns only used in specific texts. The particular patterns allow to differentiate the specialised from non-specialised uses, to determine whether these uses are context-dependent or not. The study highlights that verbs play a central role and deserve more attention in order to be able to understand specialised communication. CPA throws new light on the analysis of verbal lexical units in specialised discourses and on the aspects that should be emphasised in order to explain real usage and specific meanings of words in context.

The outcomes of CPA assist in the compilation of real corpus-driven specialised dictionaries. CPA helps to establish guidelines and criteria to decide on whether a verb must be entered in a specialised dictionary and which uses must be represented. From a lexicographical perspective, CPA allows to establish semantic divisions of an entry and relate them to a pattern as well as associate the corpus concordances to a specific pattern. It provides a systematic and coherent method for the dictionary-making process.

Finally, from a theoretical perspective, CPA highlights that lexical specialisation is also context-dependent and must be seen in terms of a gradation or continuum. This brings about the question of what it is really a *term*, as it might not always be the case that they designate a precisely defined concept with exact boundaries. ✱

References

- ALONSO, Araceli (2008). «Environmental Terminology in General Dictionaries». In: BERNAL, Elisenda; DECE-SARIS, Janet (ed.). *Proceedings of the XIII EURALEX*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 929-935.
- ALONSO, Araceli (2009). *Características del léxico del medio ambiente en español y pautas de representación en el diccionario general* [PhD dissertation]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- ALONSO, Araceli; TORNER, Sergi (2010). «Adjectives and collocations in specialized texts: lexicographical implications». In: DYKSTRA, Anne; SCHOONHEIM, Tanneke (ed.). *Proceedings of the XIV EURALEX*. Leeuwarden: Fryske Akademy, p. 872-881.
- AUSTIN, John Langshaw (1955). *How to Do Things with Words*. 2nd edition, ed. J. O. Urmson and Marina Sbisa (1962). Harvard: Harvard University Press.
- BACH, Carme; SAURÍ, Roser; VIVALDI, Jordi; CABRÉ, M. Teresa (1997). *El Corpus de l'IULA: descripció*. Papers de l'IULA. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- BOURIGAULT, Didier; SLODZIAN, Monique (2000). «Pour une terminologie textuelle». *Terminologies Nouvelles*, n° 19, p. 29-32.
- CABRÉ, M. Teresa (1999). *La terminología. Representación y comunicación. Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Sèrie Monografies; 3.)
- ESTOPÀ, Rosa; LORENTE, Mercè; FOLGUERÀ, Rosa-Anna (2002). «El rol de los adjetivos en los textos especializados». In: *Actas del VIII Simposio Iberoamericano de Terminología*. Cartagena de Indias: Red Iberoamericana de Terminología.
- FABER, Pamela; MÁRQUEZ-LINARES, Carlos; VEJA-EXPÓSITO, Miguel (2005). «Framing Terminology: A process-oriented approach». *META* 50 (4) [on line]. <http://www.erudit.org/livre/meta/2005/000255co.pdf> [Consulta: 31 01 2010].
- FIRTH, John R. (1957). *Papers in Linguistics 1934-1951*. Oxford: Oxford University Press.
- HALLIDAY, Michael A. K. (1961). «Categories of the theory of grammar». In: KRESS, Gunther. R. (ed.) (1961). *Halliday: System and function in language*. Oxford: Oxford University Press, p. 52-72.
- HANKS, Patrick (2002). «Mapping Meaning onto Use». In: CORRÉARD, Marie Hélène (ed.). *Lexicography and Natural Language Processing: a Festschrift in honour of B. T. S. Atkins*. United-Kingdom: Euralex, Göteborg University, p. 156-198.
- HANKS, Patrick (2004a). «The syntagmatics of metaphor and idiom». *International Journal of Lexicography* 17 (3), p. 245-274.
- HANKS, Patrick (2004b). «Corpus Pattern Analysis». In: WILLIAMS, Geoffrey; VESSIER, Sandra (ed.). *Proceedings of the XI EURALEX*. Lorient: Université de Bretagne-Sud, p. 87-97.
- HANKS, Patrick (2010a). «How People Use Words to Make Meanings». In: SHARP, Bernadette; ZOCK, Michael (ed.) (2010). *Proceedings of the 7th International Workshop on Natural Language Processing and Cognitive Science, NLPCS 2010*. Madeira, p. 3-13.
- HANKS, Patrick (2010b). «Terminology, Phraseology, and Lexicography». In: DYKSTRA, Anne; SCHOONHEIM, Tanneke (ed.). *Proceedings of the XIV EURALEX*. Leeuwarden: Fryske Akademy, p. 1299-1308.

- HANKS, Patrick (2013). *Lexical Analysis: Norms and Exploitations*. Massachusetts: The MIT Press.
- HARRIS, Zellig (1954). «Distributional structure». *Word*, 10(23), p. 146-162.
- HOEY, Michael (2005). *Lexical Priming. A New Theory of Words and Language*. London: Routledge.
- HUNSTON, Susan; SINCLAIR, John (2003). «A local grammar of evaluation». In: HUNSTON, Susan; THOMPSON, Geoff (ed.) (2003). *Evaluation in Text: Authorial stance and the construction of discourse*. Oxford: Oxford University Press, p. 74-101.
- KILGARRIFF, Adam; RYCHLÝ, Pavel; TUGWELL, David (2004). «The Sketch Engine». In: WILLIAMS, Geoffrey; VESSIER, Sandra (ed.). *Proceedings of the XI EURALEX*. Lorient: Université de Bretagne-Sud. p. 105-116.
- LORENTE, Mercè (2001). «Tipología verbal y textos especializados». In: GONZÁLEZ, Miguel; SOUTO, Montserrat (ed.) (2001). *Cuestiones conceptuales y metodológicas de la lingüística*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, p.143-153.
- LORENTE, Mercè (2007). «Les unitats lèxiques verbals dels textos especialitzats. Redefinició d'una proposta de classificació». In: LORENTE, Mercè; ESTOPÀ, Rosa; FREIXA, Judit; MARTÍ, Jaume; TEBÉ, Carles (ed.) (2007). *Estudis de lingüística i de lingüística aplicada en honor de M. Teresa Cabré Castellví. Vol. 2: De deixebles 2*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 365-380.
- LORENTE, Mercè (2009). «Verbos y fraseología en los discursos de especialidad». In: CASAS, Miguel (dir.); MÁRQUEZ, Raúl (ed.) (2009). *XI Jornadas de Lingüística: homenaje al profesor José Luis Guijarro Morales (Cádiz, 22 y 23 de abril de 2008)*. Cádiz: Universidad de Cádiz, p. 55-84.
- MEYER, Ingrid (2000). «Computer Words in Our Everyday Lives: How are they interesting for terminography and lexicography?». In: HEID, Ulrich; EVERT, Stefan; LEHMANN, Egbert; ROHRER, Christian (ed.) (2000). *Proceedings of IX EURALEX*. Stuttgart: Universität Stuttgart, p. 39-57.
- MYKING, Johan (2007). «No fixed boundaries». In: ANTIA, Bassey Edem (ed.) (2007). *Indeterminacy in Terminology and LSP: Studies in Honour of Heribert Picht*. Amsterdam: John Benjamins, p. 73-91.
- RENAU, Irene (2012). *Gramática y diccionario: Las construcciones con se en las entradas verbales del diccionario de español como lengua extranjera [PhD dissertation]*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- RENAU, Irene; BATTANER, Paz (2012). «Using CPA to represent Spanish pronominal verbs in a learners' dictionary». In: VATVEDT FJELD, Ruth; TORJUSEN, Julie Matilde. *Proceedings of the XV EURALEX*. Oslo: University of Oslo, p. 350-361.
- SINCLAIR, John (ed.) (1987). *Looking Up: An account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. London: Collins.
- SINCLAIR, John (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- TEMMERMAN, Rita (2000). *Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive-Approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- WÜSTER, Eugen (1979). *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. Viena: Springer.

Notes

1. Research for this article has been supported by the Spanish National Project HUM2009-07588/FILO: 'Agrupación semántica y relaciones lexicográficas en el diccionario' (J. DeCesaris, dir.), the LiCoRN Research group of the Laboratoire HCTI (Université Bretagne-Sud) and the Spanish Ministry of Science and Technology as part of the National Mobility Programme of Human Resources of the R&D National Programme 2008-2011 which has made possible the post-doctoral work of one of the authors. We would specially like to thank Patrick Hanks for his time and dedication to show us the CPA procedure and for all his teaching and clarification of many points, Geoffrey Williams for his constant support and careful proofreading and Mercè Lorente and the anonymous evaluators for their valuable comments.

TERMINÀLIA parla amb...

Anna Veiga Lluch, directora del Banc de Línies Cel·lulars del Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona

Anna Veiga Lluch
(Barcelona, 1956)

Doctora en Ciències Biològiques per la Universitat Autònoma de Barcelona, actualment directora del Banc de Línies Cel·lulars del Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona, directora científica del Servei de Medicina de la Reproducció de l'Hospital Universitari Quirón Dexeus, professora associada del Departament de Ciències Experimentals i de la Salut de la Universitat Pompeu Fabra. Presidenta de l'European Society for Human Reproduction and Embryology. Pionera en reproducció

i en l'estudi de les cèl·lules mare a l'Estat espanyol. Ha estat guardonada amb la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (2004), la Medalla Narcís Monturiol al mèrit científic i tecnològic (2005), el Premi Nacional de Cultura Científica de la Generalitat de Catalunya (2006) i la Medalla Josep Trueta al mèrit sanitari (2012) per la seva contribució a difondre i consolidar els avenços de la ciència, especialment en l'àmbit de la biomedicina.

Què és i quina missió té el Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona?

El Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona (CMRB) es va crear l'any 2004-2005 per començar a treballar amb cèl·lules mare pluripotents. Es va crear quan va haver-hi el canvi de legislació al nostre país que permetia fer recerca amb embrions humans; de fet, la nostra tasca consisteix bàsicament a fer recerca bàsica amb cèl·lules mare pluripotents per entendre perquè aquestes cèl·lules tenen aquesta capacitat de pluripotència per convertir-se en qualsevol tipus cel·lular: les fem servir de models de malalties, les fem servir també en projectes que s'encaminen cap a fer teràpies cel·lulars per curar malalties degeneratives.

Quina feina es fa en el Banc de Línies Cel·lulars que dirigeix dins del CMRB?

El Banc de Línies Cel·lulars és una estructura dins del Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona que el que fa és generar i conservar línies de cèl·lules mare embrionàries i pluripotents per posar-les a disposició dels investigadors que les necessitin, tant línies normals, com línies portadores de malalties que serveixen per fer treball de recerca bàsica en malalties degeneratives.

Com veieu la situació actual de la recerca en cèl·lules mare a Catalunya en relació amb la resta del món?

Aquí es va fer una aposta important per tal de dotar de recursos molts centres en els quals es feia aquest tipus de recerca; i això també ha succeït en altres indrets del territori espanyol. De fet, es volia aixecar el nivell de la nostra recerca i crec que s'ha aconseguit. S'ha aconseguit bé, malgrat que en aquests moments

estem en una situació molt complicada des del punt de vista econòmic, i això evidentment afecta la recerca.

Quants investigadors treballen en el Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona? Es tracta d'un col·lectiu internacional? En quina llengua o en quines llengües interactuen en els laboratoris? En quines llengües publiquen?

Hi ha una trentena d'investigadors i personal tècnic, que van canviant, perquè els projectes tenen unes durades determinades. Normalment els investigadors passen aquí uns quatre o cinc anys, i després van a buscar altres alternatives. Hi ha gent d'aquí, però també hi ha gent que ve d'arreu d'Europa, i fins i tot d'arreu del món; en qualsevol cas, és un col·lectiu bàsicament internacional que interactua principalment

Hospital Universitari Quirón Dexeus

en anglès. La llengua que es parla en tot l'edifici és principalment l'anglès i la llengua de les reunions és sempre l'anglès. Ara bé, quan interactuem entre persones que som del mateix país, aleshores utilitzem les llengües pròpies. De tota manera, cal destacar que, malgrat que la llengua comuna és l'anglès, molts dels investigadors que vénen aquí tenen interès a aprendre la llengua del país i fan un esforç per expressar-se tant en castellà com en català, per aprendre-les i poder-s'hi comunicar. Des del Centre també s'intenta facilitar-ho i se'ls posa a l'abast la possibilitat que facin algun curs. Pel que fa a la llengua de publicació, és l'anglès exclusivament.

Es volia aixecar el nivell de la nostra recerca i crec que s'ha aconseguit

La irrupció de la recerca en biomedicina, com ha modificat la terminologia mèdica?

La interacció entre la medicina i la recerca bàsica a vegades no és tan fluïda com hauria de ser. En qualsevol cas, és evident que apareixen nous termes perquè hi ha noves tècniques i perquè hi ha una innovació

en aquest sentit. Una vegada es traspassa l'àmbit més pràctic i més de la pràctica clínica, la majoria d'aquesta terminologia passa a una fase en la qual s'utilitza la paraula en anglès, perquè gairebé sempre les noves paraules o els nous conceptes sorgeixen en anglès. A poc a poc es va incorporant aquesta nova terminologia, i en alguns casos s'acaba traduint i acaba incorporant-se la terminologia en la llengua pròpia. És a dir, que el recorregut que es fa és aquest. A veure... crec que si un terme en anglès s'implanta fortament, aquest terme s'utilitzarà sempre en anglès; ara bé, si no és així, tots plegats intentem adoptar el terme en català o en castellà, i aconseguim de fer-ho, però hi ha vegades que el terme anglès s'enquista i no hi ha manera de canviar-lo.

Des de l'any 1997 feu docència en el sistema universitari català a la Universitat Pompeu Fabra. Com valoreu els canvis soferts en la formació universitària en medicina i en biomedicina dels darrers anys?

Bàsicament, el canvi més important és el provocat pel Pla Bolonya, que ha marcat un abans i un després. Ens hem d'adaptar a un sistema europeu i evidentment els estudiants han de poder circular d'un lloc a l'altre. Els graus han de ser els mateixos en un país i en

un altre; però en alguns casos crec que hi hem sortit perdent: carreteres que necessitaven un recorregut una mica més llarg per donar tota la formació que consideràvem bona n'han sofert les conseqüències, em refereixo sobretot a les carreres de biologia. Quant a la carrera de Medicina, puc donar-te'n poca informació perquè no sóc professora de la Facultat de Medicina. Sí sé que, aquí a la Universitat Pompeu Fabra, hi ha moltes assignatures que en els primers cursos són comunes a Biologia Humana i a Medicina. Ara bé, el fet que Bolonya s'hagi implantat ja d'una forma completa en tota la formació universitària ha portat canvis que haurem de valorar una mica més endavant, ara encara és molt recent.

Malgrat que la llengua comuna és l'anglès, molts dels investigadors que vénen aquí tenen interès a aprendre la llengua del país

En quina llengua o en quines llengües impartiu docència? Considereu que el professorat i l'alumnat de biologia disposen de prou recursos lèxics i fraseològics per interactuar en català en els registres científics?

Normalment, la meua primera intenció quan vaig a fer una classe és fer-la en català, però sempre pregunto si hi ha algú que no m'entén, i si és el cas i em demanen que parli en castellà, parlo en castellà. En alguns casos, he hagut de fer la classe en anglès, perquè hi ha hagut gent que venien d'arreu i que no m'entenien, però si hi ha la possibilitat de fer-la en català, els alumnes, almenys per la meua experiència, ho demanen gairebé sempre, excepte que hi hagi algú que tingui dificultats per

Pel que fa a la llengua de publicació, és l'anglès exclusivament

entendre'l. Tenim prou recursos? Jo crec que sí, i si no, és el que començàvem abans: si hi ha algun terme que desconexim en català, es diu en anglès, i tothom t'entén.

Es treballa de manera específica a l'aula la terminologia de la biomedicina, com es feia tradicionalment amb la de l'anatomia, per exemple?

Jo diria que no. Almenys que jo sàpiga, no es fa.

Els professionals del sector, utilitzen diccionaris especialitzats de biologia? Quines són les obres de referència clau per a una professora de la vostra especialitat?

Jo crec que en aquests moments l'accés a la informació... Ja no consultem diccionaris en paper. Els diccionaris han passat a formar part dels prestatges, però res més. A ningú se li ocorre anar a obrir un diccionari. A més, la majoria de bons diccionaris també estan penjats a la Xarxa i, per tant, hi tens tota la informació que necessites. No anem a buscar aquests diccionaris en paper. Però sí, de fet, de la informació a Internet també podríem dir-ne diccionaris perquè tens accés a moltíssima informació, i sempre que tens algun dubte del tipus que sigui (de com s'escriu una paraula, de què significa realment, quina és la paraula que necessites utilitzar en un moment determinat per definir allò que vols definir, etc.) tens eines a Internet que et permeten d'anar-ho a buscar ràpidament.

Heu participat en diverses accions de divulgació científica al llarg de la vostra carrera, sobretot en el període de la reproducció assistida. La premsa, cada vegada més,

es fa ressò de notícies de medicina o d'avanços de recerca en biomedicina i en farmacologia. Quines són, a parer vostre, les mancances que tenim en divulgació científica?

Crec que hem progressat molt, perquè del que es feia fa uns anys al que es fa ara, la situació ha canviat radicalment, sobretot pel fet que els professionals que s'encarreguen de fer aquesta divulgació, ens utilitzen, als científics, per poder-la fer, s'han format i en saben més. El que ens trobàvem quan vam començar en els anys vuitanta, explicant la reproducció assistida, era que parlaves amb professionals que tant feien una ressenya d'una qüestió econòmi-

ca com de qualsevol altra cosa. En aquests moments ja no és així. Hi ha periodistes molt més especialitzats en temes mèdics i en temes científics, i la informació que arriba al públic és molt millor. Per tant, diria que hem progressat en aquest sentit. I aquesta divulgació s'ha de fer per moltes vies: s'ha de fer evidentment per via dels mitjans, a través dels diaris, a través de les televisions, a través d'Internet; però també s'ha de fer amb xerrades i explicant les coses. I tot això ho fem —alguns més que d'altres—; des del meu punt de vista, això és una absoluta necessitat, és a dir, jo ho considero una part important de la meua feina. No només s'ha de fer la feina sinó que s'ha d'explicar per fer-la

Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona

Parc de Recerca Biomèdica de Barcelona, en què es troba el Centre de Medicina Regenerativa de Barcelona

visible, perquè la gent entengui de què estem parlant. En moltes qüestions hi ha aspectes ètics que han de poder ser debatuts i entesos per la gent del carrer, perquè finalment les decisions sobre què s'ha de fer i què

A poc a poc es va incorporant aquesta nova terminologia, i en alguns casos s'acaba traduint i acaba incorporant-se la terminologia en la llengua pròpia

no s'ha de fer, o què està bé de fer i què no està bé de fer, no les hem de prendre els tècnics ni els especialistes, sinó que les ha de prendre tota la societat. És a través d'aquesta divulgació que poden tenir una opinió; si no, és impossible.

Quina pregunta no us hem fet i voldrieu respondre?

Crec que la bona ciència, la bona biologia, la bona medicina, es fa en totes les llengües. Això no té cap mena d'importància. Però el que sí que és important és que un país com Catalunya, que s'ha intentat situar en l'àmbit de la medicina en una posició destacada, ha de tenir les seves vies de transmissió, malgrat que en l'àmbit de les publicacions i en l'àmbit de les conferències ens expressem en anglès perquè la major part de les vegades ens adrecem a un públic internacional, que no té perquè entendre la nostra llengua. Sí que és important, també, que es pugui fer ciència en català, i que la ciència en català, en els llocs on sigui entenedora per la gent que l'ha d'escoltar, es faci en aquesta llengua. Per mi no ha representat mai cap problema, absolutament cap. El català és la meua llengua materna, de fet jo em considero una persona molt bilingüe, a casa meua el meu pare era d'origen gallec i la meua mare és catalana. Parlàvem català

i castellà alhora, i anàvem canviant segons a qui ens adreçàvem. I penso que, de fet, hem tingut molta sort perquè com més llengües coneixes molt millor. I poder parlar en català quan estic parlant de ciència per a

No només s'ha de fer la feina sinó que s'ha d'explicar per fer-la visible, perquè la gent entengui de què estem parlant

mi és una satisfacció, i ho faig sempre que puc. Evidentment, sempre que hi hagi algú que no m'entengui faré el canvi en la llengua que calgui perquè m'entenguin, perquè bàsicament el que es pretén és això: que ens puguem entendre els uns amb els altres.

CONSELL DE REDACCIÓ

Terminologia i medicina

El *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Un llarg trajecte amb futur

JOAQUIM RAMIS I CORIS
MÀRIUS FOZ I SALA
Acadèmia de Ciències Mèdiques
i de la Salut de Catalunya i de Balears

M. ANTÒNIA JULIÀ I BERRUEZO
TERMCAT, Centre de Terminologia

1 El *Diccionari enciclopèdic de medicina* fins a l'any 2000¹

La normalització del llenguatge mèdic s'inicià a Catalunya per la necessitat d'actualitzar i adequar la terminologia científica a les normes ortogràfiques que estava creant l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) a mitjan segona dècada del segle passat. Manuel Corachan coordinà un grup de professionals de les ciències de la salut que elaboraren el primer *Diccionari de medicina*, el qual aparegué en fascicles entre 1932 i 1936, coincidint amb l'inici de la Guerra Civil, motiu pel qual nombrosos exemplars dels diccionaris —una vegada relligats— no pogueren ser repartits.

Finida la guerra, amb la repressió contra la llengua catalana, quedaren dipositats al soterrani del Casal del Metge, a Barcelona, i trenta anys després, un administratiu del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB)² —sabedor de l'interès que podien tenir, i amb gran discreció— els va fer arribar a les mans dels metges que n'estaven assabentats i que en volien un exemplar.

Òbviament, en més de trenta anys el diccionari havia envellit: les descobertes, la tecnologia, els nous fàrmacs, etc., no constaven en el «vell Corachan», i un grup d'estudiants pertanyents a la branca juvenil de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears proposaren actualitzar-lo l'any 1971. Les condicions socials del país no eren propícies ni l'Acadèmia tenia la capacitat econòmica per portar a terme una obra d'aquestes característiques. Com a solució immediata s'encarregà de fer un vocabulari mèdic de dimensions més reduïdes en espera de poder editar un diccionari més complet. Així, l'any 1975 s'edità la primera edició del *Vocabulari mèdic*; el 1979, la segona, i el 1987, la tercera.

TERMINÀLIA 7 (2013): 38-41 · DOI: 10.2436/20.2503.01.50
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

El Diccionari enciclopèdic de medicina. Un llarg trajecte amb futur

Joaquim Ramis i Coris, Màrius Foz i Sala, M. Antònia Julià i Berruezo

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Fotografia: Montse Catalan

Pati de la Casa de Convalescència, actualment seu de l'Institut d'Estudis Catalans

Paral·lelament, al final de 1980, s'iniciaren els estudis per a la redacció d'un diccionari de medicina que substituís el de Corachan. Durant més de nou anys hi treballaren seixanta-un col·laboradors, que reuniren més de 56.000 entrades, les equivalències en alemany, anglès, castellà i francès i les subentrades adequades per a cada terme.

Finalment, l'any 1990 es publicà el *Diccionari enciclopèdic de medicina* (DEM), que fou presentat al Palau de la Generalitat de Catalunya.³ L'Acadèmia fou responsable del contingut i Enciclopèdia Catalana, SAU, l'editora. L'ajut del Col·legi de Metges i dels departaments de Salut i de Cultura de la Generalitat de Catalunya foren fonamentals per portar a terme el projecte.

A mitjan dècada de 1990, gràcies a la base de dades i a la introducció del suport magnètic, fou editat un CD-ROM. Aleshores ja s'estaven esgotant els 10.000 volums de la primera edició i a la vegada era necessari actualitzar els continguts i fer algunes esmenes ortogràfiques, segons les noves normes de l'IEC. Un grup d'antics col·laboradors, juntament amb altres de nous, hi van treballar fins l'any 2000, en què es presentà la segona edició⁴ de l'obra, en el curs del Setzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana.

2 El Diccionari enciclopèdic de medicina entre 2000 i 2009⁵

Immediatament després de la publicació de la segona edició del DEM es va considerar necessari continuar treballant en l'actualització del diccionari. Durant

quatre anys (de 2000 a 2004) se'n revisà novament el contingut amb l'objectiu de tenir preparades les actualitzacions per a digitalitzar-ne les dades i publicar-lo en línia. Així, en l'edició digital del DEM (www.medic.cat) que es va poder consultar a partir del final de l'any 2003, el contingut estava actualitzat no solament amb algunes esmenes, sinó amb nous afegitons i noves entrades. Cal destacar que, una vegada més, els esforços i la tenacitat de Joaquim Ramis van ser decisius per assolir aquests objectius.

A la darrereria de 2004 es va exhaurir el pressupost destinat a la introducció d'entrades i esmenes a la base de dades, i com a conseqüència l'empresa editora va interrompre aquesta tasca. Malgrat això, alguns col·laboradors van seguir treballant en l'actualització del DEM, fins que l'any 2006 es donà per tancada aquesta etapa, en espera de la creació d'una estructura sòlida que assegurés la continuïtat del diccionari. Es va considerar que l'IEC havia de formar part d'aquesta estructura. Amb aquest objectiu, al final de 2006 s'iniciaren contactes entre l'Acadèmia i l'IEC que propiciaren un acord inicial de cooperació entre ambdues entitats per assegurar el futur del diccionari. A partir de la signatura d'aquest acord s'inicià una negociació llarga i complexa entre l'Acadèmia i l'IEC, per una part, i l'empresa editora del DEM —Enciclopèdia Catalana, SAU—, que tenia la propietat de la base de dades del diccionari, per l'altra. Finalment, el 20 d'abril de 2009 se signà un conveni a satisfacció de les tres entitats que assegurava la viabilitat i el futur del projecte.

Atesa la complexitat i l'extensió del DEM (més de 2.000 pàgines i de 55.000 entrades) es considerà que

la gestió de l'actualització havia de ser portada a terme pel TERMCAT. Les negociacions amb aquesta entitat donaren lloc a un acord i a un conveni entre l'Acadèmia, l'IEC, la Fundació Enciclopèdia Catalana i el TERMCAT, que es va signar al mes de juliol de 2010. Durant aquell any es va realitzar una intensa tasca preparatòria dels treballs d'actualització i revisió que s'havien de fer durant l'any 2011 i que es van executar amb rigor, excel·lència i puntualitat exemplars.

3 El Diccionari enciclopèdic de medicina (2010-2012)⁶

Quan el TERMCAT va rebre l'encàrrec d'assumir la gestió terminològica de l'actualització del DEM, l'any 2010, va plantejar als autors la necessitat de modernitzar estructuralment i depurar terminològicament les dades digitals abans d'abordar la revisió i renovació globals del contingut del diccionari.

Així, durant els darrers tres anys s'han executat un conjunt d'actuacions de preparació i tractament informàtic i terminològic de les dades digitals, imprescindible per preservar-les i condicionar-les. En aquesta començada s'ha tingut el suport del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

Migració i tractament de les dades digitals originals. Les dades digitals originals del DEM es van tractar informàticament per integrar-les en el gestor de terminologia del TERMCAT (GdT). El procés per recuperar la informació completa continguda en la base de dades històrica d'Enciclopèdia Catalana i aconseguir la migració correcta de les dades va ser força laboriós.

Adaptació a l'estructura de base de dades terminològica. Les dades originals provenien d'una base estructurada per al treball lexicogràfic, en què les unitats són les formes lingüístiques (per tant, s'estableix quins són els diversos significats de cada forma). En canvi, el GdT opera sobre una estructura de base de dades terminològica, apropiada per al treball terminogràfic, en què les unitats són els conceptes (es defineix cada concepte i s'estableix quines són les formes lingüístiques amb què el designen diverses llengües).

A fi que les fitxes terminològiques de la migració inicial complissin aquests requisits metodològics, s'ha

redistribuït i etiquetat la informació existent, i s'ha completat quan calia. Com a resultat d'aquesta feina, actualment cada fitxa terminològica del DEM s'articula entorn d'un únic concepte, i cadascuna és completa quant a la informació que conté.

Classificació temàtica dels termes del diccionari. Les dades originals del DEM no contenien adscripció temàtica dels termes. Per aquest motiu va caldre, en primer lloc, acordar amb els experts de l'Acadèmia una classificació en àrees temàtiques vàlida per al contingut del DEM, i, a continuació, etiquetar els termes del corpus de partida. La classificació de treball consensuada, que s'ha aplicat a la totalitat de les fitxes, es basa en la divisió en especialitats amb reconeixement de titulació oficial en l'àmbit mèdic i sanitari a Catalunya.

Siemens, AG

Aquesta tria obeeix a dos avantatges bàsics: serveix per organitzar i etiquetar el corpus actual del DEM amb un criteri generalista i flexible, i és prou oberta per incorporar branques noves, que estan poc representades o absents per una raó cronològica (per exemple, bioètica i geriatria o rehabilitació i genòmica, respectivament).

Estabilització, depuració i homogeneïtzació de les dades. La feina més complexa ha estat l'adequació de les remis-

sions (sinònims, sigles, terminologia anatòmica, nomenclatura científica, etc.) per acordar-les als preceptes de la metodologia terminològica. Ha calgut revisar, completar i homogeneïtzar, sobre el corpus complet a la base de dades, tota informació susceptible de presentar asistematicitats, incoherències o inexactituds a causa de l'evolució històrica de la base de dades original. El resultat col·lateral d'aquests treballs ha estat la supressió d'un nombre significatiu de fitxes duplicades o redundants.

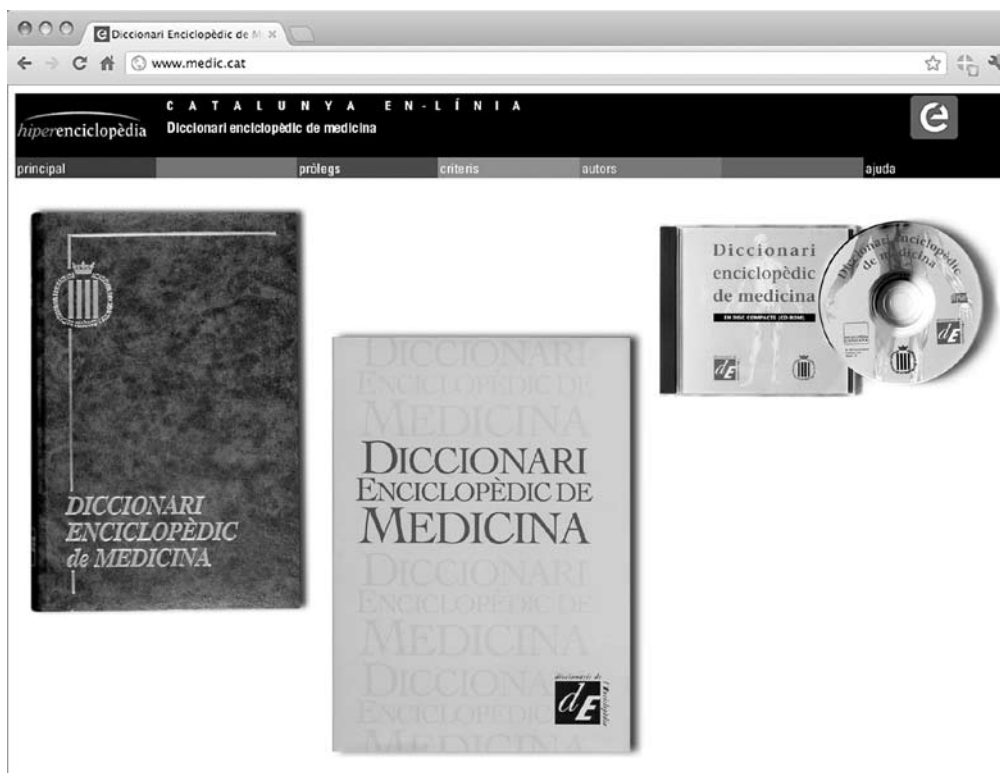
D'altra banda, durant el 2012 s'han fet també intervencions de pilotatge sobre àrees determinades, per establir una planificació de les actuacions necessàries en fases següents basada en l'estimació a partir de tasques reals. Així, s'ha formulat una proposta de procediment per a l'actualització sectorial, que inclou un sistema d'identificació i marcatge de fitxes.

Conclusió i línies de futur. Al final d'aquesta etapa de tres anys s'ha assolit la fita prevista: dotar les dades d'una estructura moderna, adequada i consistent que permeti utilitzar-les tant en noves interfícies de consulta digital (per exemple, un diccionari en línia) com en aplicacions d'enginyeria lingüística (correctors ortogràfics, traductors o repertoris lèxics per a dispositius mòbils).

La posada al dia del *Diccionari enciclopèdic de medicina* d'acord amb les possibilitats tecnològiques i l'estat del coneixement actuals és una empresa de gran envergadura, que s'ha de desenvolupar completament a mitjà termini, però que ja ha començat a caminar. Coincidim amb els autors de les institucions implicades que la incorporació a aquest projecte d'una nova generació de professionals de les ciències de la vida i de la salut, que el lideraran a partir d'ara, s'ha de saludar com una garantia de continuïtat i de futur. 🌿

Notes

1. Aquesta primera part ha estat escrita per Joaquim Ramis i Coris, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears.
2. Al senyor Ferran Casas, oficial major del COMB, se li deu el gran mèrit i discreció d'haver guardat els volums del *Diccionari de medicina* en moments d'intensa repressió per tot el que representava la cultura i la llengua catalanes.
3. L'equip redactor era format per Josep Alsina Bofill, Jaume Francí, Eduard Llauredó, Joaquim Ramis i Oriol Casassas, com a coordinador.
4. L'equip coordinador estava format per Màrius Foz, Eduard Llauredó i Joaquim Ramis.
5. Aquesta segona part ha estat escrita per Màrius Foz i Sala, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de la Salut de Catalunya i de Balears.
6. Aquesta tercera part ha estat escrita per M. Antònia Julià i Berruezo, del TERMCAT, Centre de Terminologia.

La classificació de les malalties i els procediments en la gestió de la informació sanitària

ANNA BOSCH GRAU
MONTSERRAT BUSTINS POBLET
Divisió d'Anàlisi de la Demanda
i l'Activitat, Servei Català de la Salut

ARTUR CONESA GONZÁLEZ
Societat Catalana
de Documentació Mèdica

La informació és un dels valors més preuats de qualsevol organització; de fet, sense una informació veraç i de qualitat no es poden prendre decisions responsables. L'activitat que genera el sistema sanitari és molta i, sovint, complexa, i cal poder-la analitzar, entendre i explicar amb la màxima precisió i objectivitat. Per això, els sistemes d'informació sanitària han de ser capaços de donar resposta a la major part de preguntes amb un nivell de certesa i qualitat suficients, i és en aquest sentit que cadascun dels components del sistema té rellevància pròpia. Així, per a poder obtenir informació de qualitat, les dades de la font documental bàsica (la història clínica o l'informe d'alta hospitalària) han de ser correctament codificades i validades. Només així és possible garantir-ne la utilitat, tant en l'àmbit de l'Administració com en el dels proveïdors de serveis sanitaris o en el dels ciutadans (figura 1).

Dades i informació

La informació clínica d'un pacient s'ha recollit tradicionalment en allò que s'anomena *història clínica*. La història clínica està constituïda pel conjunt de documents (*documentació*), sigui quin sigui el suport en què s'han creat, on s'agrupen totes les dades referents als problemes de salut d'un individu i a les actuacions dutes a terme pels professionals sanitaris per a resoldre'ls.

El registre exhaustiu d'informació que fan els professionals sanitaris a les històries clíniques dels malalts és, sens dubte, essencial per a l'establiment d'un sistema d'informació clínica, però per a garantir que sigui possible la recuperació selectiva de la informació relle-

La classificació de les malalties i els procediments en la gestió de la informació sanitària

Anna Bosch Grau, Montserrat Bustins Poblet, Artur Conesa González

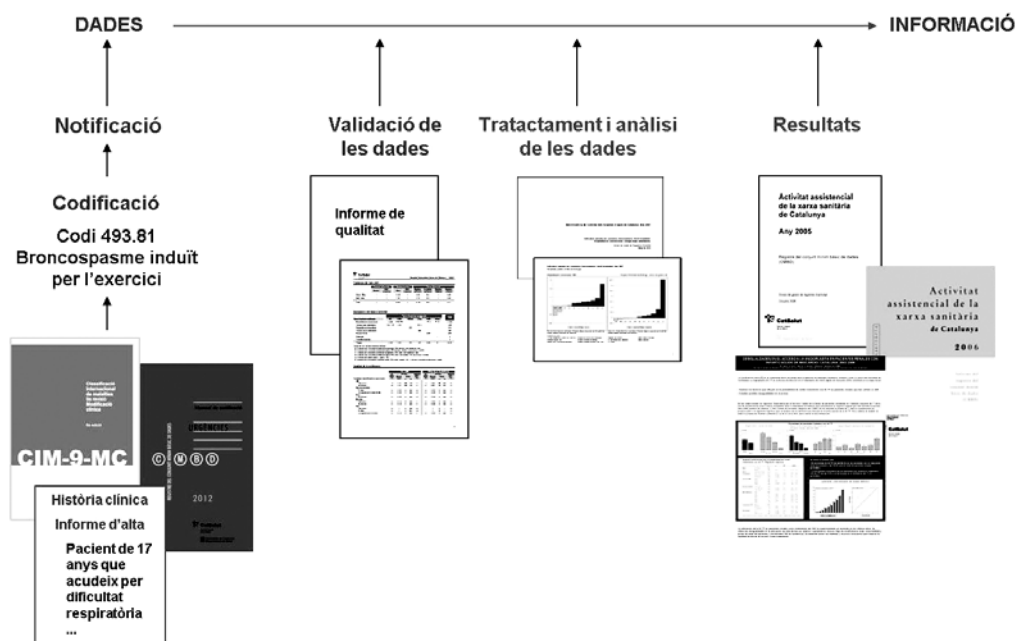

FIGURA 1. Gestió d'informació de l'activitat sanitària

van s'han de dur a terme una sèrie de processos de tractament del contingut d'aquest document.

El llenguatge mèdic té algunes característiques que representen un repte per a la recuperació de la informació clínica. És un llenguatge molt ric, però a vegades no és del tot precís, hi són freqüents les sinonímies i s'utilitzen de manera habitual epònims, acrònims i abreviatures. En aquestes condicions, gairebé sempre es fa necessària la intervenció de professionals experts en documentació mèdica que puguin garantir el millor tractament possible de la informació clínica, assegurant dos processos: la selecció de les dades més rellevants de la història clínica (*indexació*) i l'aplicació correcta dels llenguatges documentals mèdics (*codificació*).

Un llenguatge documental és un llenguatge especial construït per a facilitar la recuperació selectiva d'informació. Són llenguatges controlats, elaborats amb la pretensió que siguin exhaustius en relació amb la matèria a què s'apliquen, precisos i no ambigus. En medicina s'empren diversos tipus de llenguatges documentals: les *nomenclatures*, que genèricament són conjunts de noms emprats en una branca de la ciència; els *tesaurus*, que són llistes alfabètiques de mots, i les *classificacions*, que són llenguatges que distribueixen conjunts d'objectes en un cert nombre de classes segons un criteri determinat, amb l'assignació final de codis que s'emmagatzemen en bases de dades que, després de ser processades, permeten l'obtenció d'informació sanitària útil per prendre decisions.

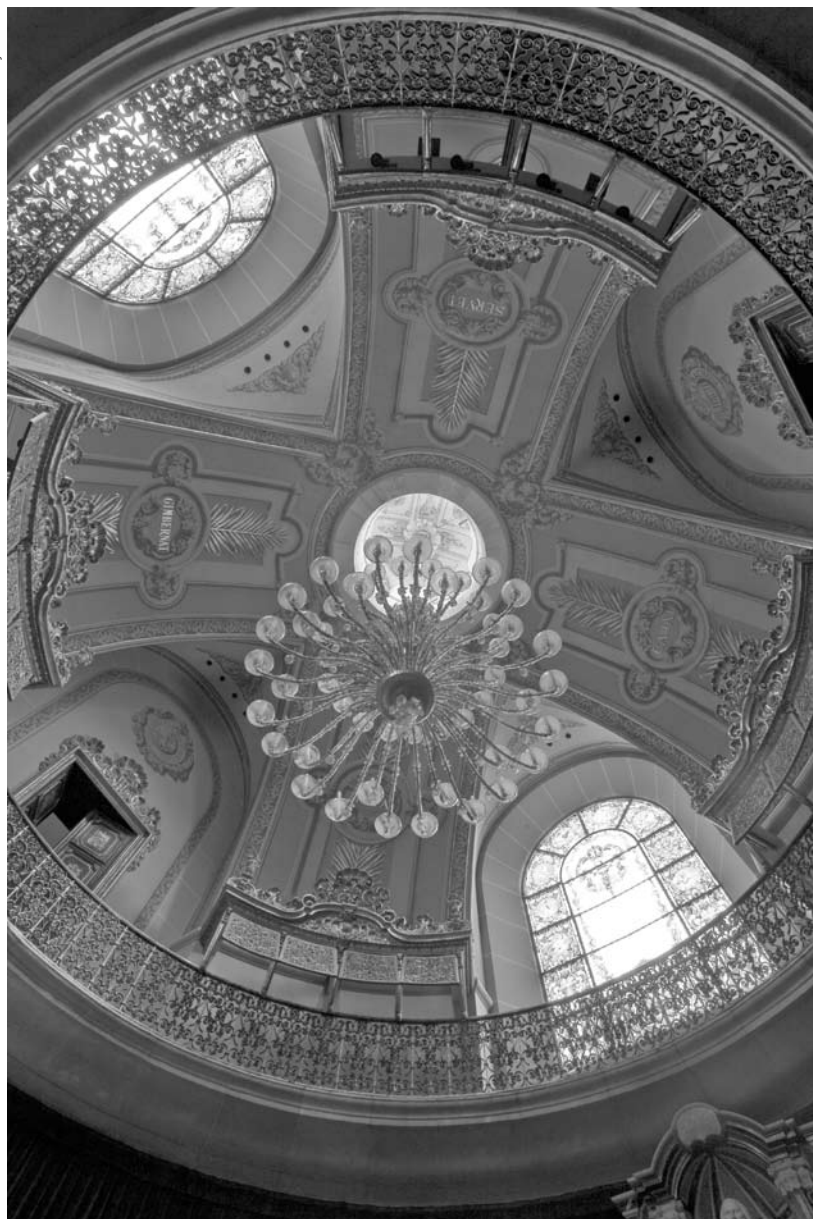
La classificació internacional de malalties

Una de les classificacions més utilitzades per a la codificació de les malalties que es diagnostiquen i s'atenen

en centres sanitaris i dels procediments que s'efectuen en el procés de tractament és la *International Classification of Diseases, 9th revision, Clinical Modification (ICD-9-CM)*, que està estructurada en índexs alfabètics i llistes tabulars. Es tracta d'una classificació jeràrquica de termes que identifiquen malalties i procediments emprats habitualment en medicina, construïda amb criteris anatòmics, clínics i etiològics.

La ICD-9-CM té l'origen al final del segle XIX, en la *International List of Causes of Death*, publicada per l'International Statistics Institute. L'any 1946, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) assumeix la responsabilitat de donar continuïtat a aquesta classificació i el 1948 en publica la sisena revisió, que rep el nom d'*International Statistical Classification of Diseases, Injuries, and Causes of Death (ICD-6)*. Amb noves revisions aproximadament cada deu anys, el 1977 s'arriba a la publicació de la *International Classification of Diseases, Ninth Revision (ICD-9)*, orientada tant a l'elaboració d'estadístiques de mortalitat i morbiditat com a l'emmagatzematge i la recuperació de dades per a la indexació i l'enregistrament de les històries clíniques segons malalties i procediments.

La necessitat creixent de poder classificar les dades de morbiditat per a l'ordenació de les històries clíniques i per a la revisió de l'atenció mèdica hospitalària i dels programes d'atenció ambulatoria i d'altres tipus va propiciar que l'any 1978 el National Center for Health Statistics, una agència del Govern nord-americà, publicqués la *International Classification of Diseases, 9th revision, Clinical Modification (ICD-9-CM)*, caracteritzada per l'ampliació de moltes de les entrades per a diagnòstics a fi d'augmentar-ne l'especificitat clínica, i per l'adopció definitiva i l'ampliació de les entrades per a procediments. Aquesta classifica-

ció ha estat permanentment actualitzada pel Govern dels Estats Units gràcies a l'actuació de l'ICD-9-CM Coordination and Maintenance Committee, encarregat d'estudiar, aprovar i incorporar al text les propostes de modificació.

Actualment, molts països del món utilitzen aquesta classificació traduïda a un bon nombre de llengües, cosa que ajuda a recollir de manera homogènia i amb un llenguatge normalitzat els problemes de salut i les intervencions sanitàries, i fa possible, entre altres objectius, l'establiment de comparacions internacionals.

Ús de la CIM-9-MC a Catalunya

Des de l'any 1982, la ICD-9-CM és la classificació d'ús recomanat en el territori de la Unió Europea i, des del

1987 ençà, és d'ús obligatori a l'Estat espanyol, per acord del Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud. A Catalunya, en virtut de l'Ordre de 7 de novembre de 1986, de regulació de l'obligatorietat de l'informe d'alta mèdica (DOGC núm. 774, 3.12.1986), i de l'Ordre de 23 de novembre de 1990, de regulació de l'informe clínic d'alta hospitalària i el conjunt mínim de dades de l'alta hospitalària (DOGC núm. 1379, 12.12.1990), es va establir que les variables clíniques que es recullen a partir d'aquests documents i que els centres notifiquen al Departament de Salut havien d'estar codificades amb la ICD-9-CM.

La Classificació internacional de malalties, 9a revisió. Modificació Clínica (CIM-9-MC) és la versió en català de la ICD-9-CM.

En relació amb les disposicions esmentades, l'any 1986 es va plantejar a Catalunya la necessitat de posar a punt sistemes d'informació adequats per a recollir i analitzar l'activitat dels centres assistencials del territori. Calia, doncs, disposar d'una traducció al català de l'obra de referència americana.

L'any 1991, el Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya va publicar la primera traducció al català de la ICD-9-CM, amb la participació del doctor Oriol Casasas i la col·laboració del doctor Joaquim Ramis i del doctor Eduard Llauredó. Uns quants anys més tard, per encàrrec del Departament de Salut, el TERMCAT va assumir la revisió lingüística, terminològica i funcional del text traduït, amb la participació activa de tot l'equip de treball i el suport de metges documentalistes. Aquesta tasca es va iniciar en la sisena edició, amb la traducció de nou de l'obra completa, i ha continuat amb la revisió i traducció de les actualitzacions periòdiques aprovades pel Govern nord-americà.

La versió actualment vigent a Catalunya és la vuitena edició que cal utilitzar per a codificar les dades de l'activitat sanitària corresponents als anys 2012 i 2013 (disponible en diferents formats al web del Servei Català de la Salut).

Amb el temps, la CIM-9-MC ha esdevingut una obra instrumental imprescindible per a la codificació de les malalties i els procediments utilitzats en medicina. És una eina de treball quotidiana per a un gran nombre de professionals en tots els àmbits de la salut, que s'utilitza tant amb finalitats documentals com de gestió sanitària.

La CIM-9-MC és una eina bàsica per a poder disposar d'informació sobre l'activitat dels centres de la xarxa d'hospitals d'aguts, dels recursos sociosanitaris, dels centres de salut mental, dels centres d'atenció primària de salut, de les llistes d'espera i de les incapacitats laborals, entre d'altres. Una codificació correcta de les malalties i dels procediments permet transformar les dades en informació útil per a diverses finalitats:

- Identificació de les necessitats de la població.
- Planificació de salut i serveis.
- Avaluació de la qualitat i l'eficiència de l'atenció sanitària.
- Definició del sistema de pagament de les prestacions.
- Gestió clínica.
- Recerca epidemiològica i clínica.

Amb l'ús de la CIM-9-MC és possible conèixer avui, entre altres coses, els diagnòstics principals dels pacients atesos en el conjunt del sistema sanitari o en un centre o un servei mèdic concret, quantes intervencions d'un tipus determinat s'han fet, quants pacients intervinguts han patit problemes en el postoperatori, etc., i amb la utilització de certes eines complementàries també es pot valorar si l'activitat i els resultats obtinguts són els esperats segons les característiques dels pacients i del centre.

D'altra banda, es preveu que, a curt termini, aquesta classificació també esdevingui una eina bàsica per a compartir informació sanitària, sobretot en el context de projectes com el de la història clínica compartida a Catalunya, a l'Estat espanyol o en l'àmbit de la Unió Europea. Per poder-ho fer és imprescindible disposar de sistemes de codificació internacionalment acceptats, com la CIM-9-MC, que garanteixin la identificació de les malalties i dels procediments amb un mateix codi.

Perspectives de futur

Les classificacions clíniques, però, són dinàmiques i s'han d'actualitzar per adequar-les a les necessitats de cada moment, recollint els avenços científics i tecnològics que comportin la inclusió de noves malalties o nous procediments mèdics o quirúrgics. En aquest sentit, la CIM-9-MC, com ha passat amb les revisions que l'han precedida, ha evolucionat fins a un punt en què es fa difícil la inclusió de nous codis tal com està estructurada actualment. És per aquest i altres motius que, en un futur proper (l'any 2015 als Estats Units i el 2016 a l'Estat espanyol), es deixarà d'utilitzar aquesta classificació per donar pas a un nou estàndard: la *International Classification of Diseases, 10th revision, Clinical Modification ICD-10-CM*, basada en la *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, 10th revision (ICD-10)* de l'OMS, que amplia l'especificitat en la codificació de la morbiditat hospitalària i alhora facilita la codificació dels problemes de salut atesos a l'atenció primària.

La implantació d'aquesta nova versió, amb una ampliació considerable del nombre de codis (de 17.000 a 155.000, aproximadament), tant de diagnòstics com de procediments, requerirà un esforç d'adaptació important per part de l'Administració, dels proveïdors de serveis sanitaris i dels mateixos professionals, però permetrà classificar els problemes de salut, les malalties i els procediments mèdics amb una major especificitat i oferirà majors possibilitats d'anàlisi de les dades resultants de l'activitat sanitària. Ben aviat s'iniciarà, doncs, una nova etapa en els sistemes d'informació de salut, que tanmateix seria impensable sense la contribució essencial que ara ja fa algunes dècades va suposar entre nosaltres la implantació de la classificació de malalties, la qual donarà pas a una versió millorada de si mateixa. ✱

Medicina y terminología: maridaje natural

FERNANDO A. NAVARRO
Médico y traductor

Quien se acerca por primera vez a un texto médico especializado suele verse sorprendido por la extraordinaria riqueza del vocabulario. Probablemente en ninguna otra modalidad de lenguaje especializado pueda uno encontrarse tantísimas palabras nuevas. En cada página, en cada párrafo, halla el profano un buen puñado de tecnicismos que incluso las personas cultas ignoran: anosmia, condroplasto, fenantreno, gliomatoso, fosforilcolina, hipocapnia, ileostomía, lipofuscina, morulación, onicotilomanía, opistótonos, plásmido, polimerasa, salpingoestafilino, tarsorrafia, tuberculide, xantoma y una miríada más. Se calcula, por ejemplo, que un estudiante de medicina debe aprender en promedio, y solamente durante su primer curso universitario, unos 5 000 términos nuevos, que serán 20 000 al finalizar la carrera, y muchos más conforme, una vez egresado de la universidad, vaya completando su formación como residente y comience a cobrar experiencia en el ejercicio profesional de su especialidad. No es de extrañar, pues, que los grandes diccionarios médicos superen con facilidad las 120 000 entradas. O que una obra como el *Index Nominum* editado por la Sociedad Farmacéutica Suiza, que en absoluto puede considerarse exhaustivo, recoja más de 60 000 nombres de medicamentos!

El lenguaje médico, pues, es asombrosamente rico en palabras. Pero palabras, además, especialmente raras y largas. Me entretengo en buscar los polisílabos más quilométricos recogidos en la vigesimosegunda edición (2001) del *Diccionario de la Real Academia Española* (RAE), y encuentro solo trece que tengan nueve sílabas o más, de los cuales nada menos que once proceden del ámbito medicobiológico:

anatomopatológico	electroencefalografista	magnetohidrodinámica
desoxirribonucleótido	electroencefalógrafo	otorrinolaringología
electroencefalografía	electroencefalograma	otorrinolaringólogo
electroencefalográfico	esternocleidomastoideo	

Y eso que, por tratarse de un diccionario general, no contempla la mayor parte de nuestros términos especializados, que pueden llegar a ser mucho más largos aún. Pienso, por ejemplo, en la molécula del ciclopentanoperhidrofenantreno, que es la base estructural de los esteroides; en el tratamiento antihipercolesterolemizante para pacientes con riesgo coronario; en una esofagogastroduodenoscopia para el diagnóstico causal de la hemorragia digestiva alta; en enfermedades como la polioencefalomeningomielitis y técnicas quirúrgicas como la hepatocistoduodenotomía transparietoabdominal, o en el circuito neuronal corticopontocerebelorubrolalamocortical.

médicos contemporáneos sabrían usar cabalmente, o entenderían siquiera, tecnicismos antaño tan vigentes como *abreugrafía*, *azogado*, *chapetonada*, *hipiatria*, *láudano*, *perlesía*, *protomédico*, *salvarsán*, *sanies*, *sinapismo*, *triaca* o *zaratán*? A veces, los términos se esfuman de nuestro lenguaje especializado, pero nos dejan primos suyos que siguen con nosotros mucho tiempo después; es el caso, por ejemplo, de voces extintas como *bubón*, *flogisto*, *nosocomio* y *pituíta*, que hoy no usa ningún médico, pero que perviven en expresiones emparentadas como *peste bubónica*, *antiflogísticos*, *infecciones nosocomiales* y *membrana pituitaria*.

Taula de dissecció de l'amfiteatre anatòmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya

El lenguaje médico, pues, exuberante en palabras extrañas y largas donde las haya. Y palabras, además, que rara vez se están quietas. De modo constante, algunas caen en desuso, pierden el favor de los galenos y desaparecen o son reemplazadas por otras nuevas —ya inventadas aquí o tomadas de fuera— para designar nuevas realidades, nuevas técnicas o nuevas costumbres, en un proceso que es distinto para cada palabra.

Junto a términos que mantienen un vigor espléndido tras más de dos mil quinientos años de uso (y pienso, no sé, en voces como *arteria*, *asma*, *embrión*, *epiglotis*, *hemorroides*, *caquexia*, *coma*, *fármaco*, *nefritis*, *pronóstico*, *síndrome*, *tórax* y *trombo*, presentes ya en los tratados hipocráticos), otros desaparecen al cabo de un par de siglos, o entran y salen del lenguaje médico en el plazo fugaz de una misma generación, y son hoy meras curiosidades de verbófilo, que crían polvo en algún rincón perdido de las bibliotecas. ¿Cuántos

Otras veces los vocablos se mantienen vigentes, pero con un cambio considerable de su significado: ¡qué sentidos tan distintos ha ido adoptando la palabra *virus* en los dos últimos siglos! Y sin irnos tan lejos, qué cambios de significado han experimentado palabras tan modernas como *clon* y *fenotipo*: la primera designaba al principio el conjunto de plántulas procedentes de un mismo vegetal, mientras que hoy se aplica habitualmente al individuo obtenido a partir de una única célula somática adulta y, por lo tanto, genéticamente idéntico a ella; la segunda, *fenotipo*, designaba tradicionalmente el conjunto de rasgos y caracteres resultantes de la expresión del genotipo y de su interacción con el medio, mientras que muy recientemente ha pasado a utilizarse en la medicina estadounidense para designar el conjunto de caracteres que definen las variedades de una enfermedad, que hasta ahora habíamos venido llamando *forma clínica*.

Por otro lado, es indudable que en los últimos decenios hemos asistido a importantes progresos en relación con el diagnóstico, el tratamiento, la farmacogenética, las investigaciones genoproteómicas, la informática médica y las aplicaciones prácticas de la biología molecular. Como es lógico, el lenguaje especializado de la medicina evoluciona en consonancia, y cada año se acuñan neologismos médicos por millares. Alguna que otra vez, desde luego, surgidos aquí mismo, entre nosotros; es el caso de neologismos como *elático*, *tanatorio*, *infoxicación*, *vigorexia*, *megatarga* o, acuñado en el 2004 sobre el vasco *dardara* (temblor), el nombre *dardarina* que un grupo de científicos españoles dio a la proteína codificada por el gen mutante *PARK8*, asociado a una variedad de la enfermedad de Parkinson.

Neologismos acuñados aquí ocasionalmente, sí, pero de modo abrumador tomados de fuera e importados desde el inglés: *ageism*, *apoptosis*, *brainbow*, *chemonaive*, *cosmid*, *coxibs*, *excimer*, *gamification*, *gene chip*, *hashitoxicosis*, *incidentaloma*, *nutraceuticals*, *orthorexia*, *pangenome*, *pegylation*, *pharmaccine*, *plantibodies*, *point-of-care*, *resurfacing*, *theranostics*, *virtopsy*, *workaholism*..., los neologismos llegan a nuestro lenguaje especializado como un torrente desbordante, a un ritmo difícilmente imaginable para los ajenos al mundo biosanitario. En 1986, por ejemplo, en plena fiebre por la secuenciación del genoma humano, nació la *genómica*, tras cuya estela nos han llegado después, en apenas cinco lustros, la *proteómica*, la *transcriptómica*, la *ambientómica*, la *celulómica*, la *fenómica*, la *interactómica*, la *metabolómica*, la *microbiómica*, la *mitocondriómica*, la *plastidómica*, la *regulómica*, la *virómica* y así hasta más de doscientos términos análogos! que registran ya los glosarios específicos (http://omics.org/index.php/Alphabetically_ordered_list_of_omes_and_omics).

Ante un panorama como el que acabo de esbozar, de un lenguaje médico con más de veinticinco siglos de historia a sus espaldas y un acerbo terminológico descomunal —del orden, calculo, del medio millón de unidades léxicas activas—, en perpetua transformación y renovación con cadencia acelerada, parece evidente que lenguas como las nuestras —de carácter secundario y dependiente— carecen de suficiente terminología técnica de referencia —y no digamos ya de terminología estructurada en forma de glosarios o diccionarios!— como para cubrir las necesidades del profesional sanitario, del periodista científico, del redactor o traductor especializado.

Si queremos que nuestros idiomas sigan siendo útiles como lenguas de cultura y nos permitan expresar el mundo que nos rodea, así como las hipótesis científicas que pretenden explicarlo, nos hacen falta muchos y buenos glosarios, bancos terminológicos de datos, diccionarios especializados, bases de conocimiento y otros instrumentos terminográficos exhaustivos, actualizados y aplicables. Nos hacen falta muchos médicos, científicos y profesionales del lenguaje biosanitario capaces de incorporar la perspectiva terminológica y las labores terminográficas a su tarea cotidiana, ya sea esta de carácter docente, investigador, asistencial o de comunicación y difusión del saber; nos hacen falta muchos terminólogos capaces de recopilar, describir y presentar el vocabulario médico, no aséptica y distanciadamente desde fuera, sino con la pasión y la penetración de quien siente y vive desde dentro los entresijos del arte y la ciencia médicas. *Ens fan falta molts erudits apassionats que segueixin la senda per la qual va transitar l'enyorat Oriol Casassas.* ✱

REAL ACADEMIA NACIONAL DE MEDICINA (2011)
Diccionario de términos médicos
 Madrid, Buenos Aires, México, Bogotá:
 Editorial Médica Panamericana, 1800 p.
 ISBN: 9788498351835
<http://dtme.ranm.es/index.aspx>

El *Diccionario de términos médicos* (DTM) de la Real Academia Nacional de Medicina és una obra molt complexa i especialitzada, i extraordinàriament útil, perquè inclou informació científica, enciclopèdica, ortogràfica, fonètica, etimològica i, fins i tot, traductològica. És un diccionari adequat a les necessitats per les quals s'emprarà, i per tant té una gran utilitat per a qui hagi de redactar, preparar, traduir, interpretar o entendre textos mèdics, sigui metge o no.

El diccionari té 52.000 entrades (i 66.000 acepcions), facilita 40.000 remissions internes, incorpora equivalents en anglès nord-americà per a cada terme definit i proporciona informació etimològica i històrica per a gairebé 7.000 tecnicismes mèdics i prop de 35.000 sinònims (inclosos vocables arcaics, termes col·loquials, formes incorrectes o desaconsellades i variants morfològiques o gràfiques). A més, ofereix més de 27.000 observacions per a resoldre dubtes lingüístics i cognitius en casos de risc de confusió entre termes semblants o conceptes afins. D'altra banda, també conté una gran quantitat d'informació normativa sobre usos i incorreccions relatius al llenguatge mèdic, de tal manera que esdevé un mitjà útil i senzill per a completar el coneixement sobre termes utilitzats en medicina.

Un signe inequívoc de l'esperit científic en què es basa aquesta obra és la utilització de nomenclatures normalitzades, cosa que aporta precisió i especificitat. Els articles del DTM associats a una d'aquestes nomenclatures l'especifiquen entre claudàtors situats al principi de l'accepció corresponent, immediatament abans de la definició, on també s'indica el tipus de nomenclatura, tant si és un símbol matemàtic o físic, com una fórmula química o el nom científic d'un ésser viu.

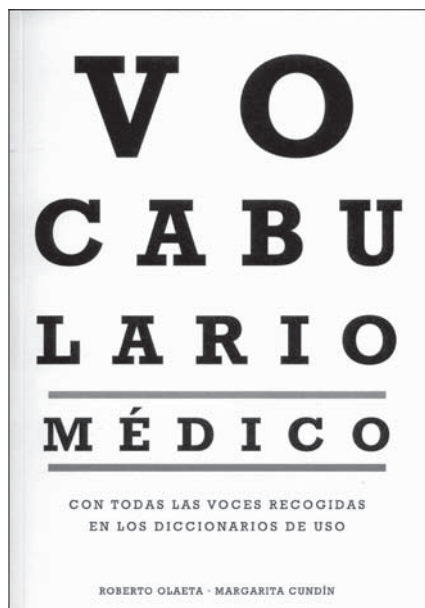
El DTM inclou una guia d'ús molt completa i sobretot molt eficaç per a comprendre i utilitzar correctament el diccionari, que detalla una explicació de l'article bàsic, el qual consta de sis camps principals: lema, informació etimològica (molt ben tractada), equivalent anglès, definició, sinònims i observacions.

Quant a aquests camps, probablement el més innovador, complet i útil per a orientar l'ús és el de les observacions. En aquest camp, s'ofereix informació molt variada, com ara usos restringits, remissions internes, relacions amb altres termes, usos obsolets, informacions enciclopèdiques rellevants o recomanacions d'ús (com per exemple, normes gramaticals, ortogràfiques o tipogràfiques d'interès en termes de l'àmbit biomèdic, observacions destinades a assenyalar errors freqüents, etc.). És el camp que marca la diferència amb altres diccionaris.

I pel que fa a la versió del DTM en línia, alguns dels avantatges obvis són la ubiqüitat, l'estalvi de pes, la rapidesa de cerca o l'actualització constant del contingut; però l'avantatge més destacat i específic de la versió electrònica d'aquesta obra és la riquesa d'opcions de cerca. Així, a més de la cerca clàssica a tots els camps, que és la més àmplia i genèrica, permet la cerca per aproximació, que dona com a resultat paraules exactes o amb semblança fonètico-ortogràfica. Altres opcions són la cerca per lema que contingui la paraula en qüestió, o bé una seqüència de caràcters al principi, enmig o al final de la paraula. D'altra banda, també permet la cerca per l'equivalent exacte en anglès, de tal manera que es pot utilitzar com si fos un diccionari bilingüe, la qual cosa evidentment és impossible en la versió en paper.

El DTM és el primer diccionari normatiu i redactat en espanyol, no traduït, que ofereix una quantitat tan gran d'informació tant tècnica com lingüística, recomanable per a qualsevol traductor, no només de medicina i de ciències afins —per als quals resulta una eina sens dubte indispensable—, sinó fins i tot per a traductors científics en general.

NÚRIA FERNÁNDEZ CASAMITJANA
 Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge
 Universitat Pompeu Fabra

OLAETA, Roberto; CUNDÍN, Margarita (2011)
Vocabulario médico. Con todas las voces recogidas en los diccionarios de uso
 Gipuzkoa: Itxaropena, 773 p.
 ISBN: 978-84-939075-2-5

Les ciències de la salut des de sempre han constituït un àmbit del coneixement d'encís per a tota la societat, però en el segle XXI aquest interès per saber sobre tot el que envolta la salut i el benestar de les persones ha augmentat de manera considerable. Cada dia, hi ha milers de pacients que han de comunicar-se amb els professionals de la salut, i a la inversa; i també milers de persones que volen saber més de qualsevol mal. La comunicació entre professional i llec no és banal, sinó que sol tenir conseqüències que sempre repercuteixen en la salut. A vegades, són efectes positius: podem sentir-nos molt millor després de parlar amb un especialista; però, en d'altres intercanvis, en canvi, es produeixen efectes contraproductius, *seqüeles*: podem no entendre el missatge, interpretar-lo equivocadament o, fins i tot, entendre tot el contrari del que ens pretenien comunicar.

I si no entenem el que ens explica el professional o el que llegim en els diversos actes comunicatius (consultes, realització de proves, rehabilitacions, receptes, altes clíniques, històries mèdiques, pautes, etc.), molt sovint ocorre que, d'una banda, activem l'imaginari que ens condueix cap a pensaments i idees no desitjables; i, de l'altra, comencem a cercar informació sobre termes mèdics. En aquest darrer cas, podem acabar encara molt més confosos que abans, ja que la informació que trobem és opaca, molt especialitzada, amb terminologia que no comprenem ni podem valorar. Llegim informació que no ha estat redactada pensant en una persona no especialista. La major part de vegades, doncs, ens perdem entre els mots dels textos dels professionals i la informació que, molt sovint, trobem a Internet. Però, malgrat aquestes dificultats comunicatives, no deixem de tenir la necessitat d'informar-nos.

El treball de Roberto Olaeta i Margarita Cundín, *Vocabulario médico*, és una resposta excel·lent d'adequació a les necessitats terminològiques de la socie-

tat actual. Es tracta d'una obra que recull tots els mots amb la marca temàtica de medicina dels principals diccionaris generals de llengua castellana. L'obra respon a un model de diccionari molt poc habitual i, en canvi, molt adequat a les necessitats reals: un diccionari especialitzat en termes mèdics per als no especialistes.

Fites del vocabulari

Des d'una lectura terminològica, les principals fites que el *Vocabulario médico* assoleix són les següents: la idea o model de diccionari, definicions adequades i contextos d'ús.

La idea. Una de les fites majors d'aquesta obra és, doncs, la concepció mateixa del diccionari. Es tracta d'un diccionari terminològic perquè inclou mots d'una especialitat, però que no estan definits per a un especialista ni per a un mediador de textos mèdics, sinó que estan explicats per a un públic no especialista en la matèria. El *Vocabulario médico* és la primera obra que compendia els termes més fonamentals de la medicina recollits en els principals diccionaris generals de llengua castellana en un diccionari únic. L'encert dels autors en la proposta del projecte d'un diccionari terminològic per a no especialistes és, per tant, absolut. Les entrades del diccionari corresponen a la suma de les entrades amb l'etiqueta de medicina dels sis diccionaris de llengua general següents: *Diccionario del español actual* (DEA), *Diccionario de uso del español* (DUE), *Diccionario usual de la lengua española* (DRAEo1), *Diccionario de uso del español de América y España* (VOX), *Diccionario Salamanca de la lengua española* (DSLE) i *Diccionario de uso del español actual* (CLAVE). En total el *Vocabulario médico* està constituït per 4.304 lemes.

Les definicions. Si bé les entrades provenen dels diccionaris generals més recurrents en llengua espanyola, totes les definicions han estat elaborades de nou pels

autors. Són definicions molts senzilles que intenten adequar-se a la capacitat d'entendre la informació d'un públic no especialista en medicina. Conseqüentment, les definicions del *Vocabulario médico* són clares i completes amb l'objectiu que no calgui un esforç suplementari de comprensió per part de l'usuari i, si alguna vegada calgués, en la mateixa definició es facilita l'explicació d'algun terme.

Els contextos d'ús. Les definicions es complementen amb contextos reals d'ús que serveixen per completar la informació, facilitar la producció de missatges i transmetre dades de tipus cultural i social. Els textos que acompanyen la definició són ben diversos, tant des del punt de vista cronològic com des del punt de vista del nivell d'especialització, i també pel que fa al suport (digital i paper). Els autors citen més de dues mil obres de referència, i en consulten moltes més, per documentar cadascuna de les paraules del diccionari. És realment una feina minuciosa, feixuga, d'una meticulositat que mostra el saber fer dels autors. Si no és original, sí que és molt poc freqüent que en diccionaris terminològics s'inclougui definició i context d'ús alhora; i, en canvi, és molt adequat perquè permet al lector veure més dimensions d'un terme.

A més a més, el diccionari presenta un magnífic pròleg que constitueix un estudi exhaustiu de la terminologia que conté el diccionari i els arguments de les decisions preses en totes les etapes de l'elaboració del treball. En aquestes pàgines sura el rerefons de lingüista que hi ha al darrere de l'obra. Els autors radiofrien minuciosament la terminologia mèdica i els problemes de la terminologia mèdica que es plantegen en els diccionaris generals. Qualsevol detall està explicat, analitzat, valorat i contrastat. És possible que una introducció d'aquesta magnitud (150 p.) no sigui del tot adequada al públic a qui va dirigit el diccionari. Tanmateix, és un excel·lent estudi de la terminologia mèdica dels diccionaris generals. Per això, esperono els autors que publiquin aquestes pàgines en format de llibre independent. D'aquesta manera, el ciutadà no especialista, ni en medicina ni en llengua, consultaria el diccionari més àgilment i, d'altra banda, els especialistes en medicina, però sobretot en lexicografia i en terminologia, tindrien a l'abast un estudi detallat i íntegre.

Les entrades

Cada entrada del diccionari conté el lema, les variants ortogràfiques del lema (si les té), la categoria gramatical, les definicions de totes les accepcions vinculades al lema, un context d'ús i, finalment, informació sobre quins diccionaris generals inclouen la mateixa

entrada. Reproduïm una entrada qualsevol que permet fer-se una idea del tipus d'entrada que ofereix aquest diccionari:

ictus m. Accidente cerebrovascular, ataque o crisis súbita. Consumer Eroski *La vida después del ictus*: El ictus o accidente cerebrovascular (ACV), conocido también de forma coloquial como embolia, es un conjunto de enfermedades que afectan a los vasos sanguíneos que suministran sangre al cerebro. Puede tratarse de una hemorragia, cuando uno de estos vasos se rompe, o de un infarto cerebral cuando una arteria se obstruye y no puede distribuir la sangre. Su prevención se centra en el control de los factores de riesgo que lo causan, aunque algunos de ellos, como la edad, no se pueden evitar. Es un trastorno más frecuente a partir de los 65 años y está aumentando debido al envejecimiento de la población.

En DEA, DUE, DRAEo i y VOX con marca Med; CLAVE sin marca; DSLE no recoge este vocablo.

Mirant el futur

Amb els ulls mirant més enllà, m'agradaria animar els autors a continuar en aquest projecte de gran interès terminològic i lexicogràfic. Una possibilitat de futur seria editar el diccionari en format digital perquè normalment és a la xarxa on busquem informació sobre les nostres malalties i mals. I, si s'arribés a oferir per Internet, els autors podrien valorar la possibilitat de prendre una certa distància amb els diccionaris generals impresos, en dos vessants: esporgar tota la terminologia obsoleta i incorporar-ne de general actualitzada que, com que és relativament recent, els diccionaris generals treballats encara no incorporen.

Addenda

Només fullejar el vocabulari, qualsevol s'adona que darrere d'aquest diccionari hi ha uns lingüistes molt ben preparats lexicogràficament, amb una gran capacitat d'anàlisi i selecció de la informació sense menysprear una destresa en el maneig de documentació. Aquesta ressenya és una felicitació sincera a Roberto Olaeta i a Margarita Cundín per oferir aquest diccionari als lingüistes i als tècnics en llengües, però sobretot per acostar la terminologia bàsica en medicina al ciutadà.

ROSA ESTOPÀ BAGOT

Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra

Diccionari de pesca

Palma: Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient i Territori.

Govern de les Illes Balears; Servei Lingüístic. Universitat de les Illes Balears, 2011, 210 p. (Terminologia Agropesquera; 3) ISBN 13: 978-84-930810-9-6

<<http://www.caib.es/govern/archivo.do?id=1041009>>

El conseller d'Agricultura, Medi Ambient i Territori del Govern balear, que patrocina el Diccionari de pesca, en deia a la presentació que amb aquest es tanca una trilogia de publicacions sobre terminologia agropesquera.

El Diccionari de pesca conté —a més d'una presentació institucional, titulada «La llengua de la mar»— una introducció; l'arbre de camp, que abasta els arts de pesca, els tipus de pesca, les embarcacions, els oficis, la comercialització, la navegació, els ports i les costes, la geografia física, els fenòmens atmosfèrics i les malalties de peixos, les més comunes i les de declaració obligatòria; una llista d'abreviacions amb la descodificació corresponent; el cos del diccionari, «que recull tots els termes ordenats alfabèticament a partir del terme català i numerats correlativament», seguit de tres índexs alfabètics (un per al català, un per al castellà i un per als noms científics que hi apareixen; cada entrada d'un índex alfabètic té un número d'ordre que remet al terme corresponent); un annex, que recull les denominacions del peix i del marisc comercialitzat principalment a les Balears, seguit d'un índex alfabètic per al castellà i un per als noms científics que hi són recollits, i la bibliografia amb les fonts consultades, classificades en quatre apartats: disposicions legals, obres especialitzades, obres terminològiques i obres lexicogràfiques.

Abasta 1.453 termes, un nombre molt més elevat que, per exemple, el dels glossaris multilingües de la Comissió Europea *Artes de pesca* (377) o *Buques pesqueros y seguridad a bordo* (550), i similar al del *Multilingual Illustrated Dictionary of Aquatic Animals and Plants* (1.512). En concret, «conté 1.218 termes catalans i les corresponents equivalències en castellà sempre que s'han pogut verificar, les categories gramaticals corresponents tant dels termes catalans com dels castellans i la definició. Cada terme català va precedir d'un número d'ordre, correlatiu al llarg del diccionari.

A més a més, també inclou les relacions de sinonímia entre els termes i, quan s'ha considerat necessari, notes de tipus lingüístic o metalingüístic que completen la informació de les entrades»; a més dels 235 noms de peix i marisc comercialitzat principalment a les Balears.

D'aquesta descripció se'n pot extreure com a primera constatació que es tracta d'un diccionari català, amb les equivalències en castellà, que recull bàsicament la «llengua de la mar» a les Illes Balears i els peixos i el marisc que s'hi comercialitza. En un temps no gens fàcil per a la vitalitat del català a les Illes Balears, val a dir que és reconfortant trobar institucions que aposten pel treball terminològic en català i en faciliten l'accés en línia.

Dit això, després d'una lectura més detallada es poden comentar alguns aspectes millorables:

a) Sense entrar en temes nàutics, hauria anat bé haver consultat la bibliografia clàssica sobre termes pesquers:

AMADES, Joan; ROIG, Emerencià (1924). «Vocabulari de l'art de la navegació i la pesca». *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XII. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 115 p.

BAS, Carlos; MORALES, Enrique; RUBIÓ, Manuel (1955). *La Pesca en España. I: Cataluña*. Barcelona: Instituto de Ciencias del Mar, CSIC, 468 p.

DURAN i ORDINYANA, Miquel (2007). *Noms i descripcions dels peixos de la mar catalana. Tom I: Àgnats, Condrictis, Osteïctis (1a part)*. Mallorca: Editorial Moll, 464 p. (Monografies científiques; 8)

DURAN i ORDINYANA, Miquel (2010). *Noms i descripcions dels peixos de la mar catalana. Tom II. Osteïctis (2a part)*. Mallorca: Editorial Moll, 379 p. (Monografies científiques; 9)

ROIG, Emerencià; AMADES, Joan (1926): «Vocabulari de la pesca». *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XIV. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 88 p.

b) Des del punt de vista metodològic, podria generar una mica de confusió que algunes espècies o grups (crustacis, gambó, pardal de moro) figurin en el cos de l'obra, que en principi no recull noms d'espècies (sinó, tan sols, ocasionalment), perquè ja hi són recollits en els dos annexos de noms científics.

c) S'hi troba a faltar el terme *rebuig*, peix que per diversos motius (perquè no és comercial, és il·legal, està malmès, etc.) es llença a l'aigua —habitualment els especialistes en diuen *descarts*, traduint-ho de l'anglès *discards*, o del castellà *descartes*; també s'hi troba a faltar una millor definició de *pardal de moro* i tal vegada de *mar endins* i de *navegar a fil de roda*.

d) Un altre terme que hi aniria bé és *llevador*, el torn mecànic que ajuda a calar i llevar l'art —els pescadors s'hi refereixen habitualment com a *maquinilla*, o fins i tot com a *halador* (pronunciat a cops *khalador*).

e) Per la confusió que podrien generar, requereixen una atenció especial els termes administratius *alta mar* (on aniria bé introduir la definició jurídica del terme anglès equivalent *high seas*, adoptat internacionalment per a designar les aigües internacionals) i *zona de protecció pesquera*. En aquest segon cas, sobretot, topàriem amb un problema jurídic: al Mediterrani espanyol, la zona de protecció pesquera és una zona d'aigües internacionals (que exclou el mar d'Alboran) on Espanya es declara vigilant que es compleixi la legislació espanyola i comunitària. La definició que dona aquest diccionari seria més aviat la de *zona marina protegida* o la de MPA, de l'anglès *marine protected area*. A propòsit de l'ús de les sigles en anglès, en àmbits acadèmics s'acostuma

a aplicar el criteri de no traduir-les, per la condició de *lingua franca* de l'anglès. Com a criteri alternatiu, en aquests casos es podria optar per afegir-hi una nota explicativa; per exemple, a *rendiment màxim sostenible* també s'hi podria esmentar la sigla anglesa MSY (de *maximum sustainable yield*).

f) Quant als noms del peix i del marisc comercialitzat a les Balears, s'hi troba a faltar el *catxel menorquí* (vegeu VENY, Joan (1988): «Catxel, *Cardium edule*, un nou mossarabisme del català». A: HOLTUS, Günter; LÜDI, Georges; METZELTIN, Michael (ed.) *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques*. Tübingen: Günter Narr Verlag, p. 463-475) i una explicació més àmplia de *saboga* (vegeu DURAN (2007, 423), que n'ofereix una de molt bona).

g) Filant lingüísticament més prim, caldria corregir parts de les arts, *cranquet d'arrossec* i tal vegada *pelaia* (terme recollit tant al DGLC com al DIEC, per bé que tots dos diccionaris remeten a *palaia*).

Finalment, només em restaria dir que, si potser aquest diccionari no aprofundeix més en cadascun dels aspectes tractats (ho haurien de dir els especialistes), crec que la seva aportació consisteix precisament a ser un recull prou eclèctic de termes sobre diferents aspectes de la «llengua de la mar» que en fan una eina útil de normalització lingüística. Benvingut!

MIQUEL-ÀNGEL SANCHEZ FERRIZ

Societat Catalana de Terminologia

Serveis Lingüístics de les Comunitats Europees

(1985-1998)

La Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya

La que ara és Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya va ser creada l'any 1770, amb el nom d'Acadèmia Mèdico-Pràctica. El 1785 va rebre el títol de Reial. Va tenir funcionament independent fins el 1824 en què van ser tancades totes les acadèmies. Quan es restablí, el 1831, quedà una sola acadèmia central a Madrid i les altres, que eren deu, foren només acadèmies de «districte». Va passar el mateix amb les universitats quan només hi havia una universitat central, la de Madrid, i la resta, també de «districte universitari», tenien un nivell inferior i no podien atorgar, per exemple, el grau de doctor. Això té una relació directa amb l'idioma. El català aleshores estava quasi totalment abandonat en el llenguatge mèdic escrit. Només es troba molt esporàdicament algun document en català, provinent de metges de poble. En canvi, el llenguatge dels malalts i dels metges era gairebé tot en català, i més en els pobles. Trobem algun fet potser curiós en les signatures, sobretot en la forma d'accentuar algun cognom. Així, trobem els casos de Bonaventura Saúch, Vicente Ollèr, Ramon Ferrér, Antonio Maynér o Jayme Bonells. Tot això a la primera meitat del segle XIX.

Ja començat el segle XX hi hagué alguna sessió polèmica, pel fet de no voler acceptar el català com a llengua per als treballs que optaven a premi. Però la realitat del país acabà imposant-se. Calgué l'adveniment de la República de 1931 per a catalanitzar l'Acadèmia. La revista de 1932 agafà el nom d'Annals de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona. Recollia les comunicacions a les sessions i moltes foren encara majoritàriament en castellà. El president aleshores era el doctor August Pi-Sunyer. La situació va canviar molt de pressa. L'Acadèmia estava gai-

rebé tota catalanitzada. El primer ingrés d'un acadèmic en català va ser el del doctor Joan Freixas i Freixas, el 1932. Els set discursos d'ingrés entre 1932 i 1936 foren tots en català. La primera lliçó inaugural de curs en català fou l'any 1932, feta pel doctor Jaume Guerra i Estapé. El 1939 hi hagué un canvi absolut.

El següent discurs d'ingrés en català no va ser fins el 1970, a càrrec del doctor Josep Alsina i Bofill, i fou contestat pel doctor Pere Domingo. Ambdós van ser presidents de l'Institut d'Estudis Catalans. La lliçó inaugural en català no es tornà a fer fins el 1980, a càrrec del doctor Jordi Gras i Riera.

El canvi de nom de Reial Acadèmia de Barcelona pel de Reial Acadèmia de Catalunya es va acordar en el Ple de l'Acadèmia de 10 de desembre de 1991, i es va oficialitzar en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya en data 18 de maig de 1992. El canvi va respondre a la necessitat d'incorporar metges que no fossin únicament de l'àrea de Barcelona, sinó de totes

les zones sanitàries del país. El primer ingrés en aquest sentit fou el del doctor Manuel Camps i Surroca, de Lleida, que llegí el discurs d'entrada el 25 de març de 2001.

Actualment l'Acadèmia edita dues revistes. La més clàssica és la Revista de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, amb continuïtat des de l'any 1915, tot i que amb canvis en el títol. La segona és Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència, amb continuïtat des del 1984, amb dos volums anuals. Aquesta es coedita juntament amb el Departament de Salut Pública de la Universitat de Barcelona. Ambdues revistes tenen com a llengua pròpia el català, tot i que accepten treballs en altres idiomes, i estan recollides en el repositori de Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO).

JACINT CORBELLA I CORBELLA
Reial Acadèmia de Medicina
de Catalunya
Institut d'Estudis Catalans

El Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

MHMC

Bisturí de dissecció, mànec d'ivori, 1820 · MHMC-1771

El Museu d'Història de la Medicina de Catalunya (MHMC) és una institució —dependent del Col·legi de Metges de Barcelona— dedicada a la preservació del patrimoni mèdic i a la comunicació de la història de la medicina mitjançant la cultura material de la medicina contemporània.

Els orígens del Museu es troben al final de la dècada de 1970 quan Felip Cid, catedràtic d'història de la medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, va aconseguir el suport d'un bon nombre d'institucions mèdiques i culturals catalanes que van permetre reunir un patrimoni mèdic i oferir-lo, de manera ordenada, al públic a la seu del passatge Mercader, número 11, de Barcelona. En aquest espai ha romàs la institució al llarg de gairebé tres dècades. L'MHMC forma part, per tant, de la mateixa generació que el Museu de la Ciència, creat per la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, i que el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (mNACTEC), posteriorment ubicat a Terrassa. Amb el primer d'aquests dos museus compartia el seu caràcter d'institució privada dedicada al foment de la cultura científica, mentre que amb el segon s'unia a partir de la necessitat de preservar el patrimoni, la materialitat de la ciència, la tècnica i la medicina. L'MHMC s'inaugurà, a més, en un context d'absència d'interès pel patrimoni científic des de l'àmbit universitari.

El patrimoni mèdic ha estat el centre d'una política d'adquisi-

ons, molt activa, fonamentada en la pràctica de la donació. Mercès a aquesta pràctica, l'MHMC s'adreça a tota mena d'institucions mèdiques, i en especial a les hospitalàries i docents, així com als professionals de la medicina per tal d'anar recollint, ordenant, catalogant i exhibint el patrimoni amb què es va construir la medicina catalana contemporània. La reforma estructural de l'edifici portada a terme l'any 1984 va permetre habilitar catorze sales per a exposició, dos despatxos i una àrea de magatzem. Tot plegat en un espai de 378 metres quadrats. Aquell èxit constituí, de manera paradoxal, la confirmació dels propis límits del Museu amb relació al seu futur creixement. El Museu ha estat obert al públic fins a l'any 1995 i des d'aleshores fins ara, si bé ha tancat les portes al públic, no s'ha deixat de treballar en tasques de caràcter intern, com ara l'estudi, la catalogació i la conservació del fons, i de caràcter extern, mitjançant activitats diverses com ara col·laboracions, consultes, investigació i organització d'exposicions permanents i itinerants.

Al llarg dels anys, el conjunt de donacions efectuades a l'MHMC ha permès disposar d'una col·lecció de gran riquesa. Si bé l'MHMC encara és objecte de donacions, aquestes han experimentat una tendència decreixent des dels primers anys de frenètica cerca d'objectes arreu del territori. Aquest és un fet clar en el cas de les donacions de particulars. En bona mesura, això s'explica

per dues raons: la consolidació del fenomen de la hiperespecialització en medicina i la progressiva desaparició d'objectes —instrumentals i impresos— en els consultoris particulars. Aquesta situació planteja un altre problema, que l'MHMC no pot afrontar, de moment i de manera directa per raons d'espai: el del patrimoni biomèdic contemporani produït i emprat en el context hospitalari, de recerca mèdica i de comercialització tècnica.

El conjunt patrimonial del Museu s'estructura a partir de quatre conjunts materials constituïts per més de deu mil objectes: la col·lecció d'instruments i objectes científics, l'arxiu històric de la professió, la col·lecció de fotografies històriques i la biblioteca historicomèdica. La col·lecció d'instruments mèdics abraça l'extens període comprès entre les acaballes del segle XVIII i els primers anys 1980. És a dir, el període de transformació de la medicina, de formació d'una nova manera d'entendre la medicina, la malaltia i el malalt, i d'adquisició d'un mètode científic semblant al d'altres disciplines experimentals. L'arxiu històric està format per fons personals, clínics i institucionals que faciliten l'estudi de l'activitat professional i institucional generada per alguns dels representants de la medicina catalana des del final del segle XIX, així com l'emergència de les especialitats mèdiques, el desenvolupament de campanyes sanitàries, etc. El Museu disposa d'una col·lecció extraordinària d'imatges mèdiques que permeten reconstruir l'evolució d'aquest mitjà de registre i el seu ús com a forma d'objectivació de la malaltia. L'arxiu de representacions visuals no només té una gran representació de fotografies sobre la patologia mèdica observada pels metges catalans entre el

Optòmetre astigmatòmetre fabricat per al doctor L. Carreres Aragó per P. Roulot, París, 1879 · MHMC-287

Preparació anatòmica que representa una venus anatòmica, embarassada amb el fetus, en cera. Barcelona, segona meitat del segle XIX · MHMC-3129

final del segle XIX i la primera meitat del segle XX, sinó també un important conjunt d'imatges centrades en l'exercici de la professió. Finalment, el fons bibliogràfic ha buscat també la singularitat, atesos els problemes d'espai i la necessitat d'establir criteris d'adquisició, mitjançant la selecció de tres tipus de materials impresos: obres mèdiques anteriors a 1900 que no es troben a cap de les institucions membres del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya, catàlegs d'instruments i tecnologia mèdica i premsa mèdica, editada a Catalunya, anterior a 1939.

L'MHMC fonamenta totes les seves activitats de comunicació i de recerca en l'ús sistemàtic d'aquests conjunts materials. D'altra banda, la política del museu ha estat la de facilitar l'accés, consulta i ús d'aquestes col·leccions, atès el seu caràcter per donar suport a qualsevol recerca històrica en medicina, a curadors d'exposicions, investigadors, periodistes científics, historiadors i tots aquells professionals que han necessitat documentar els seus treballs.

El tancament de les portes de l'MHMC va portar, des del 2000, a concebre noves formes de fer-se visible. S'inicià, aleshores, l'estratègia que vam anomenar «el museu polític». És a dir, un museu que té lloc a diversos espais físics i que s'allunya de la idea de museu tradicional que concentra en una única seu tots els serveis. Una d'aquestes

accions ha estat el desenvolupament del món virtual. La primera presentació general amb una sistematització de continguts fou el 2004 amb www.museudelamedicina.cat. Des d'aleshores, l'MHMC ha conreat aquest mitjà per tal d'explicar els diversos projectes de recuperació patrimonial, recerca i exposició, com ara els dedicats a l'exili mèdic (www.metgesalexili.cat), a l'arquitectura mèdica (www.medicinaiarquitecturabarcelona.cat) o al periodisme mèdic (www.premsame dica.cat). L'MHMC també participa de manera activa en altres projectes patrimonials patrocinats per altres institucions com el Col·legi de Metges de Barcelona (www.galeriametges.cat), la Universitat Autònoma de Barcelona (www.cehic.es i www.sac.cat) o la Càtedra Martí Casals de Medicina i Salut en l'Àmbit Rural de la Universitat de Girona (www.udg.edu/salutrrural). D'altra banda, el 2008, una infecció de tèrmits precipità el trasllat de les col·leccions i la sortida de l'MHMC de Barcelona cap a una nova seu a Terrassa. Un acord amb el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya ens va permetre allotjar, en perfecte estat de conservació preventiva, la col·lecció d'instruments als seus magatzems, ubicats al Vapor Aymerich, Amat i Jover de Terrassa, un dels principals exponents de l'arquitectura industrial modernista a Catalunya. La col·laboració entre ambdós museus també ha permès muntar, en aquest singular i vast edifici, una exposició

permanent sobre el cos humà. Un altre espai d'ubicació de l'MHMC és un pis situat al passeig del comte d'Egara, número 22, 1r 2a, de Terrassa, on hem centralitzat totes les activitats de caràcter administratiu i on conservem i utilitzem la resta de col·leccions, «el museu de paper» segons la nostra expressió col·loquial. Tot, sempre, a l'abast dels investigadors o dels interessats.

El Museu, finalment, també té una seu a Barcelona, al Col·legi de Metges de Barcelona (COMB), on es fa una exposició anual i col·labora en diversos projectes culturals com a part de l'equip dirigit per Miquel Bruguera, responsable del COMB i alhora president del patronat del Museu. Al final del 2013, l'MHMC tindrà també una seu parcial al Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols, on preparem una exposició —«Curar-se en salut»—, dissenyada per l'arquitecte Dani Freixes, sobre la importància de la salut entesa com a tresor, que pretén ser la llavor d'una futura seu de l'MHMC a l'antic hospital d'aquesta vila. Una altra opció espacial que persegueix des de fa anys l'MHMC és poder-se fer visible en un dels pavellons restaurats de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

ALFONS ZARZOSO ORELLANA
Museu d'Història de la Medicina
de Catalunya

Oriol Casassas i Simó (1923-2012)

Pediatre i lluitador de la llengua i cultura catalanes

JOAQUIM RAMIS I CORIS

Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears
Societat Catalana de Pediatria
Societat Catalana de Biologia

TERMINÀLIA 7 (2013): 57-59 · DOI: 10.2436/20.2503.01.53

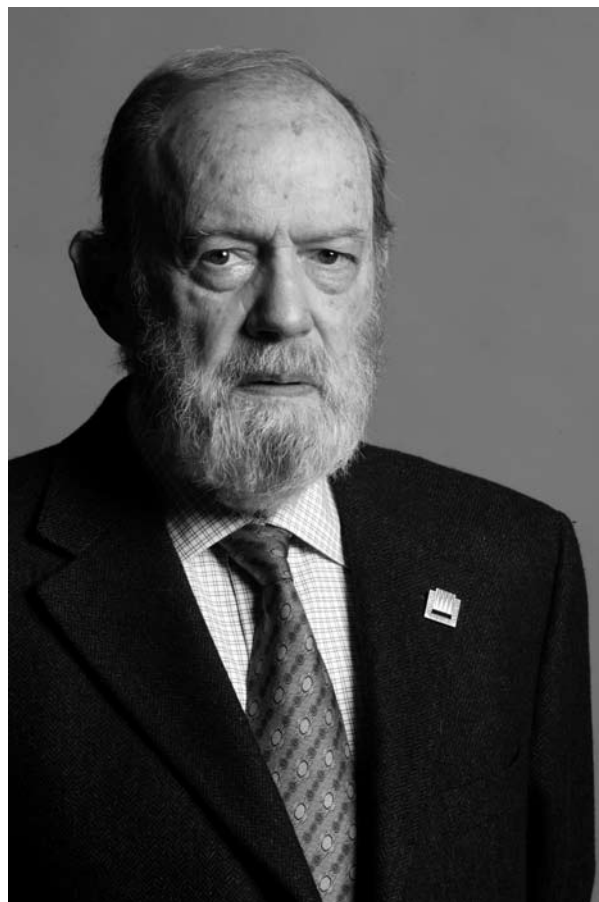
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

El nom d'Oriol Casassas no és estrany per a ningú que tingui interès per la nostra llengua i la nostra cultura. Ha estat un bon pediatre; un conferenciant esperat i brillant en diferents tribunes; un bon poeta, i una persona amb una llarga carrera de feina feta tant en el camp de la medicina com en el de la llengua i la cultura catalanes.

En el camp de la medicina ha estat un pediatre que inicià la seva vida professional el 1949 i que l'exercí durant mig segle, primer a l'Hospital del Mar, i sempre a l'assistència primària. Ha presidit diferents entitats: la Societat Catalana de Pediatria (1974-1976); el 1r Congrés de Pediatres de Llengua Catalana (1978); la Societat Catalana de Biologia (1979-1981); l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears (1978-1982), i el 13è Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana (1988).

Col·laborà en el *Tractat de malalties infeccioses en la infància*, dirigit pel seu mestre, Josep M. Sala Ginabreda, així com en la major part de publicacions que la Societat Catalana de Pediatria publicà sobre atenció pediàtrica: *L'hospitalització pediàtrica a Catalunya* o *La pediatria en el suburbi*, per posar dos exemples. L'any 1970 publicà *La medicina catalana del segle XX*; el 1993, en col·laboració, *Metges de nens. Cent anys de pediatria a Catalunya*, i el 1996, Josep Alsina i Bofill, l'exemple.

Un dels seus objectius primordials fou actualitzar la terminologia científica i, per aquest motiu, fou el promotor i moderador de la taula rodona «El català, llengua d'expressió científica», que tingué lloc l'any

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans. Fotografia: Jordi Pareto

El doctor Casassas (a l'esquerra) i el doctor Bacardí davant del cartell del congrés La Responsabilitat Social de la Medicina, celebrat a Reggio-Emilia l'any 1979. És curiós de veure que a final dels anys setanta ja es parlés, si més no a Itàlia, del concepte de responsabilitat social en medicina, que actualment ens sembla tan nou.

1973 a la Universitat Catalana d'Estiu a Prada de Conflent. Com a conclusió d'aquell col·loqui es redactà un manifest que fou l'origen de la creació de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències amb l'objectiu d'aglutinar les iniciatives per a recuperar i normalitzar la terminologia catalana en els àmbits científics i tècnics. Fins al 1982 aquesta comissió desplega una activitat encaminada a la creació de recursos que afavorissin el coneixement i la divulgació del llenguatge científic i tècnic en català. Es publicaren uns vocabularis bàsics que aplegaven la terminologia bàsica ordenada en diferents matèries científiques i uns *Fulls Lexicogràfics* que es van anar publicant fins al començament dels anys vuitanta.

No es pot oblidar la seva col·laboració constant i l'empenta en la primera col·lecció, en la nostra llengua, de «Monografies Mèdiques», de les quals se'n van publicar trenta-dues des de l'any 1968 fins al 1988. Tampoc no es pot oblidar la seva coautoria en els tretze números de la col·lecció «Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera», editats amb la col·laboració del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

S'ha de recordar el constant treball que dedicà als *Vocabularis mèdics* (tres edicions: 1974, 1979 i 1988) i la

dedicació a la primera edició del monumental *Diccionari enciclopèdic de medicina*, que dirigí i que, després de més de deu anys de treball col·legiat amb un nombrós grup de metges, farmacèutics, biòlegs i altres professionals, s'edità el 1990.

I al marge d'aquestes activitats, té una altra faceta: la poesia. El 1972 fou el guanyador del Premi Joan Salvat-Papasseit. El premi es publicà l'any 1973 amb el nom de *Primer*—i últim—llibre d'exercicis, seguit de *Prima Nox*. La publicació porta un pròleg escrit per Joan Oliver (Pere Quart) i en el seu darrer paràgraf diu: «[...] com a cloenda d'aquest impromptu, amb fums de pròleg, vull dir que Oriol Casassas és un poeta. I amb tota llibertat goso acusar-lo de modèstia—no pas falsa—sinó errònia [...]» i ho cito perquè és conegut que Joan Oliver era franc i crític. No feia trampa en els seus escrits ni en les seves crítiques, per la qual cosa crec fermament que la seva afirmació és ben certa.

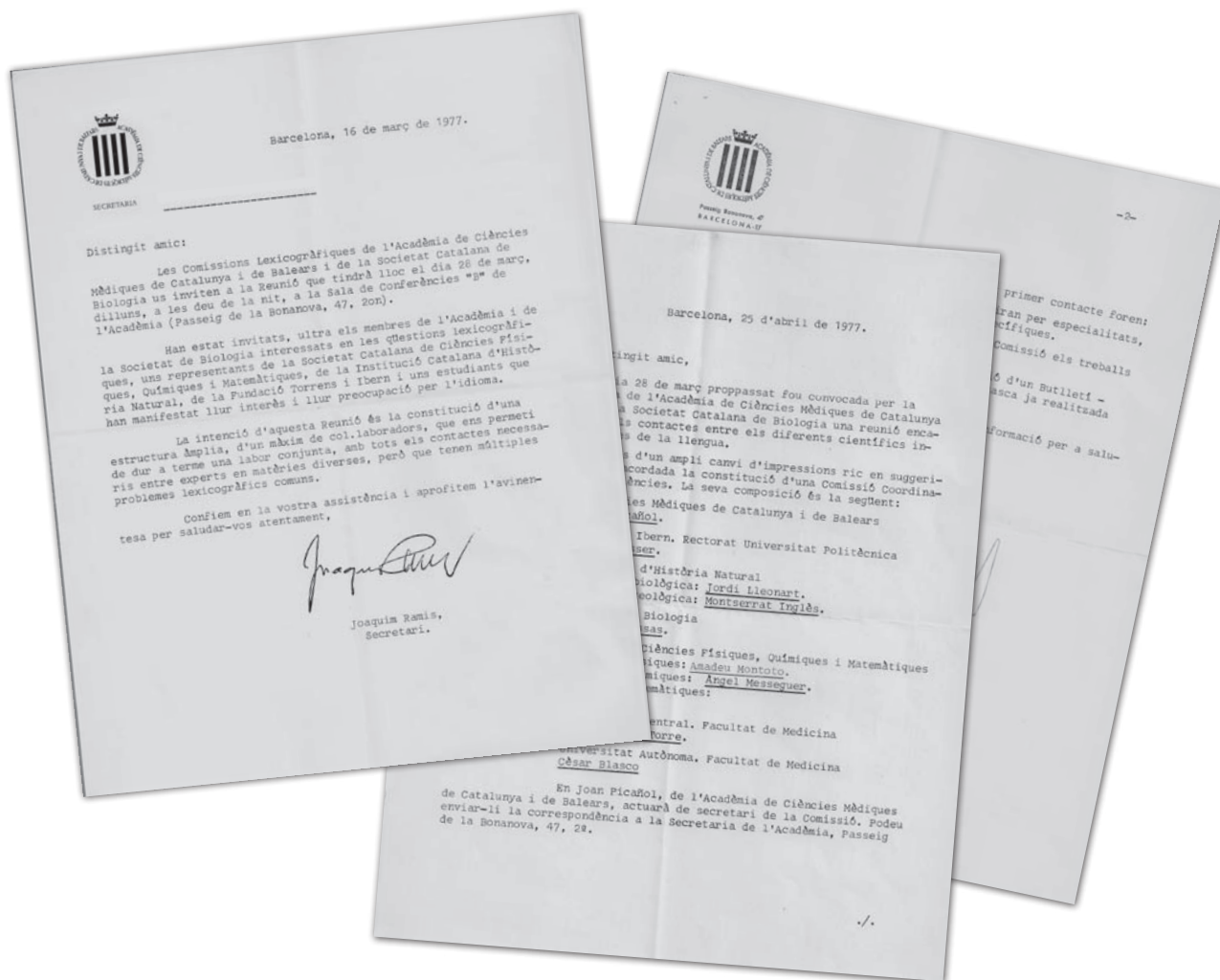
Oriol Casassas fou membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Coneixia i estimava la nostra institució que, igual que altres entitats, havien tingut dificultats pel sol fet de ser catalanes. ✿

Oriol Casassas i Simó. Pediatre i lluitador de la llengua i cultura catalanes

JOAQUIM RAMIS I CORIS

A la dreta de la fotografia, Oriol Casassas presenta la primera «Monografia Mèdica» d'una col·lecció que s'inicià a final de l'any 1969. En la gràfica que es projecta, hi diu «La Medicina i la Llengua». Oriol Casassas explica la intenció de la col·lecció i com aquesta primera monografia (feta pel doctor Josep Alsina i Bofill) vol ser l'inici d'una col·lecció escrita en català per a redreçar el llenguatge científic i mèdic. En el mateix gravat es projecta una línia que baixa gairebé en vertical, que indica la desaparició pública de les edicions científiques en català des del final de la Guerra Civil, a causa de les restriccions i problemes d'edició en la nostra llengua, i una línia que inicia una pujada, amb la idea que aquesta col·lecció pot ser l'origen d'altres iniciatives per a millorar i catalanitzar el llenguatge científic. A l'esquerra de la fotografia hi ha Jordi Rubió i Balaguer, president d'aleshores de l'IEC, que presidia l'acte; i més a l'esquerra els doctors Pere Calafell, Joaquim Ramis i Joan Colominas i Puig. L'acte, que congregà una cinquantena de metges, es dugué a terme al Casal del Metge (en obres) el mes de febrer de 1970.

La producció terminològica d'Oriol Casassas

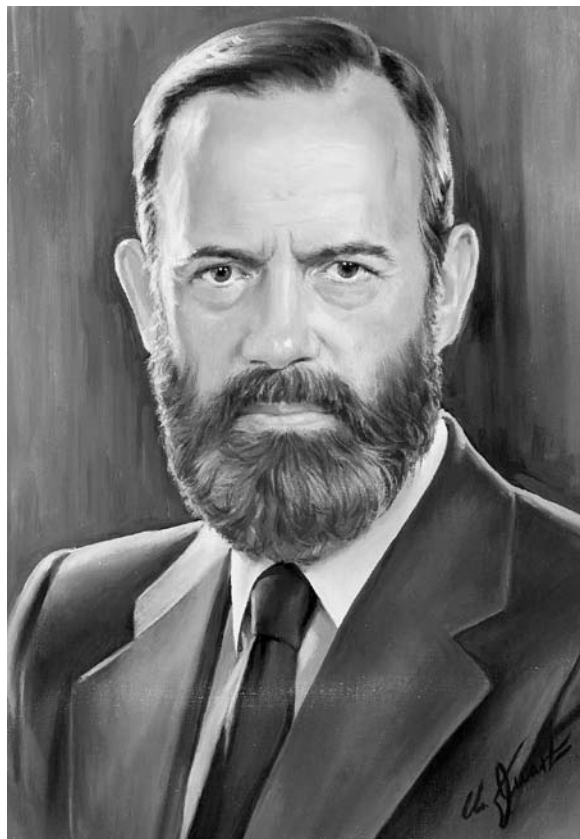
GLÒRIA FONTOVA I HUGAS
Consell de Redacció

TERMINÀLIA 7 (2013): 60-64 · DOI: 10.2436/20.2503.01.54
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica)
<http://terminalia.iec.cat>

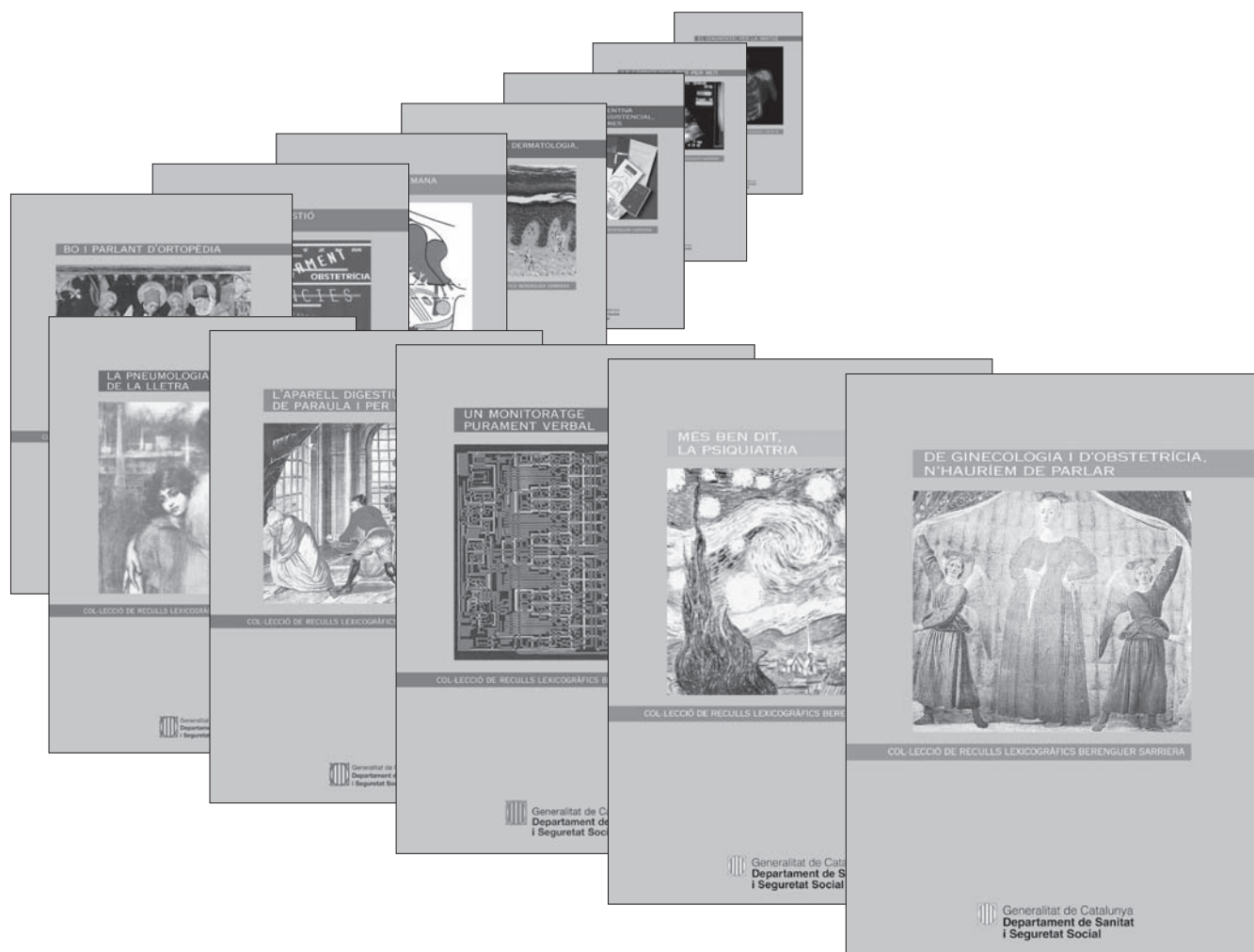
Entre la diversitat d'obres que presenta la bibliografia d'Oriol Casassas, en aquest apartat volem destacar algunes de les aportacions més rellevants dedicades a l'estudi i la divulgació de la terminologia científica i mèdica en català.

A inicis dels anys setanta, en un context polític encara advers a la llengua i la cultura catalanes, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears acollí la iniciativa d'elaborar el *Vocabulari mèdic*, una obra que conté uns 1.900 termes catalans amb definició i equivalents en castellà, francès i anglès. Aquest vocabulari, que va representar una eina de treball molt important per als metges catalans i que va tenir una notable difusió en les seves tres edicions, els anys 1974, 1979 i 1987, va comptar entre els seus principals redactors amb Josep Alsina, Oriol Casassas, Josep Laporte i Joaquim Ramis. Els promotors i autors d'aquest vocabulari eren conscients, però, que es tractava d'una obra provisional i de dimensions modestes que hauria de donar pas més endavant a un nou diccionari que es pogués considerar hereu del *Diccionari de medicina* dirigit per Manuel Corachan, publicat l'any 1936.

Oriol Casassas també va ser l'impulsor de la creació de la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències (vegeu-ne la semblança a TERMINÀLIA, núm. 4, p. 64-71), la qual va promoure l'elaboració de recursos terminològics per afavorir el coneixement i la divulgació del llenguatge científicotècnic en català, amb la

Axiu de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears

publicació de tres Vocabularis bàsics i l'elaboració del Full Lexicogràfic, una col·lecció d'onze opuscles publicats entre els anys 1978 i 1982.

Una altra de les aportacions a la divulgació del lèxic de les diverses especialitats mèdiques, promoguda pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya i elaborada per Oriol Casassas i Joaquim Ramis, és la Col·lecció de Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera. Es tracta d'una col·lecció de 13 volums monogràfics, publicats entre els anys 1991 i 2002, adreçats de manera específica als professionals de diferents sectors de l'activitat sanitària amb la voluntat de difondre, actualitzar i millorar el lèxic de les diverses especialitats mèdiques.

El nom de Berenguer Sarriera, que dona títol a aquesta col·lecció de reculls lexicogràfics, ja porta implícita la voluntat divulgativa i el rerefons de normalització lingüística que acompanya aquestes obres. Berenguer Sarriera fou un cirurgià al servei de la corona catalanoaragonesa, que va viure a cavall dels segles XIII i XIV. La reina Blanca d'Anjou, muller del rei Jaume II, va encarregar-li la traducció del llatí al català del *Regimen sanitatis* que Arnau de Vilanova havia redactat i dedicat al mateix rei. En el pròleg de la versió catalana del *Regiment de sanitat* a Jaume II, Sarriera diu:

«E per ço que aquest *Regiment*, qui tan planerament és ordonat, pusca tenir o fer profit a aquels qui no entenen llatí, és vengut a plaer a la molt alta senyora dona Na Blanca, per la gràcia de Déu reyna d'Aragó, que ha manat a mi, Berenguer Sarriera, surgian, que trelat aquest libre de llatí en romanç; e yo, per satisfer a son manament, són-me entramès a tresladar aquest libre.»

De la mateixa manera, els autors d'aquests reculls contribueixen, de manera ordenada i precisa, a presentar els conceptes bàsics de les diferents especialitats mèdiques i les denominacions catalanes corresponents, a comentar els mots que poden comportar confusions semàntiques o alteracions ortogràfiques, i a promoure l'interès i l'ús adequat de la terminologia mèdica en català entre els professionals de la sanitat.

Els continguts de cada recull es presenten estructurats en capítols que tracten sobre els mots i les expressions bàsiques d'anatomia, fisiologia, patologia, terapèutica, branques o tècniques principals d'una determinada especialitat. Al final de cada recull es presenta un glossari castellà-català que aplega entre 150 i 200 entrades i, en els reculls més recents, també s'hi inclou un breu apèndix anglès-català.

És evident, però, que l'aportació més significativa d'Oriol Casassas al desenvolupament i la difusió de la terminologia mèdica ha estat, per l'abast i l'extensió de l'obra, el *Diccionari enciclopèdic de medicina*, publicat l'any 1990 en el marc d'un conveni entre l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears i *Enciclopèdia Catalana*. Casassas encapçalà un equip d'una seixantena de persones, entre redactors, assessors lingüístics, consultors, col·laboradors redactors i tècnics informàtics, que durant més de vuit anys treballaren en l'elaboració d'un diccionari que comprèn unes 56.250 entrades, amb les subentrades corresponents, definicions, equivalents en castellà, francès, anglès, italià i alemany, indicacions etimològiques, una breu nota biogràfica dels epònims i una taula de nomenclatura anatòmica internacional.

L'any 2000, en el curs del Setzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, es presentà la segona edició, revisada i actualitzada, del *Diccionari enciclopèdic de medicina* i a finals del 2003 l'obra es va poder consultar lliurement en la seva edició digital.

Des d'aleshores ençà, s'ha continuat treballant de manera gairebé ininterrompuda en la revisió i actualització dels continguts d'aquest diccionari, que ha esdevingut, sense cap mena de dubte, una obra de referència de la terminologia mèdica en llengua catalana.

A més del vessant lingüístic i terminològic, i de l'obra poètica, en la bibliografia d'Oriol Casassas també hi destaquen obres relacionades amb la història de la medicina i els problemes socials en l'entorn sanitari. ✱

Bibliografia d'Oriol Casassas i Simó*

- SALA GINABREDA, Josep M.; CALAFELL, Pedro; PÉREZ SOLER, Agustí (1955). *Tratado de enfermedades infecciosas en la infancia*. Barcelona: Editorial Científica Médica. 2 v.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol [et al.] (1967). *La hospitalización pediátrica en Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Pediatria.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (coord.) (1967). *La pediatria en el suburbi: Tema social de la Societat Catalana de Pediatria en el curs 1966-1967*. Barcelona: Societat Catalana de Pediatria.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1970). *La medicina catalana del segle XX*. Barcelona: Edicions 62.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1973). *El català, llengua d'expressió científica*. [Col·loqui celebrat durant la Universitat Catalana d'Estiu de Prada, el 25 d'agost de 1973]
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1973). *Primer —i últim— llibre d'exercicis*. Barcelona: Impr. Salvadó.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (coord.) (1974). *Ecologia infantil: Factors psicosocials*. [Taula rodona celebrada al Palau de Congressos de Perpinyà, el 3 de març de 1974]
- ACADÈMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES DE CATALUNYA I BALEARS (1974). *Vocabulari mèdic*. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears.
- ACADÈMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES DE CATALUNYA I BALEARS (1975). *La pediatria a les comarques*. Vic: Societat Catalana de Pediatria.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1976). «Epidemiologia social de la infància a Catalunya». [Contribució al 7è Congrés de l'Association Médicale Internationale pour l'Étude des Conditions de Vie et de Santé, celebrat a Bolonya el 1976]
- CONGRÉS DE METGES I BIÒLEGS EN LLENGUA CATALANA (1976). *Funció social de la medicina*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears.
- COMISSIÓ COORDINADORA LEXICOGRÀFICA DE CIÈNCIES. *Full Lexicogràfic (1978-1982)*. Barcelona: Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències.
- ACADÈMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES DE CATALUNYA I BALEARS (1979). *Vocabulari mèdic*. 2a ed. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears.

- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1984). *Vagueries pels confins conceptuals de «salut», amb aire de contrapàs*. [Barcelona]: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears. [Conferència inaugural del curs 1983-1984 de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, pronunciada el 20 d'octubre de 1983 per Oriol Casassas i Simó]
- ACADÈMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES DE CATALUNYA I BALEARS (1987). *Vocabulari mèdic*. 3a ed. Barcelona: La Llar del Llibre.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (dir.) (1990). *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; LLAURADÓ I MIRET, Eduard (1991). *CIM-9-MC: Classificació internacional de malalties: 9a revisió: Modificació clínica*. Barcelona [etc.]: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social [etc.].
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol [et al.] (1991). *La cultura davant del nou segle*. Barcelona: Fundació Gala-Salvador Dalí; Fundació Serveis de Cultura Popular; Fundació Jaume Bofill.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1991). *Vocabulari de la prescripció: Els mots i les locucions d'una recepta*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1992). *El diagnòstic per la imatge: La seva expressió escrita*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1993). *La cardiologia mot per mot*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1993). *La medicina preventiva en la pràctica assistencial, dit entre nosaltres*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1993). *Metges de nens: Cent anys de pediatria a Catalunya*. Barcelona: La Magrana.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1994). *Bo i parlant d'ortopèdia*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (dir.) (1994). *Diccionari enciclopèdic de medicina* [recurs electrònic]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. 1 CD-ROM + guia de l'usuari.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1994). *Els mots de la dermatologia, a flor de pell*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1994). *La neurologia demana la paraula*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1994). *La veu de la gestió hospitalària*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1995). *L'aparell digestiu, de paraula i per escrit*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1995). *La pneumologia al peu de la lletra*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1996). *Josep Alsina i Bofill, l'exemple*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia Montserrat. (Biblioteca Abat Oliba; 166)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (1997). *Un monitoratge purament verbal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- RAMIS I CORIS, Joaquim; CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1999). *Més ben dit, la psiquiatria*. 2a ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social. (Reculls Lexicogràfics Berenguer Sarriera)
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1999). *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons: Conferència pronunciada davant el Ple per Oriol Casassas i Simó el dia 14 de desembre de 1998*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (1999). *Una faula i setze històries: Excursió pels camps de les ciències humanes sortint del despatx d'un metge*. Barcelona: Fundació Alsina i Bofill; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; RAMIS I CORIS, Joaquim (2002). *De ginecologia i d'obstetrícia, n'hauríem de parlar*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (2002). *Jacint Verdaguer i Ramon Turró, tan lluny i tan a prop*. [Malgrat de Mar]: Ajuntament de Malgrat de Mar. Arxiu Municipal.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (2004). *Ètica o consciència social: La sanitat en l'obra d'Enric Prat de la Riba*. Castellterçol: Patronat de la Casa-Museu Prat de la Riba.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (2004). *Josep Trueta i Raspall, el símbol: Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall. Conferència pronunciada davant el Ple per Oriol Casassas i Simó el dia 15 de desembre de 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol; CASASSAS, Josep Ramon (2007). *Història d'un coratge: Diari d'una dona camí de l'exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (2007). *Leandre Cervera i Astor: Semblança biogràfica. Conferència pronunciada davant el Ple per Oriol Casassas i Simó el dia 27 de novembre de 2006*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CASASSAS I SIMÓ, Oriol (2008). *El llenguatge de les ciències i Pompeu Fabra*. Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu. [XXXIX Universitat Catalana d'Estiu, Prada (Conflent)]

* Bibliografia recopilada per Mariona Torra, documentalista del TERMCAT, Centre de Terminologia. Les referències s'han ordenat per ordre cronològic.

Activitats i publicacions de la Societat Catalana de Terminologia

Premi de la Societat Catalana de Terminologia

S'ha convocat la 3a edició del Premi de la SCATERM, en el marc de la convocatòria del LXXXIII Cartell de premis i de borses d'estudi de l'IEC.

El premi de la SCATERM, dotat amb 1000 €, es regeix per les condicions generals dels premis de les societats filials de l'IEC i per les específiques d'aquesta convocatòria i de la Societat. Els treballs han de ser en català i han de tenir una extensió moderada —no hi opten les tesis doctorals senceres, que ja tenen premis específics.

El termini de presentació s'acaba el 2 de desembre de 2013.

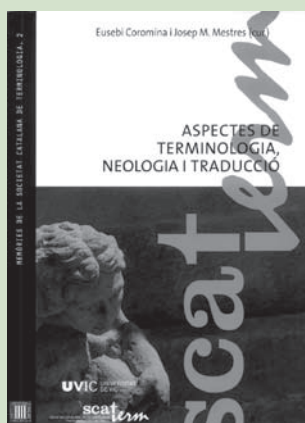
Podeu trobar la convocatòria completa, amb les condicions generals i específiques que la regeixen, al web de l'Institut (www.iec.cat).

Publicacions

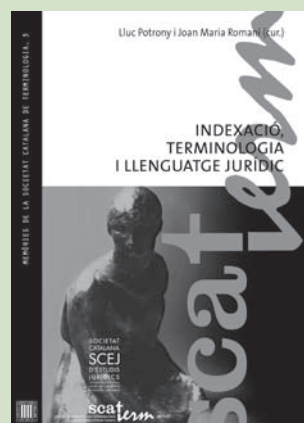
- ✱ La revista *TERMINÀLIA*, que teniu a les mans. Té periodicitat semestral i constitueix l'instrument de divulgació científica de la SCATERM.
- ✱ El *Butlletí de la Societat Catalana de Terminologia*. És una publicació bimestral en línia que s'edita regularment des del mes de març de l'any 2007. S'adreça especialment als socis de la SCATERM i, en general, a totes les persones que estan interessades en la terminologia.
- ✱ La col·lecció «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia». Aplega treballs derivats de les activitats més rellevants organitzades per la SCATERM, especialment les de les jornades i els seminaris anuals:

MARTÍ, Jaume; SALSE, Marina (coord.) (2010). *La terminologia i la documentació: relacions i sinèrgies*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia; Universitat de Barcelona. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 1)

COROMINA, Eusebi; MESTRES, Josep M. (cur.) (2010). *Aspectes de terminologia, neologia i traducció*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia; Universitat de Vic. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 2)

POTRONY, Lluç; ROMANÍ, Joan Maria (cur.) (2011). *Indexació, terminologia i llenguatge jurídic*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia; Societat Catalana d'Estudis Jurídics. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 3)

Podeu consultar el web de la SCATERM per a concretar i actualitzar dates i informacions. Pel que fa a l'adquisició de les nostres publicacions podeu consultar el portal de Publicacions de l'IEC.

Crida d'articles

Els articles, que han de ser originals i inèdits, són avaluats per revisors externs designats pel Consell de Redacció de la revista. En cas que s'accepti la proposta, els autors poden rebre suggeriments de modificació.

Les propostes han de seguir les normes de presentació d'originals de la revista.

Els autors han d'enviar les seves propostes per correu electrònic a terminalia@iec.cat. Alternativament, es poden registrar en el sistema electrònic de gestió de la revista (Open Journal System), a <http://revistes.iec.cat> o a <http://terminalia.iec.cat>, i penjar-hi les trameses.

Per al número 9 (juny 2014)

Tramesa d'articles: fins al 30 de setembre de 2013

Resultats de la selecció: fins al 31 d'octubre

Versió final: fins al 30 de novembre

Publicació de la revista: juny del 2014

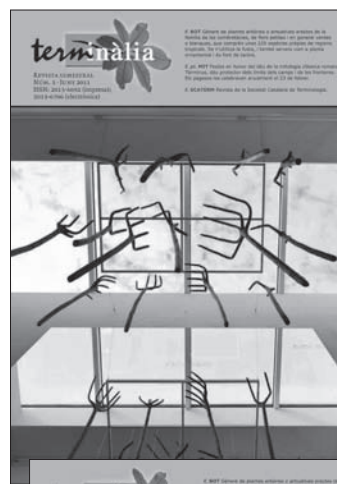
Per al número 10 (desembre 2014)

Tramesa d'articles: fins al 31 de març de 2014

Resultats de la selecció: fins al 30 d'abril

Versió final: fins al 31 de maig

Publicació de la revista: desembre del 2014

Normes de presentació d'originals

Llengües. Les propostes d'articles enviades han de ser en català o en anglès. Es poden acceptar també originals en espanyol i en francès.

Formats. Els articles s'han d'enviar en un format de qualsevol processador de textos, preferentment MS Word o Open Office. L'arxiu ha d'incloure tot el contingut (títol, autoria, cos de l'article, imatges, taules, bibliografia, annexos, notes, resums i paraules clau) en la distribució prevista.

Resums i paraules clau. Cal incloure un resum de l'article en català i un altre en anglès (com a màxim, de setanta paraules cadascun) i una llista de paraules clau en català i en anglès (com a màxim, cinc paraules per llengua). Si la proposta és en espanyol o en francès també s'ha d'incloure el resum i la llista de paraules clau en la llengua original.

Extensió màxima. L'extensió màxima del document, incloent-hi imatges, resums i bibliografia, no pot excedir els 7.000 mots o les 12 pàgines a un espai i mig.

Gràfics. El material de suport gràfic (taules, gràfics, esquemes, fotografies, figures) inclòs en l'article s'ha de presentar també en arxius independents separats del text, preferentment en format TIFF o JPEG, i amb una resolució mínima de 300 ppp.

Tipus de lletra. Per al cos de l'article i la bibliografia, cal fer servir la lletra Times New Roman de 12 punts. Les citacions textuais, si són breus, van inserides en el text, es componen en regular rodona i entre cometes baixes («»); i, si són llargues, van entrades i es componen en regular rodona de la família Times New Roman d'11 punts. Les notes, si n'hi ha, van en Times New Roman de 10 punts.

Apartats. Els títols dels apartats han d'anar numerats (exemple: 1, 1.1, 1.1.1, 1.1.2...), amb el mateix cos de lletra, en negreta rodona. La primera línia de cada paràgraf ha d'anar entrada.

Interlineat. A un espai i mig, en tots els casos. Els paràgrafs no se separen amb cap interlineat extra. Cal deixar una línia en blanc entre títol i text i dues línies entre text i títol.

Notes. Com a criteri general, no hi ha d'haver notes. Si no es pot evitar, es poden posar un màxim de vuit notes breus al final del text i una única nota que remeti al títol de l'article, per a fer referència a projectes, premis o dedicatòries.

Bibliografia. Les referències bibliogràfiques que hagin de figurar dins el text han d'aparèixer entre parèntesis de la manera següent: (Cognom de l'autor/a, any, p. 000-000).

Al final de l'escrit hi ha d'haver les referències bibliogràfiques completes, ordenades alfabèticament segons els exemples següents:

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol del llibre. Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). «Títol del capítol». A: COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol del llibre. Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial, p. 000-000.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). «Títol de l'article». Títol de la Revista, volum de la revista, número de la revista (tal com s'indica en l'original), p. 000-000.

Títol del diccionari. Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial, any.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol [en línia]. Lloc d'edició: Editorial. [Consulta: dia mes any].

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol [recurs electrònic]. Lloc d'edició: Editorial. 1 disc òptic (CD-ROM).

Abreviatures. Per a la bibliografia, cal unificar les abreviatures amb les formes següents (tant si són en singular com en plural): ed. (editor/a o editors/ores), dir. (director/a o directors/ores), coord. (coordinador/a o coordinadors/ores), p. (pàgina o pàgines).

Sigles. Es recomana reduir al màxim l'ús de sigles en el cos de l'article. Quan n'hi hagi, cal assegurar que la primera vegada que hi surtin ho facin acompanyant la forma lèxica desenvolupada. Si s'usen sigles per a referir-se a fonts bibliogràfiques, cal indicar-ho també en la bibliografia final.

Autoria. El nom complet de l'autor o autora del treball va a la primera pàgina de l'article, amb indicació de l'adscripció institucional. El Consell de Redacció lliurarà una còpia anònima de l'article als avaluadors externs. Quan la tramesa sigui acceptada per a la publicació, els autors hauran de lliurar un currículum breu de presentació i una fotografia de mida carnet en suport digital.

**On uns veuen una simple lletra, altres veuen
la peça fonamental de la comunicació***

*: El 1440 Gutenberg va facilitar l'accés de milions de persones a la cultura
i l'educació en inventar la impremta.

Màster en Traducció Biomèdica i Farmacèutica
I. Programa de postgrau de Traducció Farmacèutica
II. Programa de postgrau de Traducció Biomèdica i
en Ciències de la Salut

Informa-te'n:
www.idec.upf.edu/mtbif1

El valor de l'especialització